

ŞEFFAFLIK

Gündem

Sayı: 2 / Nisan - Haziran 2012 www.seffalik.org

Enerjide Şeffaflık

Türkiye'nin Enerji Politikası, Nükleer Santraller,
Katılımcılık, Şeffaflık ve Aarhus Sözleşmesi

Şeffaflık Derneği alışanları olarak hazırladığımız bu dergiyi, şeffaflık talebimizi sürekli gündemde tutmak ve mesajımızı daha fazla insana ulaştırmak amacıyla hayata geçirdik.

Bu dergi, üç bileşeni olan bir görünürlük projesinin parçası. Üç ayda bir sizlerle buluşturacağımız bu dergiye ek olarak, her hafta Salı günü 16:30-17:00 saatleri arasında 94,9 Açık Radyo'da şeffaf Gündem isimli bir program yapıyoruz. Ayrıca yıl içerisinde, kapak konusu olarak seçtiğimiz konularla ilgili kapsamlı toplantılar da düzenleyeceğiz.

Nihai amacımız, mevcut kaynaklarını doğru kullanan, karar alırken vatandaşa danışan, bilgiyi gizlemeyen açık bir demokrasi ve adaletli bir şekilde kalkınan bir ekonomi; aracımız ise şeffaflık ve hesap verebilirliği toplumun her kesiminden yükselen güçlü bir talep ve sürekli gündemde olan bir konu haline getirmek.

Bu projeyi hayata geçirmemize sağladıkları finansal destek ile imkan sağlayan **İsveç ve Hollanda Başkonsoloslukları'na** teşekkür ederiz.

Değerli Şeffaflık dostları,

Şeffaf Gündem dergimizin ikinci sayısını “Enerjide Şeffaflık” konusuna ayırdık. Enerji sektörü, iç ve dış politikadan, bireysel ve toplumsal hayatlarımızın bir çok alanına kadar önemli ve yer yer hayati etkilerinin varlığı tartışma götürmez bir alan. Ancak, sektörün oluşturduğu bu etkiyle uyumlu bir şeffaflığa sahip olduğunu söylemek pek mümkün değil. Neden olarak, konunun teknik addedilmesi dolayısıyla işin teknokratlara havale edilmesinden, kodlarımıza işlemiş gizlilik kültürünün baskın çıkarak kamusal reflekslerimizi belirlemesine kadar bir çok etkenden bahsedebiliriz.

Öte yandan, enerji konusunun toplumsal ve ekonomik hayatta oluşturduğu etki ile toplumun şeffaflık arayışı, bu alanın da şeffaflaşmasını kaçınılmaz kılmakta. Dergimizin sayfalarında göreceğiniz üzere bu konuda sadece yükselen toplumsal talep değil, devletlere halkın bilgiye erişimi, katılımcılık ve yargıya başvurma haklarını garantiye almak gibi yükümlülükler getiren AARHUS ya da Avrupa Birliğinde yeni yürürlüğe giren REMIT gibi uluslararası yasal düzenlemeler ve enerji ile ilgili sözleşmelerden kaynaklı hükümet gelirlerinin özel şirketlerin giderleriyle karşılaştırılması yoluyla şeffaflığı değişik yöntemlerle artırmaya yönelik EITI gibi çalışmalar da mevcut.

Ülkemiz özelinde ise gündemde yer tutmaya başlayan nükleer santral kurulmasına ilişkin çalışmalara ayrı bir önem verdik. Değişik nedenlerle nükleer enerjinin gerekli olduğunu düşünebilirsiniz ya da çok zararlı olduğuna inanabilirsiniz, ama galiba tüm tarafların üzerine hem fikir olduğu husus, bu konuda açıklık ve şeffaflığın olmadığı ve kamuoyunun yeterince bilgilendirilmediğidir. Bilgi Edinme Hakkı kapsamında Akkuyu Nükleer santrali için Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına yaptığımız başvuruya verilen cevabı sizler için Dergimize ekledik. İtiraf etmek gerekirse, sözkonusu cevabın bürokratik dilinden bir şeyler anlamak çok kolay değil, ama anlaşma çerçevesindeki bir çok işin Rosatom şirketine yüklenmesine karşılık, bu işlerin denetiminin

nasıl yapılacağı konusu hala bir soru işareti olarak önümüzde duruyor.

Ve nükleer enerji gibi “netameli” ve sadece bulunduğu ülkedeki insanların hayatı üzerinde değil küresel düzeyde de etkiler yaratabilen ve güvenlik boyutu dolayısıyla çok ince elenip sık dokunması gereken bir alanda, ne kadar şeffaflık istesek azdır diye düşünüyoruz!

Öte yandan ülke genelinde HES projeleriyle yeni bir toplumsal dönüşümün başladığı da aşikar. Tüm ülkeler gibi Türkiye’nin de akarsularından yararlanmak hakkı bulunsa da, “akarsuların boşuna akmaması” gibi bir gerekçeyle irili ufaklı bir çok nadide derenin üzerine inşa edilmesi planlanan hidroelektrik santrallerinin verimlilik ve çevreye olan etki değerlendirmelerinin ne kadar etkin ve şeffaf olduğu izaha muhtaç gözüküyor. Tüm bunların üzerine santrallerin kurulacağı yerlerdeki yöre halkının projelerin başlamasından önce aktif bir şekilde bir bilgilendirilmemesi ve sürecin oluşumuna yeterli, zamanlı ve etkin bir şekilde katılımın sağlanmaması dolayısıyla tüm sürece ilişkin genel bir tepkinin başladığını da tespit etmek gerekir. Katılımcılığın eksikliği, yöre halkını “mecburen aktivist” yapmış, ihaleleri kazanan özel şirketlere de değişik yollar ve sorumluluk projeleriyle halkı “ikna” gibi yeni bir görevi de yüklemiş gibi gözükmektedir.

Demokratik işleyişin esası olan şeffaflık, açıklık, karar alma süreçlerine halkın katılımı gibi unsurların eksikliğini bu gibi örneklerde açıkça görmekteyiz. Görünen o ki, gelişen ve büyüyen Türkiye’nin artan enerji ihtiyacına doğru yanıtlar bulmak için, varlığı tartışmalı ve içine her şeyden biraz eklenmiş gibi duran ulusal enerji politikalarımızdan başlayarak, hayatımıza bizzat dokunan enerji projelerine kadar daha bir çok konuda açıkça konuşmaya, tartışmaya ve katılıma ihtiyacımız var. Dergimizdeki yazıların bu konudaki sorularınıza ışık tutacağını ümit ediyoruz...

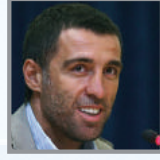
Her anlamda aydınlık günler dileklerimizle,

E. Oya Özarslan

1
**Başkanın
Mesajı**
E. Oya Özarslan

5
**Türkiye'nin
Şeffaf Gündemi**

7
**Dünyanın
Şeffaf Gündemi**

10
**Haber Dosyası
Nijerya'nın
petrolü çalkalanıyor**
Yolsuzluğa en çok bulaşmış ülkelerden biri, muhaliflerle uğraşırken bir yandan da şeffaflığı geliştirecek yeni önlemler için mücadele ediyor.
Yazan: Anniina Mustalahti

14
**SOPA'nın gölgesinde
kararan internet**
Yazan: Levent Mukan

Kapak Konusu: Enerjide Şeffaflık

18

**Enerji sektöründe
katılımcılık ve
Aarhus Sözleşmesi**
Yazan: Hande Özhabes

36

**Röportaj:
Ömer Kaymakçalan**
Grinin binlerce tonu var ve yaşam griler ile dolu

24

**Röportaj:
İzak Atiyas**
Türkiye'nin netleşmiş, üzerinde tartışılmış ve toplum tarafından kabul edilmiş bir enerji politikası yok

42

**Röportaj:
Umit Şahin**
Türkiye'de nükleer meselesi bir demokrasi meselesidir

30

**Nükleerde gereklilik:
Şeffaflık**
Nükleer enerji santralleri ve bu santraller hakkında son durum
Yazan: Murat Can Tonbil

46

Enerjide şeffaflık
Dünyada neler oluyor, Türkiye'deki gelişmeler neler?
Yazan: E. Öykü Uluçay

Şeffaf Toplum, Şeffaf Gelecek

52

AB Köşesi

Avrupa Birliği'nde enerji piyasasında şeffaflığın artırılması için yeni bir adım: REMIT

Yazan: Çisel İleri

54

Yaşam

Çağın ikilemi
GDÖlar ve biyogüvenlik

Yazan: Şeminur Topal

60

Yolsuzlukla Mücadelede İyi Örnekler

Gustavo Pedro

Yazan: Anniina Mustalahti

62

Hukuk Köşesi

3. Yargı paketi

Rüşvet suçuna dair
değişikliklerin değerlendirilmesi

Yazan: Av. Volkan Gültekin

66

Kültür Sanat

Karbon nötr bir tiyatro

Arcola Enerji

Yazan: Özlem Özhabes

Şeffaflığı Destekliyorum

(Reklam İndeksi)

KPMG	4
PWC Türkiye	9
BENER LAW OFFICE	13
HERGÜNER / BİLGEN / ÖZEKE	17
ERNST & YOUNG	64
AKUĞUR HUKUK BÜROSU	68

Şeffaflık Derneği Adına Sahibi

E. Oya Özarslan

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Hande Özhabes

Editör

Murat Can Tonbil

Katkıda Bulunanlar

Anniina Mustalahti

Çisel İleri

Evrin Çoksöyler

Feyyaz Çitım

Levent Mukan

Öykü Uluçay

Özlem Özhabes

Şeminur Topal

Volkan Gültekin

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Burhan Şenatalar

Prof. Dr. Ömer Faruk Gençkaya

Prof. Dr. Ali Çarkoğlu

Yiğit Aksakoğlu

Deniz Mukan

Dergi Tasarımı

Tuncay Köksal

Baskı&Cilt

Linomat Ofset San. ve Tic. Ltd. Şti.

Seyrantepe Oto San. Sit.

Yıldız Sok. No: 19

Tel: 0212 325 33 66

Yönetim Adresi

Şeffaflık Derneği

19 Mayıs Mahallesi

Operatör Raif Bey Sokak

Niyazi Bey Apt No:30 D:5

Şişli, İstanbul

Tel: (0212) 240 52 81

Faks: (0212) 240 52 81

www.seffalik.org

www.seffafgundem.org

editor@seffalik.org

Yayın Türü

Yaygın, süreli 3 aylık bülten.

Şeffaf Gündem dergisi Şeffaflık Derneği'nin üç ayda bir yayınlanan yaygın organıdır.

1000 adet basılır, ücretsiz olarak dağıtılır.

Fotoğraf ve bilgilerin kullanım hakkı

Şeffaf Gündem Dergisi'ne aittir,

kaynak gösterilmeden alıntı

yapılamaz.

cutting through complexity

Şeffaflığı Destekliyoruz

We Support
Transparency

kpmg.com.tr

Savunma, güvenlik ve istihbarat ihalelerine yeni düzenlemeler

Resmi Gazete'de 27 Mart tarihinde yayımlanan Bakanlar Kurulu kararı ile savunma, güvenlik ve istihbarat ihalelerine yeni düzenlemeler getirildi. Yeni düzenleme ile birlikte Başbakanlığın "hassas gördüğü" mal ve hizmet alımları "pazarlık" ve "davet" yöntemiyle ihale edilecek. Karar ile uçak, helikopter, gemi, denizaltı, tank, panzer, roket, füze alımlarıyla bunların araştırma-geliştirme, modernizasyon ile yazılım ve mühimmat ihaleleri düzenlenecek. Devlet istihbaratı kapsamında, hizmet, malzeme, teçhizat ve sistem alımları da bu kapsamda değerlendirilecek.

Fotoğraf: www.trt.net.tr

Taner Yıldız: "Nükleerde tek yol Şeffaflık"

Güney Kore'de düzenlenen Nükleer Güvenlik Zirvesi'nin çıkışında basın mensuplarının sorularını yanıtlayan Enerji Bakanı Taner Yıldız İran'la yaşanan nükleer krizin çözümü için şeffaflık vurgusu yaptı. Bakan Yıldız, "Seul'deki görüşmeler, dünyada nükleer güç santrallerine ve nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanılmasına dair önemli katkılar yapacaktır" dedi.

Milletvekili Hakan Şükür mecliste etik tartışmasına neden oldu

Milletvekili Hakan Şükür'ün, bir televizyon programında futbol yorumculuğuna başlayacağı haberleri "siyasi etik" tartışmalarını başlattı. Hakan Şükür kendisini "Etik olmadığını düşünmüyorum. Yazı yazarak para kazanan milletvekilleri var. Özgürlüklerin konuşulduğu bir ortamda böyle bir konunun konuşulmasını istemezdim. Vicdanen rahatım" diyerek savundu. Şükür'ün kazancının 11.500 TL'lik milletvekili maaşının çok üzerinde olacağı iddia edildi.

Fotoğraf: REUTERS

SMS ile tapu dairesinde rüşvet vakalarına çözüm

Tapu ve Kadastro Genel Müdür Vekili Hakan Kanal, bir grup gazeteciye değerlendirmelerde bulunarak, yolsuzluk, rüşvet görüntülerinin olduğu tapu dairelerinin artık geçmişte kaldığını, ciddi tedbirler aldıklarını söyledi. Online randevu sistemini, sıramatik ve SMS uygulamaları ile vatandaşın memurla karşılaşmasını önemli ölçüde azalttıklarını ve memurların güvenlik kameraları ile kayıt altına alındıklarını belirtti.

Kayseri Şeker Fabrikası'nda yolsuzluk

Ankara 11. Ağır Ceza Mahkemesi, Kayseri Şeker Fabrikalarında yolsuzluk yapıldığı iddialarıyla ilgili yürütülen soruşturma kapsamında hazırlanan iddianameyi kabul etti. İddianamede, "2001'den bugüne kadar 68 milyon 152 bin 110 lira 68 kuruş tutarında yolsuzluk gerçekleştirmiştir" denildi.

Fotoğraf: www.kayseriseker.com.tr (kayseri şeker)

Futbolda şike davasında tahliye vardı

Savcı, tutuklu sanıklardan Fenerbahçe Kulübü Asbaşkanı Şekip Mosturoğlu ile Mehmet Yenice ve Coşkun Çalık'ın tahliyesini talep etti. Talebi değerlendiren mahkeme heyeti, bu üç ismin de aralarında bulunduğu yedi kişinin tahliyesi yönünde karara vardı. Tahliye edilen isimler: Şekip Mosturoğlu, Ömer Ülkü, Coşkun Çalık, Bülent Uygun, Mecnun Otyakmaz, Cemil Turan ve Mehmet Yenice. Tahliye edilenler arasında Başkan Aziz Yıldırım'ın olmadığı öğrenilince Adalet Sarayı'nın önünde bekleyen taraftarlar ve polis arasında olay çıktı. Polis, taraftarlara tazyikli su ve biber gazıyla müdahale etti.

Kamu İhale Kurumu'na operasyon

Ankara polisi, kamu ihalelerine fesat karıştırıldığı ve ihaleyi alamayan firmalar lehine rapor çıkararak çıkar sağladıkları ihbarı üzerine 13 Şubat günü Kamu İhale Kurumu'na operasyon düzenledi. Soruşturma kapsamında 23 kişi gözaltına alınırken, bu kişilerden 12'si tutuklandı. Biri kurul üyesi toplam üç kurum çalışanından ikisi hakkında verilen tutuklama kararı üzerine, KİK yetkilileri bu kişilerin görevden uzaklaştırılmak suretiyle açığa alındığı ve haklarında idari soruşturma başlatıldığı açıkladı. Polisin yaptığı çalışmalar sonucunda 40 ihaleye fesat karıştırıldığı öne sürülmekte.

Yargıda rüşvet skandalı

Çete üyesi adliye zabıt kâtibinin itirafları, içinde hâkim ve savcılar barındıran rüşvet ağını ortaya çıkardı. İstanbul polisinin geçtiğimiz yıl sahte belgeler düzenleyen bir çeteye yönelik yaptığı operasyon, yargıdaki rüşvet skandalını ortaya çıkarttı. Çete soruşturmasında yer alan adliye zabıt kâtibi B.K'nın itirafları ile bazı hâkim, savcı ve adliye çalışanlarının rüşvet ağına karıştıkları tespit edildi. Olayla ilgili soruşturma açıldı.

Jandarmadan jandarmaya rüşvet operasyonu!

Hakkari'de jandarmanın kaçakçılara yönelik operasyonunda 45 kişi gözaltına alındı. Yapılan tetkiklere göre kaçakçılar yol kontrollerinden geçebilmek için bazı jandarma görevlilerini rüşvete bağlamış. 12'si rüşvet vermek, almak ve kaçakçılık yapmak suçlarından gözaltına alınan zanlılardan 9'u jandarma 29 kişi cezaevine gönderildi.

Çin'de "rüşvet verdim" siteleri yaygınlaşıyor

Çin'de yerel yönetimlere ait borçların 84 milyar dolarlık bir kesiminde usulsüzlük saptandığı bildiriliyor. Resmi verilere göre 2010 yılında yerel yönetimlerin altına girdiği borcun miktarı 1,7 trilyon dolar. Yolsuzluk iddialarıyla birlikte Çin'de "rüşvet verdim" siteleri de yaygınlaşıyor. Bu sitelerde internet kullanıcıları rüşvet hikayelerini paylaşıyor.

Fotoğraf: AP

Endonezya'da sandalet adaletin sembolü halinde geldi

Polise ait bir sandaleti çaldığı gerekçesiyle 5 yıl hapsi istenen 15 yaşındaki çocuk beraat etti. Fakat bu olayın ardından sandalet, Endonezyalılar için adaletin sembolü haline geldi. Polis karakolları ve mahkeme önüne binlerce sandalet bırakan sivil toplum örgütleri ve yurttaşlar Endonezya polisinin ülkenin en fazla yolsuzluk görülen kurumu olduğunu söylüyorlar.

Fotoğraf: AFP

Fotoğraf: DPA

Almanya Cumhurbaşkanı Christian Wulff istifa etti

Almanya Cumhurbaşkanı Christian Wulff, adının bir yolsuzluk skandalına karışmasından sonra istifa etti. 52 yaşındaki Wulff'un geçen aralık ayı ortasında, Aşağı Saksonya Başkanı iken zengin bir iş adamının eşinden yüklü miktarda kredi aldığı ortaya çıkmıştı. Yolsuzluk iddiaları yüzünden eski Almanya Cumhurbaşkanı Christian Wulff'un istifasını sunması üzerine, Uluslararası Şeffaflık Örgütü siyasi yardımcıları ve politikacılar için etik konuları düzenleyen yeni kuralların ve yasaların çıkarılması gerektiğini bildirdi. Örgüt örneğin, parti sponsorluğu söz konusu olduğunda şu anki gibi sadece 10.000 avronun üzerindeki değil, 2.000 avronun üzerindeki yardımların da halka duyurulması gerektiğini söylüyor.

Rusya OECD Yolsuzluk ve Rüşveti Önleme Sözleşmesi'ne katılmayı kabul etti

Rusya 1 Şubat'ta Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OECD) Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi Sözleşmesi'ne katılma planını kabul etti. Artık Rusya'nın kalan prosedürleri tamamlayıp 3-4 ay içerisinde Sözleşme'ye katılması bekleniyor. Haber Rusya'nın kasım ayında açıklanan ve yabancı rüşvet olaylarına karşı Rusya'nın gerçekleştirdiği eylemlerin önemini vurgulayan Uluslararası Şeffaflık Örgütü 2011 Rüşvet Verenler Endeksi'nde son sırada yer almasından hemen sonra çıktı. Bununla birlikte değişimin anahtarı yasaların uygulanması. Sözleşme'nin taraflarından biri olarak Rusya'nın, Sözleşme'ye uygunluğu hakem denetiminden geçecek.

Güney Afrika maden sektörü şeffaflık istiyor

Webber Wentzel Bowen'in Afrika'dan sorumlu maden ve enerji proje yöneticisi Peter Leon Güney Afrika'nın petrol, gaz ve maden konularında küresel bir standard oluşturmayı amaçlayan ve gün geçtikçe genişleyen uluslararası bir girişime katılması gerektiğini söylüyor. Denver menşeli maden işletmesi danışmanı Behre Dolbear'a göre maden sektörü madenlerin açılması için evlerinden çıkmak zorunda kalanlara yeteri kadar yardım yapmadığı için eleştiriliyor ve madenciler arasında gittikçe artan fuhuş ve AIDS gibi sosyal yaralara yol açmaktan sorumlu tutuluyor. Buna rağmen hükümet, Maden Çıkarma Endüstrileri Şeffaflık Girişimi'ne katılmanın gerekli olmadığını görüşünde, çünkü Güney Afrika zaten ileri bir gelir toplama sisteminin var olduğu oturmuş bir maden ekonomisine sahip. Maden sektörü ülkenin en büyük istihdam alanlarından. Sektör gayri safi yurt içi hasılanın yüzde 9'unu oluşturuyor.

Fotoğraf: REUTERS

Yoksulluğun temel sorunu yolsuzluk

AB tarafından gerçekleştirilen bir kamuoyu araştırmasına göre, Yunanistan ve Portekiz başta olmak üzere krizdeki ülkelerin tamamında halk yolsuzluğun temel sorun olduğunu düşünüyor. 27 üye ülkede gerçekleştirilen Eurobarometre araştırmasında, "Yolsuzluk ülkenizde ana sorun mu?" sorusuna en yüksek "evet" yüzde 98'le Yunanistan, yüzde 97'yle Portekiz ve Kıbrıs Rum Kesimi ile yüzde 96'yla Macaristan ve Romanya'dan çıktı.

Mübarek ailesinin yargılanmasına devam ediliyor

Mübarek ailesinin fertleri, yolsuzluk, rüşvet, kamu mallarını çıkar amaçlı kullanmak ve halk ayaklanması sırasında güvenlik güçlerine göstericilerin üzerine ateş açılması emri vermek suçlamaları ile yargılanmaları devam ediyor. Suzan Mübarek ise yolsuzluk suçlamalarından kurtulmak için 3,4 milyar dolar tutarındaki mal varlığını anlaşma yolu ile devlete bağışladı.

Hindistan'da ekonomi araştırması yolsuzluk konusunda sıkı önlemler gerektiğini ortaya koyuyor

Hükümetin Ön-Bütçe Ekonomik Araştırması, yolsuzluk konusunda sıkı önlemler gerekliliğini ortaya koyarken, hantal bir yolsuzlukla mücadele bürokrasisinin karar alma süreçlerini kötü etkileyebileceği konusunda da uyarıda bulunuyor.

Mart ayı ortasında yayınlanan araştırmada: "çoğunlukla yolsuzluğu engelleme çabalarına yasal düzenlemelerde artış eşlik ediyor. Bu durum ise genel olarak bu çabaların etkinliği açısından verimsizliğe neden olabiliyor." deniliyor.

Bu gözlem, sivil toplum tarafından hazırlanan, rüşvetle mücadele için bir ombudsmanlık kurumu kurulmasını öngören yasa tasarısı sırasında konu oldu. Sanskritçede "insanların koruyucusu" anlamına gelen Lokpal adı verilen kurumun, tüm devlet çalışanlarını kapsamının yanında soruşturma ve kovuşturma yetkilerine sahip olması öngörülüyor. Kongrece yönetilen Birleşik İlerici İttifak hükümeti, öngörülen bu yapının çok büyük bir işgücü gerektireceği gerekçesiyle tek bir kurum olarak kurulması fikrine karşı çıkmıştı.

Fotoğraf: REUTERS

Şeffaflığı destekliyoruz

We support transparency

Değer katan deneyim
30 yıldır Türkiye'de

pwc

PwC Türkiye

PwC, tüm dünyada en üst düzey sektör uzmanlığı ile sunduğu denetim, vergi ve danışmanlık hizmetleri ile müşterilerine aradıkları değeri katar.

158 ülke 169.000'i aşkın çalışanı ile PwC yeni bir yaklaşım ve pratik tavsiyeler üretmek üzere müşterileri ile düşünce, deneyim ve çözüm önerilerini paylaşır.

PwC 1981'den bugüne 30 yıldır faaliyet gösterdiği Türkiye'de, İstanbul'da iki, Ankara'da, Bursa'da ve İzmir'de birer ofis olmak üzere toplam 5 ofiste, yaklaşık 1.250 kişilik profesyonel kadrosu ile Türk iş dünyasının aradığı değeri yaratmak için hizmet sunmaktadır.

Nijerya'nın petrolü çalkalanıyor

Yolsuzluğa en çok bulaşmış ülkelerden biri, muhaliflerle uğraşırken bir yandan da şeffaflığı geliştirecek yeni önlemler için mücadele ediyor.

Yazan: Anniina Mustalahti

Çeviren: Evrim Çoksöyler

Nijerya'da 2012 yılı, ülke tarihinin en büyük protestolarıyla birlikte başladı. Protestoların kaynağı bu kez Nijerya'yı yoksul ve radikal İslamcı Kuzey ile iktidarda olan Hristiyan Güney'e bölen etnik ve dini gerginlik değildi.

Bu kez sorun tüm ulusla ilgiliydi. Hükümet, yangına körükle gidercesine, 1 Ocak'tan itibaren tüm petrol sübvansiyonlarını kesti. Petrol fiyatları bir gecede ikiye katlanarak, litresi 65 nairadan 150 nairaya (0,93 dolar) fırladı.

Ulusal İstatistik Bürosu'na göre, 2010 yılında Nijeryalıların yüzde 61'i günde 1 dolardan daha azıyla geçindi. Bu oran 2004 yılında yüzde 51'di. İşin aslı daha da kasvetli görünüyor. Abuja Üniversitesi Siyasal Bilimler Bölümü Başkanı Kabiru Mato, yoksulluk sınırının altında yaşayanların oranının yüzde 70'in çok üstünde olduğunu öngörüyor.

Gıda ve su fiyatları da petrolle aynı hızda fırladığından, sıradan insanların hayatlarını en çok ikiye katlanan petrol fiyatları acıtıyor. Bununla birlikte sübvansiyonların kesilmesi yalnız protestoları kıskırtmakla kalmadı. Büyük işçi sendikaları tüm ülkeyi felç eden bir ulusal grev çağrısında bulundu. Böylelikle hükümet, sekiz günlük protesto ve grevlerden sonra sübvansiyonların bir kısmını yenilemeye ikna oldu ve benzin fiyatlarını yüzde 30 düşürerek litresi 60 sente indirdi.

Şubatın ikinci yarısında düzen, Nijerya'nın sokaklarına geri döndü. Yine de, dünyada en çok yolsuzluğa bulaşmış ülkelerden birinde öfke ve hoşnutsuzluk devam ediyor. Öfkenin

nedeni yalnızca yakıt sübvansiyonu değil, daha çok müsrif ve yozlaşmış yönetim. Yolsuzluk, kamu parasını yutuyor.

Yolsuzluk kamu parasını yutuyor

Hükümet, devletin temellerini çürüten bu sorunun farkına vardı. Sübvansiyonlar, bunların kaçakçılarının eline geçtiğinin ortaya konmasıyla gerekçelendirilerek kaldırıldı. Hükümet günde milyonlarca litre petrolün kaybolduğunu iddia ediyor; hükümetin sübvansiyonları yerel tüketim günlük 35 milyon litre iken 59 litre petrolü kapsıyor. Bu da günde 24 milyon litre nin ihracatçılar tarafından kaçırıldığını gösteriyor. Küresel Mali Dürüstlük Örgütü Nijerya'da son on yıl içinde yılda ortalama 15 milyon doların, yani ülkenin gayri safi yurtiçi hâsılasının yaklaşık yüzde 2'sinin, yolsuzluk nedeniyle kaybedildiğini hesapladı. Bu durumda hükümetin iddiası meşru görünüyor.

Nijerya'nın petrol üretiminde dünyada 11. sırada yer aldığı düşünüldüğünde ülkenin tükettiği akaryakıtın çoğunu ithal etmesi esrarengiz bir durum sergiliyor. Sorun, Nijerya'nın ürettiği ham petrolü rafine etmedeki yetersizliğinden kaynaklanıyor. Ülkedeki dört rafinerinin hepsi de eskimiş ve kurulduğundaki kapasitesinin dörtte birini üretir durumda.

Zaman içinde yolsuzluğun sisteme sızmasıyla, petrol ithalatçıları faturalarını şişirmenin ve Nijerya hükümetinin fiyatları düşük tutmak için

Fotograf: AFP

sağladığı sübvansiyonları cebe indirmenin yollarını buldular. Hükümet 2011 Ocak ile Ekim arasında, sübvansiyonlara bütçede öngörülen 248 milyar naira yerine 1,3 trilyon naira (8 milyar dolar) harcadığını belirtiyor. Hükümet bir kartel bulunduğunu kabul etmesine rağmen bununla yüzleşmek veya bunu ifşa etmek yerine yoksulluğun büyük bir problem olduğu ülkede tek refah politikası olan sübvansiyonu kesmeye karar verdi. Bunun karşılığında ise, yakıt sübvansiyonlarının kesilmesinden sonra oluşacağı tahmin edilen birikimlerin çok ihtiyaç duyulan yol ve kamu projelerine yatırılacağı sözünü verdi.

Ancak hala yapılması gereken çok iş var. 50 yıllık petrol üretimine rağmen Nijerya 150 milyon vatandaşına yeterli elektriği sağlamada sürekli başarısız oldu. Böylelikle nüfusun çoğunluğu ışıklarını açık tutmak için çok yakıt tüketen Çin jeneratörlerine bel bağlıyor.

Şeffaf politikalara duyulan heves

Petrol sektöründeki yolsuzlukla harcanan parayı biriktirmek mümkün. Dolandırıcılık ve yolsuzluk

kapalı kapılar ardında kolayca yapıldığından, yönetimde şeffaflığı geliştirmek alınacak ilk önlem olmalı. Şimdiye kadar Nijerya hükümeti dosyalarını kendine saklıyor. Petrol sanayine hâkim olan düzenleyici kuruluşlar kamuoyuna hiç bilgi vermiyor.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü ve Revenue Watch Index'in 2011 Petrol ve Gaz Şirketleri Raporu, Nijerya Ulusal Petrol Şirketi'nin (NNPC) neredeyse tüm işlem ve dosyaları kamuoyundan saklı tuttuğunu ortaya koyuyor. Nijerya'da işlem yapan çok uluslu petrol şirketleri bile şeffaflığa giden yolu göstermede başarısız oldu. Ancak hala değişim için umut var. Nijerya, petrol sektöründe şeffaflığı sağlamak için hevesli görünüyor. Nijerya Doğal Kaynaklara Dayalı Endüstrilerin Şeffaflığı Girişimi (Nigerian Extractive Industries Transparency Initiative-NEITI), yıllarca gecikmeyle yayınlanmasına rağmen, kapsamlı raporlarıyla küresel EITI hareketi için erken bir "altın standart" belirledi. Başkan **Jonathan Goodluck**, geçen Temmuz ayında Bilgiye Erişim Özgürlüğü Kanunu'nu imzalayarak şeffaflık konusunda ileri bir adım attı. Kanun herkese yasal olarak kamu kurumları hakkında bilgiye erişim hakkı veriyor. Bu kanun aynı zamanda kamu kurumlarının, faaliyet ve

işlemlerinin kaydını tutmasını zorunlu kılıyor. Yine de hassasiyet ve güvenlik adına pek çok istisna baki kalıyor. İfade özgürlüğünü tanıtan ve koruyan Nijeryalı bir sivil toplum örgütü olan Medya Hakları Gündemi, kanunun uygulanmasının kapsamlı olması için medyanın güçlü bir rol oynaması gerektiğini hatırlatıyor. Değişime yol açabilecek kanun tasarısı hâlâ beklemede.

Yeni yasa değişim getirebilir

Ancak, Nijerya'da Petrol Sektörü Şeffaflığı için Tesis (Foster) adlı kuruluş, ne NEITI'nin ne de Bilgiye Erişim Özgürlüğü Kanunu'nun petrol sektörü katılımcılarının düzenli olarak yapacağı beyanlara olan ihtiyacın yerini dolduramayacağını belirtiyor. Foster, kamuoyunun denetimine daha fazla belge ve verinin açılmasını sağlayacak olan Petrol Endüstrisi Yasa Tasarısı için lobi faaliyetlerinde bulunuyor. Buna izin vererek tasarı, performans için teşvikleri iyileştirecek, yatırım ve finansal destek çekecek ve kanunsuz yollardan koruyacaktır. Petrol Endüstrisi Yasa Tasarısı, Nijerya Petrol Endüstrisini (NPI) yeniden yapılandırabilir. Örneğin, NNPC'den yıllık raporlama yapmasını, gelir akışlarına açıklık getirmesini, yıllık mali denetime girmesini, ortaklıkların hisse satışlarında tanımlı prosedürler oluşturmasını ve lisansların verilmesinde şeffaf olmasını talep edebilir. Şimdiye kadar ise elitlerce kontrol edilen "çanta şirketler" devlet ham petrolünün çıkarılması için indirimli lisansları kapmış vaziyette. Sendikalar ve diğer hükümet dışı aktörler, yıllardır ertelenen Petrol Endüstrileri Yasa Tasarısını hayata geçirmesi için hükümet üzerinde büyük baskı oluşturdular. Petrol Kaynakları Bakanı **Diezani Alison-Madueke**, tasarının çabuk geçmesi konusunda Nijeryalıların yedinci Ulusal Meclise inanmaları gerektiğini söylemişti. Bu inançla, Nijerya petrol endüstrisi yakında değilse de en geç 2015'e kadar bir dönüşüm geçirmek üzere gibi görünüyor.

Kaynaklar

Monica Mark, "Nigeria reels after oil subsidy row turns into country's biggest ever protest", 18 Ocak 2012, The Guardian

Aaron Sayne, "Nigeria's Petroleum Industry Bill: Improving sector performance through strong transparency and accountability provisions", Temmuz 2011, Facility for Oil Sector Transparency in Nigeria, Revenue Watch

James Jukwey, "Nigeria investigates massive fuel subsidy fraud", 19 Ocak 2012, Reuters
Drew Hinshaw, "Nigerians Strike Over Gas Costs, Corruption", 10 Ocak 2012, The Wall Street Journal-Africa

Şeffaflığı Destekliyoruz

We Support Transparency

||| **BENER LAW OFFICE**

"Our clients' success defines ours"

www.bener.av.tr

SOPA'nın gölgesinde kararan internet

Geçtiğimiz ocak ve şubat ayı, internet kullanımını kontrol altına almak isteyen yasalara karşı bir çok eyleme sahne oldu. ABD'de SOPA ve PIPA, Dünya genelinde ACTA adlı yasalarla internet kullanımına getirilmek istenen denetim şimdilik ertelenmiş olsa da, yakında yeniden gündeme geleceği düşünülüyor.

Yazan: Levent Mukan

SOPA ya da tam adıyla "Stop Online Piracy Act" (Çevrimiçi Korsanlığı Durdur Yasası) tasarısının hikayesi, ABD Temsilciler Meclisi üyesi Lamar Smith'in 26 Ekim 2011'de tasarımı meclise sunmasıyla başlıyor. Smith, yasanın temel amacının fikri mülkiyete tabi eserlerin (film, bilgisayar oyunu, müzik eserleri gibi) internet üzerinden korsan olarak yayınlanmasını engellemek olduğunu söylüyor. Tasarıya göre bunun yolu da, bu tür paylaşımların yapıldığı internet sitelerinin para kazanma yollarını (reklam alma, PayPal vb. siteler üzerinden bağış alma) ve arama motorlarındaki görünürlüğünü engellemekten geçiyor.

Bu şekilde bir düzenlemeye gidilmesinin sebebi, bu sitelerin hatırı sayılır bir kısmının ABD sınırları dışında bulunması ve yine ABD dışından yönetiliyor olması. Diğer yandan, bu sitelerin kullandıkları Google, PayPal gibi arama motoru ve online para transferi hizmeti veren internet servislerinin ABD merkezli olması da yasa tasarısının ABD içinden çıkmasının başlıca nedenleri içerisinde. Bu yolla ABD kendi yetki alanı dışında bulunan yerlerdeki sitelere de yaptırım getirebilmiş olacak.

Özetleyecek olursak, SOPA'nın yasallaşması halinde, korsan fikri mülkiyete tabi eser yayınlayan siteler arama motorları üzerinden bulunamayacak, reklam alarak gelir elde edemeyecek, ve bağış toplayamayacaktı. Ayrıca bunlara ek olarak, ISP'lerin (Internet Service Provider / İnternet Servis Sağlayıcı) bu sitelere erişimi engellemeleri de sağlanacaktı.

Bütün bunların yanında bu tip eserlerin "streaming" yoluyla, yani bilgisayara doğrudan

indirerek değil de, doğrudan paylaşım siteleri (YouTube, Vimeo gibi) üzerinden izlenmesi halinde ise, aynı yaptırımlara ek olarak bunu sağlayan paylaşım sitelerinin sorumlularına beş yıla kadar hapis cezası da öngörülüyordu.

Bu taslağın ABD Senatosundaki muadili ise PIPA, yani Protect IP Act (IP Koruma Yasası) oldu.

SOPA ve PIPA'yı destekleyenler, bu yolla gerek fikri mülkiyet sahiplerinin, gerek bunları yayınlayanların, gerekse bu endüstri üzerinden para kazanan bütün insanların korunduğu iddiasındalar.

Karşı çıkanlar ise bu yasalar yoluyla fikir özgürlüğünün ve inovasyonun önleneyeceği görüşündeler. Bu görüşte olma nedenleri için onlarca senaryo örnek gösterilebilir. Örneğin içerisinde bahsi geçen korsan içerikler barındıran bir blog sayfasından ötürü blog yayını yapan internet sitesinin tamamen kapatılması gibi bir durum ortaya çıkabilir. Aynı şey müziğini YouTube gibi medya paylaşım siteleri üzerinden duyurabilecek durumdaki müzisyenler için de geçerli. Bu sitelere korsan içerik koyan kişiler yüzünden sitenin tamamen kapatılması, kurunun yanında yaşın da yanacağı bir durumu ortaya çıkarabilecek.

Bu nedenle fikri mülkiyetin endüstriyel devleri Hollywood ve Amerikan müzik endüstrisi SOPA'nın en büyük destekçileri olurken, Google, Yahoo, eBay gibi devler de karşı tavırlarını gösterdiler. 18 Ocak 2012'de Wikipedia, Reddit ve 7000 kadar küçük site yasaya tepki amacıyla koordineli olarak servislerini kapattılar veya SOPA ile PIPA karşıtı linkler ve resimler koydular.

Wikipedia paylaştıkları bannerı 160 milyon kişinin gördüğünü açıkladı. Bunun yanında imza toplama veya doğrudan meydanlara çıkarak eylem yapma gibi diğer protesto yollarına da başvuruldu. Google 7 milyon kadar imza topladığını açıkladı. İnternet domain adı kaydı alanındaki en güçlü firmalardan biri olan GoDaddy firması, SOPA'ya destek açıklamasının ardından iki gün içinde 37000 domain kaybetti. Protesto dalgası NewYork sokaklarına taşıtı.

Bütün bu protesto gösterilerinin toplumu yanlış bilgilendirme amacıyla yapıldığını iddia eden RIAA (Recording Industry Association of America), 19 Ocak'ta en büyük dosya yükleme sitelerinden olan Megaupload'un kapatılmasının ardından dünyaca bilinen hacktivist grup Anonymous'un gazabına uğradı. Hacktivist grup Anonymous SOPA'yı ve Megaupload'un kapatılmasını gerekçe göstererek, RIAA ve CBS (Columbia Broadcasting System) gibi SOPA destekçilerinin aralarında bulunduğu web sitelerine saldırı düzenleyerek bunların yavaşlamasına ya da kapanmasına neden oldu. Bütün bu olaylar sonrasında, 20 Ocak 2012'de SOPA ve muadili olan tasarıların ertelendiği açıklandı.

ACTA - Ticarete Sahteciliğin Önlenmesi Anlaşması

SOPA ve PIPA yasaları şimdilik ertelenmiş olsa da, asıl büyük tartışmalara sebebiyet verecek

olan anlaşmanın ACTA (Anti-Counterfeiting Trade Agreement) yani "Ticarete Sahteciliğin Önlenmesi Anlaşması" olacağını söylemek mümkün.

2011 yılı sonu itibariyle dünya genelinde internet kullanıcısı sayısı 2,1 milyar kişiyi aşmış durumda. İran, Kuzey Kore, Myanmar, Çin Halk Cumhuriyeti ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde hükümetler internet erişimine doğrudan müdahale edebilmekteler. 23 Mayıs 2007'de Resmi Gazete'de yayımlanan 5651 sayılı "İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun" ile Türkiye de bu ülkelerin yanına doğru ilerledi.

Ticari alanda sahteciliğin ve genel manasıyla internet üzerinde ücretsiz paylaşımın getirdiği yasal boşluk nedeniyle harekete geçen birçok hükümet, kapalı kapılar ardında bu konuları tartışmaya başladı. ACTA da bu sürecin bir ürünü. Karar alma aşamasında sivil toplum kurumlarına ve kamuoyuna danışılmadan tasarlanan anlaşmadan insanlar, ilk olarak 2008'de Wikileaks üzerinden sızan haberler ile haberdar oldu. Zaman içerisinde parçalar halinde tamamı sızan Anlaşma, Ekim 2011'de Avustralya, Kanada, Japonya, Fas, Yeni Zelanda, Singapur, Güney Kore ve ABD tarafından imzalandı.

Ocak 2012'de Avrupa Birliği'nin onaylaması ile ACTA'yı kabul eden ülke sayısı 31'e çıkmış oldu.

ACTA, SOPA ve PIPA'nın aksine uluslararası anlaşma niteliğinde. Bu durum ACTA'nın SOPA ve PIPA'nın getirilerini de içine alarak çok daha geniş kapsamlı olması manasına geliyor. Öncelik fikri mülkiyetin korunmasına ilişkin yaptırımları uluslararası hale getirerek bunların daha iyi korunmasını sağlamaya verilmiş olsa da, ilaç ve tarım sanayii gibi oldukça önemli sektörler de ACTA'nın kapsamı dahiline girmekte.

ACTA'ya karşı çıkanların tepkileri SOPA ve PIPA'ya karşı çıkanlar ile aynı olmakla birlikte, buna ek olarak yasanın ifade özgürlüğü ve özel hayatın gizliliği ilkelerini ihlal edici niteliğine de vurgu yapıldı.

Hükümetler her ne kadar anlaşmaya taraf olmayı kabul etmiş olsalar da, vatandaşların anlaşmanın kabul edilmesine karşı çıkması birçok hükümete yasayı yürürlüğe koyma aşamasında geri adım attırdı. Özellikle Avrupa'da ACTA karşıtı oldukça ses getirici eylemler yapıldı. Sadece Bulgaristan'da başkent Sofya dahil olmak üzere 16 şehirde insanlar sokaklara döküldü. Protesto gösterilerinin sonunda Almanya, Polonya, Bulgaristan ve Hollanda yasayı hayata geçirmeyeceklerini açıkladı. Diğer AB ülkeleri de yasayı imzalamış olsa da, yasa birçok ülkede hayata geçmiş değil.

Gerek SOPA, gerek PIPA, gerekse de ACTA içinde bulunduğumuz tarih itibarıyla yürürlükte değil. Ancak bunlardan birinin yürürlüğe girmesi halinde internet dünyasında ifade özgürlüğünün büyük yara alacağına dair büyük bir korku var. Bu konuda otoritelerin prosedürü kamuya açık hale getirmeleri, sivil toplum ile işbirliğine giderek, katılımcı bir düzenleme ortaya koymaları gerekiyor olsa da, durum şimdilik belirsizliğini koruyor. Fakat "korsan"ı engellemek için kurunun yanında yaşı da yakacak düzenlemelerden başka alternatifler imkansız değil, bu duruma bir örnek halihazırda sunulmuş bulunmakta.

Peki ya alternatif?

OPEN (Online Protection and Enforcement of Digital Trade Act), SOPA ve PIPA'nın en önemli amaçlarından birini adında içermekle beraber, bu "koruma" fiilini durumu daha da kötüleştirmeden yapıyor olmasıyla takdiri hak

ediyor. ABD kongresine Oregon senatörü Demokrat Ron Wyden ile Temsilciler Meclisi California Cumhuriyetçi üyesi Darell Issa tarafından sunulan OPEN, hazırlayanların karşıt görüşlerde olması ve tamamen şeffaf bir şekilde hazırlanması ile dikkat çekiyor. OPEN da, diğer yasa tasarıları gibi kuruluş amacı korsan ve dolandırıcılık olan internet sitelerinin mali kaynaklarını kesmeyi amaçlıyor. Ancak SOPA ve PIPA'nın aksine OPEN, bu internet sitelerinin servis sağlayıcılarından hizmet almasını ve arama motorlarındaki görünürlüğünü engellemiyor. OPEN'in bir farkı da bu konudaki uygulama sorumluluğunu ABD Adalet Bakanlığı yerine Uluslararası Ticaret Komisyonu'na veriyor olması.

Keepthewebopen.com adresinden OPEN hakkında daha fazla bilgiye ulaşmak ve fikir belirtmek mümkün. Diğer tasarıların aksine yasanın taslak haline ulaşılabilen Open'in web sitesi Google ve Facebook gibi devler tarafından destekleniyor. OPEN gibi girişimlerin internetin regülasyonunda daha işlevsel olacağı açık. Şeffaf bir şekilde, interneti kullanan tüm tarafların fikri alınarak hazırlanacak bir yasa, toplumda uzlaşmayı sağlayacak ve daha çok destek görecektir.

Şeffaflığı Destekliyoruz

We Support Transparency

Hergüner Bilgen Özeke
Avukatlık Ortaklığı Attorney Partnership

Türkiye’de enerji yatırımı süreçlerinde katılımcılık ve Aarhus Sözleşmesi

Anadolu’nun her yerinde inşa edilen enerji santralleri, halkın katılımını sağlamak açısından yetkililerin sınıfta kaldığı süreçlerle karara bağlanıyor. Enerjiye yönelik yatırımlar, çevreyi ve halkın yaşam alanlarını geri dönülmez biçimde etkiliyor, Uluslararası Aarhus Sözleşmesi, bu tür kararlarda halkın katılımını, bilgiye erişimini ve yargıya başvuru hakkını güvence altına alan genel bir çerçeve sunuyor.

Yazan: Hande Özhabes

Türkiye son yıllarda büyük bir ekonomik atılım iddiasında. Bunun parçası olarak önümüzdeki yıllarda enerji ihtiyacının artacağı öngörülüyor. Rakamlar şimdiden Türkiye’nin enerji talebi konusunda OECD ülkeleri arasında en ön sırada yer aldığını gösteriyor.¹ Buna paralel olarak, nükleerden termiğe, hidrodan rüzgâra bir çok alanda özel sektör yatırım yapmaya davet ediliyor. Hükümetin 2023 vizyonu 4000 adet hidroelektrik santralin tamamlanmış olmasını öngörüyor. Bunun yanında biri Mersin Akkuyu diğeri Sinop’ta olmak üzere yapımı hedeflenen iki adet nükleer santral ve ithal kömürle çalışan termik santraller de planlar arasında.

Bir de madalyonun öteki yüzü var. Anadolu’nun birçok yerinde inşa edilen santraller nedeniyle yerel halk yerinden ediliyor, özel mülkler kamulaştırılıyor, ormanlar tahrip ediliyor ve şirketlere sıradışı bir serbestlik tanınıyor. Hükümetin büyük ekonomik kalkınma hamlesi, doğal hayatı ve endemik türleri görmezden geliyor. Karadeniz isyanda. Anadolu isyanda. Havzalar isyanda. Bu isyanı başlatan vatandaşlar, yerel halk, sivil toplum kuruluşları bu “talana” bir son verilmesini istiyor. Hükümet ve direnen halk arasında bir diyalog yok. Halkı ikna etmek görevi yatırımcı şirketlere verilmiş durumda. Halkın yaşadığı çevre hakkında söz söyleme ve bilgi alma hakkı tanınmıyor.

Oysa çevre hakkı dünya genelinde kabul görmüş bir insan hakkıdır ve bu bağlamda herkesin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı bulunuyor. Bunun da ötesinde artık genel kabul, insanların yaşadıkları çevre hakkında söz söyleme ve doğru bilgiye erişim hakkının bulunduğu yönünde. Uluslararası arenada bu hakları teminat altına alan bir araç mevcut:

Aarhus Sözleşmesi, uzun ismiyle **“Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Çevresel Karar Alma Süreçlerine Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi”**. Bu Sözleşme, adı üzerinde, çevre konularında anlaşmayı imzalayan ülkeleri halkın **bilgiye erişim, karar alma süreçlerine katılım ve yargıya başvuru** haklarını garanti altına almak ile bağlıyor. Türkiye bu Sözleşme’ye henüz imzacı değil. Ancak Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyeliğinin şartlarından bir tanesi de bu anlaşmaya imza atması.

Aarhus Sözleşmesi’ni biraz daha detaylı incelemeyen önce, Türkiye’de halkın karar alma süreçlerine katılımının ne ölçüde sağlandığını incelemekte fayda var. Bu kapsamda Türkiye’de mevcut mevzuat ve araçlar; mevzuat hazırlama esaslarını belirleyen yönetmelik, ilk defa ABD’de ortaya çıkmış ve Türkiye’nin 2005 yılında AB uyum sürecinde tanıştığı Düzenleyici Etki Analizi (DEA) çerçevesi ile Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) süreçleri.

Kamuyu ilgilendiren kararların alınmasında halkın katılımı: Türkiye’de mevcut durum

Türkiye’de halkın karar alma süreçlerine katılımı oldukça sınırlı durumda. Yasama aşamasında halkın katılımı, Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte düzenleniyor. Yönetmelikte “Başbakanlığa sunulmadan önce, taslaklar hakkında konuyla ilgili mahallî idareler, üniversiteler, sendikalar,

kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının görüşlerinden de faydalanılır” deniyor. Ayrıca “kamuoyunu ilgilendiren taslaklar Başbakanlığa iletilmeden önce, teklif sahibi bakanlık tarafından internet, basın veya yayın aracılığıyla kamuoyunun bilgisine sunulabilir.” maddesi de mevcut. Görüldüğü gibi, sivil toplumun karar alma süreçlerine katılımı idarelerin takdirine bırakılmış durumda. Bu konuda bağlayıcı herhangi bir düzenleme bulunmuyor.

Karar alma süreçlerine katılım ile doğrudan alakalı olmasa da, bu süreçlerin kalitesini artıracak bir araç da Avrupa Birliği Lizbon Stratejisi kapsamında yürürlüğe giren **Düzenleyici Etki Analizi (DEA)**. Mevzuat hazırlama yönetmeliğinin 24. maddesinde düzenlenen DEA, yürürlüğe konulması hâlinde etkisinin 10 milyon TL’yi geçeceği tahmin edilen kanun ve kanun hükmünde kararname taslakları için DEA yapılmasını zorunlu kılıyor. Bu analizde, önerilen düzenlemelerin olumlu ve olumsuz etkileri ve bu etkilerin toplumun değişik kesimlerine nasıl paylaştırılacağı, düzenlemenin sosyal, ekonomik ve ticarî hayata, çevreye ve ilgili kesimlere etkilerinin neler olacağı ve düzenleme yapılırken ilgili tarafların görüşlerini beyan etme fırsatı bulup bulmadığı gibi bilgilerin yer alması gerekiyor. DEA’yı düzenleyen 2007/6 sayılı genelgede ilgililerle - yani karardan etkileneceklerle - bilgi alışverişinde bulunmanın DEA için temel oluşturduğu, önerilen düzenlemelerin masa başında ölçülemeyeceğini ve geniş halk kitlelerine danışılmasının şeffaflık ve açıklık prensipleri ile de uyumlu olacağı belirtiliyor.

DEA uluslararası standartlarda uygulandığı takdirde, hem paydaş katılımının önünü açarak **şeffaflığı** hem de üzerinde tüm yönleriyle iyi düşünülmüş politikaların ortaya konmasıyla **hesap verebilirliği** sağlayacak çok önemli bir çerçeve. Şu anda yönetmelik düzeyinde zorunlu tutulan bu analizin uygulaması

çok sınırlı. Uygulamayı sağlayacak siyasi iradenin ortaya konması ile bunu mümkün kılacak idari kapasitesinin de oluşturulması gerekiyor. Enerji özelinde düşündüğümüzde, toplumu farklı boyutlarda risk altında bırakan yatırımları düzenleyen kararlarda, bu riskleri tüm yönleri ile ortaya koyacak ve bu riskleri en aza indirmek için ne tür önlemler planlandığını şeffaf bir şekilde paylaşacak bir kamu iradesi gerekli. Böyle bir irade, hem toplumda güven oluşturacak hem de anlamlı bir toplumsal diyalogu başlatabilecektir.

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Raporu

Enerji yatırımları ve çevreye etkileri konusunda karar alma süreçlerine halkın katılımı, Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) Raporları süreçlerinde yaşanıyor. ÇED raporu hazırlama sürecinin bir parçası olarak işletmeler, halkın katılımı toplantıları düzenliyorlar. Bu toplantılar ÇED yönetmeliğinde; “halkı yatırım hakkında bilgilendirmek, projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere proje sahibi tarafından projenin gerçekleştirileceği yerde Bakanlık ile mutabakat sağlanarak belirlenen tarihte, halkın katılımı toplantısı düzenlenir” şeklinde düzenleniyor. Bugün, ÇED sürecinde halkın katılımı toplantılarının ne düzeyde yürütüldüğü konusunda soru işaretleri mevcut. Basit bir internet araştırması, bu toplantıların çoğunun, yerel halkın toplantıya katılmaması veya projeyi protesto etmesi ile sonuçlandığını ortaya koyuyor. Tortum’da, planlanan HES’i protesto etmek isteyen yerel halktan biri olan 17 yaşındaki Leyla’nın jandarmaya “hakaret, görevi yaptırılmamak için direnme, kasten yaralama” gibi iddialarla 9 yıl ile yargılandığını biliyoruz.² Bunun gibi birçok hikâye bugün Gerze’de, Hozat’ta, Akkuyu’da, Munzur’da ve onlarca yerde yaşanıyor. Halk, yaşadıkları bölgede kendilerine danışılmadan yapımına çoktan karar verilmiş bu projelere diremiyor.

Kapak Konusu

Şirketler yüzme havuzu yapmak, yerel halkı istihdam etmek, çocuklara burs vermek gibi vaatlerle halkı ikna etmeye çalışıyor. **Oysa bu toplantıların “ikna toplantıları” değil, alternatifler henüz hala açıkken yapılan bilgi paylaşma ve fikir alma toplantıları olması gerekiyor.**

Geçtiğimiz günlerde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, ÇED İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, ilk ÇED Yönetmeliği'nin yayınlandığı 1993 yılından 2010 yılı sonuna kadar verilen ÇED Kararları ile ilgili istatistikleri yayımladı. Bu istatistiklere göre, bu yıllar arasında 2055 ÇED Olumlu kararı verilirken, 32 ÇED Olumsuz, 31285 ÇED Gerekli Değildir ve 452 ÇED Gerekli kararı verildi. ÇED olumlu kararlarının yüzde 19'u, ÇED gerekli değil kararlarının da yüzde 6'sı enerji sektörü ile ilgili olarak verilmiş.³ ÇED Olumsuz kararlarının enerji sektörüne yönelik yüzdesi açıklanmadı, ancak şimdiye kadar sadece 32 ÇED olumsuz kararı verilmiş olması bize bir fikir veriyor. Halkın görüşünün bu raporlarda ne derece dikkate alındığını bilimsel olarak ortaya koymak için detaylı bir araştırma yapmak gerekir. Ancak gözlemler, bu süreçlerin bir formaliteden öteye geçemediği kuşkusunu doğuruyor. Buna ek olarak Nisan 2011'de ÇED Yönetmeliği'nde bir değişiklik yapıldı. Buna göre 2015'e kadar yatırımına başlanacak olan ve daha proje aşamasında olan projelerde ÇED şartı aranmayacak, yani pratikte zaten işlemeyen halkın katılımı toptan bertaraf edilmiş olacak. Bu da “halkın katılımı toplantıları”nın sadece bir formalite olarak algılandığı kuşkusunu güçlendiriyor.

Daha fazla şeffaflık ve katılımcılık için bir araç: Aarhus Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu Aarhus Sözleşmesi, "şimdiki ve gelecek nesillerin kendi sağlığı ve refahı açısından uygun olan bir çevrede yaşamaları hakkının korunmasına katkıda bulunmak üzere" kaleme alınmıştır. Sözleşme,

Avrupa ve Orta Asya'dan 45 ülkeyi çevre adaletinin uygulanabilir prensipleri ile bağliyor. Bu Sözleşmenin kökleri, 1992 Rio Dünya Zirvesi'nde kabul edilen Çevre ve Kalkınma Rio Deklerasyonu'nun 10. Maddesine dayanıyor. Aarhus Sözleşmesi, imzacı devletleri çevresel konularda halkın **bilgiye erişim**, **karar alma süreçlerine katılım** ve **yargıya başvuru** haklarını garanti altına almak ile bağliyor. İmzacı ülkeler, bu ilkelerin

hayata geçirilmesini temin edecek gerekli yasal, düzenleyici ve diğer önlemleri alarak şeffaf, açık ve tutarlı bir çerçeve oluşturmakla yükümlüler. Ayrıca bu hakların uygulanmasının garanti edilmesi için, hem devlet memurlarını hem de halkı konu hakkında eğitime ve kılavuzluk yapma yükümlülüğünü üstlerine alıyorlar. Sözleşme kapsamındaki faaliyetlerden enerji yatırımları ile ilgili olanları Tablo-1'de görebilirsiniz.

Tablo-1 **Sözleşme kapsamındaki faaliyetlerden enerji yatırımlarını içerenler**

1. (Ek-1/1) Enerji sektörü

- Petrol ve gaz rafinerileri
- Gazlaştırma ve sıvılaştırma tesisleri
- Termik santraller ve 50 megawatt ya da daha fazla ısı girdiye sahip olan yakam tesisleri
- Kok fırınları
- Nükleer santraller ve bu gibi santrallerin ve reaktörlerin sökülmesi ya da işletmeden kaldırılması
- Işınlanmış nükleer yakıtın yeniden işlenmesi ile ilgili tesisler
- Nükleer yakıt üretimi ve zenginleştirilmesi; ışınlanmış nükleer yakıtın ya da yüksek düzeyli radyoaktif atığın işlenmesi; radyoaktif yakıtın nihai bertarafı; üretim sahasından farklı bir yerde ışınlanmış nükleer yakıtın ya da radyoaktif atığın on yıldan fazla bir süre depolanması için tasarlanmış tesisler

2. (Ek-1/13) Yeni ya da ilave veya depolanan su miktarının 10 milyon m³'ü aşması durumunda suyu tutmak ya da kalıcı olarak depolamak için tasarlanmış barajlar ve diğer tesisler

3. (Ek-1/14) 80 mm'den daha büyük çaplı ve 40 km'den uzun gaz, petrol ya da kimyasal maddelerin taşınımı için tasarlanan boru hatları

4. (Ek-1/20)Ulusal mevzuat ile uyumlu olarak çevresel etki değerlendirmesi prosedürü altında halkın katılımının hükme bağlandığı herhangi bir faaliyet

Bilgiye erişim

Sözleşme bilgiye erişim hakkını düzenlerken, konu ile kişisel menfaat ilişkisi olsun veya olmasın bu hakkın herkese sağlanması gerektiğini belirtiyor. Yani istenen bilgi ile bilgiyi talep eden arasında kişisel bir bağ aranmaması gerekiyor. Anlaşmaya göre istenen bilginin, talep edildiği tarihi takiben bir ay içerisinde sunulmuş olması gerekiyor. Anlaşma ülkemizde uygulanan Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun istisnalar bölümüne benzer olarak, bilgi edinme başvurusunun devlet sırrı, kamu güvenliğine tehdit, adil yargılanma ilkesini tehdit, fikrî hakları olumsuz etkileme gibi durumlarda reddedilebileceğini belirtiyor. Ancak başvurusu reddedilen kişiye bu kararın, gerekçeli olarak bildirilmesi gerekiyor. Sözleşme buraya kadar, 2003 yılından beri Türkiye'de yürürlükte olan Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'na yakın gözüküyor.

Ancak, Sözleşme'de bahsedilen bilgiye erişim hakkı, bilgi edinme hakkından daha geniş bir hak olarak düzenlenmiş ve bu noktada ülkemizdeki uygulamadan farklılaşıyor. Bilgiye erişim dendiğinde, bilginin talep edildiğinde açıklanmasının yanı sıra kamu yararına olan bilgilerin **düzenli** bir şekilde yayınlanması anlaşılıyor. Aarhus Sözleşmesi'ne göre, kamu otoritelerinin işlevleri ile ilgili **güncel** çevresel bilgiye sahip olmaları ve bunları **kolay ulaşılır** ve **anlaşılır** veri tabanı sistemleri ile halk ile paylaşmaları gerekiyor. Aynı zamanda çevresel politika önerilerinin çerçevesini oluşturan gerçeklerin ve analizlerin erişilebilir ve kullanılabilir kılınmasını şart koşuyor. Çevre üzerinde önemli etkileri olan işletmecilerin de, Sözleşme kapsamında faaliyetleri ve ürünlerinin etkileri hakkında düzenli olarak halka bilgi vermeye teşvik edilmesi gerektiği belirtiliyor. Türkiye'de kamu otoritelerinin bu tarzda, proaktif bir bilgi paylaşımına gitmesi idarenin takdir yetkisine bağlı olup herhangi bir yasal zorunluluk bulunmuyor.

Karar alma süreçlerine halkın katılımı

Sözleşmenin güvence altına aldığı ikinci hak, halkın karar alma süreçlerine katılımı. Burada özellikle vurgulanması gereken, bu sürecin çevresel karar alma sürecinin **erken** bir aşamasında **yeterli, zamanlı** ve **etkin** bir şekilde gerçekleştirilmesi. Yani, katılım **alternatifler hala açıkken** olmalı ve etkin bir katılım için taslak kurallar, bahse konu faaliyetin çevresel etkilerinin tanımı, bu etkileri önlemek veya azaltmak üzere tasarlanan önlemler gibi bilgiler ücretsiz, kolay erişilebilir ve kolay anlaşılabilir bir şekilde halk ile paylaşılmalı. Yazılı veya toplantı formatında düzenlenebilecek katılım mekanizmalarında taraflar, halktan gelen geri bildirimlerin kararda dikkate alınmasını garanti etme taahhüdü altına giriyorlar. Karar alındıktan sonra ise halkın, gerekçeleri ile birlikte karar hakkında bilgilendirilmesi gerekiyor. Böylece halk, verdikleri geri bildirimlerin dikkate alınıp alınmadığını ve eğer alınmadıysa da bunların gerekçelerini açık ve şeffaf bir şekilde görebilme imkânına sahip oluyor.

Yargıya başvuru

Sözleşmenin teminat altına aldığı üçüncü hak, yargıya başvuru hakkı. Sözleşmenin 9. Maddesine göre, Sözleşmeye imza atan devletler bilgiye erişim ve halkın katılımı haklarının ihlali ile hukuka aykırılık durumlarında bir mahkemeye veya tarafsız ve bağımsız bir kuruluşa başvuru hakkını güvence altına almakla yükümlü.

Başvuruda **yeterli menfaate sahip olmak** şartı aranıyor. Sözleşme bu hususu; "çevresel karar verme sürecinden etkilenen ya da muhtemelen etkilenecek olan veya bu süreçte menfaati olan kamu" olarak tanımlarken, "çevresel korumayı geliştiren ve ulusal mevzuat çerçevesindeki bütün gereklilikleri karşılayan sivil toplum kuruluşları" da bu kapsama sokuluyor. Yani sivil toplum kuruluşlarına da bireysel menfaat ilişkisi aranmadan yargıya başvuru hakkı tanınmış durumda.

Türkiye'de ise çevre konularında dava açmak için "kişisel menfaat" aranıyor. Bu şart, yargı organları tarafından dar anlamda yorumlanabiliyor bilirkışı ücreti gibi dava masraflarını yerel halkın üzerine yıkıyor. Bu durum, maddi durumu yeterli olmayan kişilerin adalete erişim hakkını engelleyebiliyor. Son olarak Sözleşme, yargıya başvuru usullerinin **adil, hakçı** ve **zamanında** olması, caydırıcı derecede pahalı olmaması gerektiğinin altını çiziyor.

Türkiye ve Aarhus Sözleşmesi

Türkiye, Aarhus Sözleşmesi'ne imzacı değil. Dışişleri Bakanlığı Sözleşmeyi imzalamayı AB'ye tam üyelik ile birlikte değerlendireceğini söylüyor.⁴ Bakanlığın çekincesi esas olarak sınıraşan sular ve bu sular üzerinde yapılması planlanan HES ve barajlar ile ilgili. Açıkça hükümet, bu alanda herhangi bir otorite ile yetki paylaşmak istemiyor. Ancak çevreye verilen zararların geri dönüşü mümkün olmuyor ve mevcut sistem oldukça denetimsiz ve katılımsız bir şekilde yürütülerek onarılmaz yaralar açıyor.

Aarhus Sözleşmesi, çevreyi etkileyen uygulamalarda - ki enerjiye yönelik yatırımlar bunun önemli bir kısmını oluşturuyor - sürecin şeffaf, hesap verebilir ve katılımcı bir şekilde yürütülmesi gerektiğini bütüncül olarak ortaya koyan bir metin. Türkiye'nin bu metne imzacı olması bu mekanizmaların hayata geçirilmesini hem Anayasal bir zorunluluk haline getirecek hem de uluslararası bir denetim mekanizması sağlayacaktır.

Türkiye'nin kalkınma hamlesi kapsamında yapılan enerji yatırımları, bu yatırımlardan doğrudan etkilenen yerel halkların isyan etmesine neden oluyor. Şeffaflık ve katılımcılıktan uzak yaşanan bu süreçlerin bir demokrasi sorunu olduğunu görmemiz gerekiyor.

1. <http://www.enerji.gov.tr/index.php?sf=webpages&=&enerji>

2. "HES protestosuna 9 yıl hapis istemi", <http://www.ntvmsnbc.com/id/25323488/>

3. TC Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, CED İstatistikleri, <http://www.cedgm.gov.tr/CED/AnaSayfa/CEDIstatistikleri.aspx?sflang=tr>

4. TC Dışişleri Bakanlığı, "Avrupa Birliği ile Su Konusu", <http://www.mfa.gov.tr/avrupa-birligi-ile-su-konusu-tr.mfa>

"AÇ GÖZLÜLERE"

KARŞI

AÇ GÖZÜNÜ

Rüşvetle karşılaştığınızda, kimseleri arayamadığınızda

bizi arayın; haklarınızı öğrenin.

Yolsuzluk ve usulsüzlüğü görmezlikten gelmeyin.

 Bu proje, AVRUPA BİRLİĞİ tarafından finanse edilmekte ve ŞEFFAFLIK DERNEĞİ tarafından yürütülmektedir.

ŞEFFAFLIK
DERNEĞİ

Cep telefonundan aramak için:
(0-212) 219 26 14

www.seffaflik.org

İzak Atiyas: “Türkiye’nin netleşmiş, üzerinde tartışılmış ve toplum tarafından kabul edilmiş bir enerji politikası yok”

Röportaj: Hande Özhabeş

İzak Atiyas

İzak Atiyas, Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi öğretim üyesi. Araştırma alanları arasında sanayi ekonomisi, rekabet hukuku ve ekonomisi, regülasyon, verimlilik ve siyasal ekonomi bulunuyor. Özellikle enerji ve telekomünikasyon piyasaları ve rekabet konusunda Türkiye’nin önde gelen uzmanlarından. Atiyas ile Türkiye’nin enerji politikasını, sektörde 80’lerde başlayan yeniden yapılanma sürecini, nükleer enerjiyi, dünü ve bugünü ile konuştuk.

Türkiye’nin enerji politikası nasıl belirleniyor? Ya da daha baştan başlamak gerekirse, bir enerji politikamız var mı?

Enerji politikası konusunda şunları söylemek mümkün. Özellikle şeffaflık açısından bakıldığında, biliyorsunuz sadece enerjide değil, birçok alanda Türkiye’de bağımsız idari otoriteler diye yeni bir oluşum ortaya çıktı. Sermaye Piyasası Kurulu, Kamu İhale Kurumu, Rekabet Kurulu gibi. Bunlar kurumsal olarak bakıldığında örnek şeyler. Bir kanun çıkıyor ve eskiden Bakanlıklarda yürütülen bazı işler ve serbestleştirme, özelleştirme ile birlikte ortaya çıkan birtakım yeni işler bu kurullara devrediliyor. Enerji sektöründe de Enerji Piyasası Denetleme Kurulu (EPDK) kuruldu.

Bu bağımsız idari otoritelerin çalışma biçimleri geleneksel bakanlık çalışma biçiminden bir anlamda farklı ve daha şeffaf. Bunlar standart yeni bir yönetmelik veya tebliğ çıkarmadan önce, ya bunu internet sitelerine koyuyorlar ya da ilgili kurumlara gönderiyorlar. Yani Avrupa'daki *public consultation* benzeri bir kamuoyu görüşü alma sürecini yerine getiriyorlar. Bu anlamda, Türkiye'de bu idari otoritelerin şeffaflığı bir adım ileri götürdüklerini düşünüyorum.

Rekabet otoritesi bunu daha ciddi bir biçimde yaptı, çünkü kanun daha başından beri Rekabet Kurulu'nun aldığı kararların gerekçeli olarak yayınlanmasını gerektirdi. Bu anlamda rekabet otoritesi önemli bir örnekti. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'na da (BTK) son Elektronik Haberleşme Kanunu ile birlikte kararlarını gerekçeli olarak yayınlama zorunluluğu getirildi. Ancak EPDK'nın henüz böyle bir zorunluluğu yok.

Dolayısıyla bu idari otoritelerin pratiklerinin geleneksel Türk bürokrasisine göre şeffaflığa biraz daha uygun olduğunu söyleyebiliriz.

Katılımcı ve şeffaf politika geliştirme süreçlerinin eksikliği

Fakat enerji politikası derken biraz daha farklı birşeyden bahsetmek lazım. Bu politika geliştirme sürecini daha şeffaf ve daha katılımcı bir şekilde yürüten ülkeler, öncelikle **White Paper** dedikleri kapsamlı bir çalışma hazırlıyorlar. O kapsamlı çalışmanın hazırlama sürecinde paydaşların katıldığı toplantılar yapılıyor. Ondan sonra o White Paper çalışması internet sitesine konuyor. Ona tepkiler alınıyor, o tepkiler de internet sitesinde yayınlanıyor. Ondan sonra o tepkiler ışığında Bakanlık veya her kimse o politika metnini değiştiriyor ve nihai hale getiriyor. Yani oldukça kapsamlı ve iddialı bir süreç oluyor. Türkiye'de henüz böyle bir süreç yaşamıyoruz. Dolayısıyla enerji politikası var mı yok mu diye Türkiye'de tartışırken önce bunu ortaya koymak lazım. Yani katılımcı, fikirlerin etkileşim içinde olduğu ve de enerji politikası olarak

ne yapılacaksa bunun Bakanlık tarafından iyice ve ayrıntılı bir şekilde gerekçelendirildiği bir süreç yaşıyor değiliz. Mesela şu aralar Elektrik Piyasası Kanunu'nu değiştiren yeni bir taslak ortalıkta dolaşıyor. Ama bunun arkasında bir çalışma var mı, yeni bir kanun hazırlama sürecine girilmesinin nedenleri neler, böyle bir bilgi yok görebildiğim kadarıyla.

Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin ciddi bir enerji politikası metni olduğunu söylemek zor gerçekten.

Üzerinde iyi düşünülmüş, hesaplanmış uzun vadeli bir enerji politikasının yokluğu, tüketicilere nasıl yansıyor?

Bağlantıyı kurmak biraz zor çünkü aradaki adımları da ortaya koymak lazım. Bu tür iyi formüle edilmiş bir enerji politikası olmadığı zaman enerji sahasından adılan adımlar daha *ad hoc* oluyor. Adımlar yeterince görüşülmemiş, yeterince tartışılmamış ve de bazen çelişkili olduğu zaman haliyle bu sonuç olarak tüketicilere daha yüksek fiyatlı ve daha düşük kaliteli enerji şeklinde yansıyor. Ama aradaki dolayimleri unutmamak lazım. Türkiye'de biraz öyle oldu diyebiliriz.

1980'lerden itibaren, enerji sektörü bir yeniden yapılanma sürecine girdi. Özel sektörün girmesiyle rekabetin sağlanacağı ve bu rekabetten de daha ucuz, daha yüksek kalitede ve daha güvenli enerji elde edileceği varsayımına dayanan bir süreç. Peki ne oldu?

Elektrik sektörünün yeniden yapılandırılması sadece Türkiye'de olan birşey değil. 1970'lerin sonundan beri, belki başını Şili ve Thatcher dönemi İngiltere'sinin çektiği, ancak sağ iktidarlarla sınırlı kalmayan ve de Avrupa Birliği'nin müktesebatına da işlemiş bir yeniden yapılandırma süreci aslında global bir şekilde yaşanıyor.

Bu yeniden yapılandırma sürecinin arkasında ikili bir mantık var. Bir tanesi serbestleşme. Eskiden dikey bütünlüklük ve kamu mülkiyeti altındaki tek bir şirketin, rekabetin olmadığı bir biçimde yerine getirdiği bazı hizmetlerin bir bölümünün artık rekabet içinde yerine getirilebileceği öngörüldü. Yeniden yapılandırmanın arkasındaki en önemli mantık bu. Özellikle üretimde ve de daha zor belki ama perakende satış hizmetlerinde rekabet yoluyla bazı etkinlik kazanımları, yeni tür ürünlerin ortaya çıkması, maliyetlerin aşağıya çekilmesi öngörüldü.

Rekabetin doğması aynı zamanda serbestleşmeyi de içeriyor. Çünkü eskiden sadece tek bir şirketin yerine getirdiği üretim faaliyetini artık kamu veya özel, birbirinden bağımsız davranan ve rekabet içinde olan birimlerin yerine getireceği öngörüldü

Bunun yanında bizde bir de özelleştirme söz konusu oldu. Avrupa Birliği yeniden yapılandırma vizyonunu içinde özelleştirme çok kilit bir yer tutmuyor. Serbestleşme daha önemli biryer tutuyor. Özelleştirmenin arkasında biraz karikatürize edersek şöyle bir mantık vardı: Kamu şirketleri verimsiz çalışıyor, siyasi müdahaleye maruz kalıyorlar, dolayısıyla bunları özelleştirirsek onlar da daha etkin çalışır.

Türkiye’de özelleştirme rekabetin önüne geçti

Türkiye’deki sürece baktığınız zaman Türkiye’deki yeniden yapılandırma sürecinin temel konsepti olarak özelleştirme rekabetin önüne geçti. Bir kere fiili olarak öne geçti çünkü yeniden yapılandırma sürecine Türkiye hükümeti dağıtım şirketlerini özelleştirerek başlamak istedi. Dağıtımda rekabet getirmek mümkün değil, çünkü onlar zaten doğal tekel. Onun kendine göre bir mantığı vardı ama dağıtım özelleştirmeleri zaten gecikti. Üretimde kamu mülkiyeti altında rekabeti geliştirme vizyonuna sahip olmadı hükümet. Şöyle bir mantık öne sürüldü: “Dağıtım şirketlerini özelleştirelim arkasında sıra üretime gelecek. Üretime geldiği zaman mevcut üretim varlıklarını böleceğiz, oradan da 7-8 tane portföy şirketi ortaya çıkaracağız. Onları özelleştirdiğimiz zaman üretimde de rekabeti doğurmuş olacağız.”

Dağıtım şirketlerinin özelleştirmeleri çok ciddi bir şekilde gecikti. Henüz üretim varlıklarının özelleştirmesine sıra gelmedi. Dolayısıyla konsept olarak da fiili olarak da özelleştirme ciddi bir şekilde rekabetin önüne geçmiş oldu. Yeniden yapılandırma süreci aşağı yukarı 10 yıl önce

başlatıldı. Şu anda rekabetin tesis olduğu segment toplam üretimin yüzde 25’ini geçmiyor. Yani temel etkinlik kazanımlarının olması beklenen alanda henüz rekabet son derece sınırlı.

Türkiye’deki yüksek kayıp kaçak oranları nedeniyle dağıtım özelleştirmelerinden de bazı etkinlik kazanımları bekleniyor. Dağıtımın özel sektöre eline verildiğinde ve özendirim mekanizmaları doğru kurulduğunda, özel sektörün kayıp kaçakları azaltmak için gerekli yatırımları yapacağı düşünülüyor. Özelleştirmeler çok geciktiği için buradaki durumu da yeni yeni görebileceğiz. En son Kurul kararlarına göre bazı bölgelerde ciddi kayıp kaçak azalma öngörülüyor. Türkiye’de yeniden yapılandırma süreci böyle. Fiili olarak özelleştirme rekabetin önüne geçmiş durumda ve henüz bu etkinlik kazanımları ortaya çıkmadı. Dolayısıyla sizin sorunuza cevap, henüz hayır...

Özelleştirme ihaleleri şeffaf bir şekilde yapılıyor mu?

Ölçüyü nereye koyduğunuza bağlı olarak bu konudaki fikriniz değişebilir. Bir kere ihale sürecine kimlerin katıldığını biliyoruz. İhale sürecinde kimlerin ne tür teklifler verdiğini biliyoruz. Bu teklifler yayınlanıyor. Ne olursa olsun Rekabet otoritesinin bir denetim sürecinden geçiyor. Biliyorsunuz dağıtım ihalesini kazanan bazı şirketlere devredilmesine Rekabet otoritesi rekabet endişesinden dolayı izin vermedi. Bu anlamda bazı şeffaflık kriterlerini yerine getirdiği söylenebilir. Öte yandan dağıtım şirketlerinin teknik bilgileri çok fazla kamuya açık değil. İhale dökümanları kamuya açık değil. Ancak katılan şirketler belirli bir miktar para ödeyerek o dökümanları elde edebiliyorlar. Özelleştirme gerçekleştirildikten sonra bu özelleştirilen şirketlere ait istatistikler eskisi gibi yayınlanmıyor. Eskiden TEDAŞ istatistiklerinin içinde bütün dağıtım bölgelerine ait istatistikleri bulurdunuz. Özelleştirilen şirketlerin istatistikleri artık yok. Bu anlamda da bir şeffaflık kaybı olduğu söylenebilir

çünkü bunlar hala tekel niteliğindedir. Bir tekel görevi yerine getirdikleri için de onların performansları ile ilgili istatistiklerin bence kamuya açık olması lazım. Ben vatandaş olarak bilmek isterim. İhaleler ile odaklaştırmayalım da işi daha genel özelleştirme süreci dersek orada şeffaflık açısından bakıldığında bir problem var.

EPDK’dan bahsedecek olursak, özerk bir kurum olması bize ne katıyor? Gerçek anlamda özerk olduğunu söyleyebilir miyiz?

Bizdeki idari otoritelerin siyasetten ne kadar özerk olduğu tartışma konusu. Bu yalnız enerji sektöründe değil, elektronik haberleşme sektöründe de öyle. Bu kuruluşların tamamen bağımsız olması zaten söz konusu değil. Genellikle şöyle formüle ediliyor, politika hükümet tarafından belirlenir, politikanın hayata geçirilmesi ve bunun için gerekli olan düzenlemelerin hayata geçirilmesi özerk düzenleyici otorite tarafından hayata geçirilir.

Bizdeki duruma baktığımız zaman EPDK’nın özerk değerlendirme ve denetim yapamadığı birkaç önemli unsur oldu geçmişte. Mesela ilk birinci dönem TEDAŞ tarifeleri düzenlenirken EPDK hiçbir düzenlemede bulunamadı, TEDAŞ’ın getirdiği tarifeleri olduğu gibi kabul etmek zorunda kaldı, bunu kanun maddesi yapmıştı hükümet. O kadar gecikme vardı ki, bir de bunun denetlenmesi işi daha çok uzatacak diye düşünerek yaptıkları şekilde yorumluyorum bunu. İkincisi bakanlık ve EPDK arasında tam bir fikir birliği bir uyum olmadığı zaman zaman ortaya çıktı geçtiğimiz 10 yıl içinde. Üçüncüsü bazı hükümet mensuplarının EPDK kendi başına iş yapıyor diye söylemleri de oldu.

Dolayısıyla özerklik konusunda ve uyum içinde çalışmak konusunda biz dışarıdan bakan insanlar olarak bazı problemler olduğunu anlıyoruz.

EPDK özelinde sadece özerklik tarafını düşünmemek lazım, şeffaflık ve hesap verebilirlik tarafını da düşünmek lazım. EPDK ve onun gibi kurumlar çok ciddi kararlar alıyorlar. İyi çalışan bir sistemde bu tür kritik kararların arkasında ciddi çalışmalar olur. Aynen demin politikayı nasıl tasvir etmiştim, bu çalışmalar da önce hazırlanır, arkasından kamu oyuna sunulur, arkasından görüşler toplanır, hatta iyi çalışan yerlerde o görüşler internet sitesine konur, kimin ne görüş verdiğini bilir ortalama vatandaş. Şu anda bu kadar iyi çalışmadığını söyleyebiliriz. Önemli kararların arkasındaki çalışmalarını bilmiyoruz biz. Belli ki onlar bazı çalışmalar yapıyorlar ama vatandaş olarak biz bu çalışmalarını bilmiyoruz. Tarife belirleniyor, o tarifelere hangi yöntemlerde ulaşıldığını bilmiyoruz.

Tarifeler ve mevzuat çok sık değişiyor, sürekli güncellemeler yapıyor. Bu yatırımcılar için bir güvensizlik ortamı oluşturmaz mı?

Önemli bir noktaya parmak bastınız. Bu tür bir yeniden yapılanma sürecinin düzgün işleyebilmesi için kritik kavramlardan bir tanesi regulatory credibility, yani **düzenleyici inandırıcılık**. Bu düzenlemenin en önemli unsurlarından biri. Bu sektörler başarılı olunması için büyük sabit yatırımlar gerektiren sektörler. Hele Türkiye gibi özel sektör katılımına bu kadar önem veren bir yeniden yapılandırma vizyonu içinde bu çok önemli. Yatırımcı sadece hakikaten düzenleyici inandırıcılık kurumsal olarak tesis edilmişse yatırım yapar. Bu anlamda Türkiye’de bir sorun olduğu çok açık, dediğiniz gibi mevzuat sık değişiyor.

Bunun uzun vadede rekabeti engellediğini de söyleyebilir miyiz?

Yalnızca rekabeti değil, hükümetin bu işte başarılı olması için çok ciddi bir miktarda özel sektör yatırımı çekmesi

lazım. Eğer düzenleyici inandırıcılık olmazsa özel sektör yatırımları da sektöre uğrayabilir. Özel sektör yatırımları sektöre uğrayınca, evet rekabette de çok önemli sorunlar yaşarız. Ama onu da geçtim, enerji güvenliği konusunda çok ciddi sorunlar yaşayabiliriz. Çünkü kriz yılları dışında Türkiye’de elektrik talebi ciddi bir şekilde artıyor.

“Nükleer santral işine çok hazırlıksız giriyoruz”

Rakamlara baktığımızda OECD ülkeleri arasında enerji talebinin en hızlı arttığı ülkeyiz. Fosil yakıtlara olan talep artışı konusunda da Çin’den sonra dünyada ikinci olduğumuz söyleniyor. Türkiye enerji sektöründe büyük bir büyüme hedefliyor. Nükleer enerji projesi bunun bir parçası mı?

Nükleer konusu ilginç bir konu. Orada da şöyle bir problem olduğunu düşünüyorum. Nükleer enerjiye Türkiye’nin ihtiyacı olduğu konusunda ciddi bir araştırma görmedim.

Normalde böyle ciddi bir karar alınmadan önce bakanlığın ve hatta hükümetin çok ciddi birkaç çalışma yapıp bunu toplumla tartışmış olması gerekirdi. Türkiye’de böyle bir süreç yaşanmadı. Nükleer gibi kritik bir alanda bu çok ciddi bir eksiklik. Geri dönülmez adımlar atmaya karar vermeden önce muhakkak böyle bir süreçten geçilmiş olması lazım.

Ben bunu çok ciddi bir eksiklik olarak görüyorum. Çünkü nükleer enerji meselesi toplumu çok yakından ilgilendiren bir mesele. Hata yapılması durumunda topluma maliyeti çok yüksek olan bir şey. Dolayısıyla bunun için yeterli ön çalışma yapılmadığı çok açık.

Akkuyu’da yapılacak santral ve Rusya ile yapılan anlaşma özelinde neler söyleyebilirsiniz?

Türkiye’nin bu projeye çok pahalıya enerji satın alacağı eleştirisi yapıldı. Ancak bizim EDAM içinde yaptığımız bir çalışma bunun pek öyle olmadığını gösteriyor. Nükleer santral yatırımları mali riskleri çok yüksek olan yatırımlardır. Hatta şöyle diyebiliriz, toplumu gereksiz risklerden korumak üzere güvenliğe ilişkin denetim ne kadar sıkı olursa, o zaman maliyetler de okadar yüksek oluyor.

Bu konuda çok ileri olan Finlandiya’da, yapılmakta olan yeni bir santral şimdiden iki üç yıl gecikmiş durumda.

Güvenlik tedbirlerini ciddiye aldıkları için mi?

Güvenlik tedbirleri, tedarik zincirinde problemler çıkmış. Nükleer inşaat projesi o kadar karmaşık, o kadar kompleks bir süreç oluyor ki bizzat inşaat sürecinin uzaması maliyetleri çok yükseltebiliyor, inşaat süreleri de hep uzuyor. Tarih bize bunu gösteriyor. Finlandiya örneğini verdim çünkü çok ilginç bir yatırım modeli getirmişler, ona rağmen uzuyor. Dolayısıyla çok ciddi mali riskler var.

Literatürde tartışılan şey de bu mali riskleri nasıl dağıtırsak nükleer santral piyasa şartlarında rantabl hale gelebilir veya gelebilir mi? Farzedelim ki nükleer santral yapımına karar verildi. Türkiye’de bu süreç layikiyle yaşanmadı onu zaten söyledim.

Şimdi Akkuyu özelinde baktığımız zaman bu mali risklerin hepsini şirket üstlenmiş. Orada üretilecek enerjinin bir bölümü 15 yıllık sabit fiyattan bir satış anlaşmasıyla devlet tarafından alınacak. Mesela o fiyat çok yüksek gözüküyor bize. Önemli risk taşıyan unsurlardan bir tanesi atıkların dispose edilmesi, onu tamamen şirket üstlenmiş durumda. Santralin sökümü bir başka maliyet unsuru, onu da şirket üstlenmiş. Dolayısıyla sadece mali açıdan baktığınızda kontrat kötü gözüküyor. Hatta tekrarlanması çok mümkün gözüküyor bize.

Peki, sorunu nerede görüyorsunuz?

Siz bu kadar mali yük üstlenmişseniz, o zaman şirket açısından bunun rantabl olması için maliyetleri minimumda tutmaya çalışırsınız. Maliyetleri minimumda tutmanın en önemli iması güvenlik konusunda daha az hassas olmak anlamına gelebilir. O zaman bunun yapılmaması için ülkenin denetim kapasitesinin hele böyle bir kontrat özelinde, normalin de üzerinde yetkin olması lazım. Türkiye’de henüz böyle bir denetim kapasitesi yok. Akkuyu özelinde en büyük eksiklik şu; bir

tarafından maliyeti bu kadar asimetrik dağıtan bir sözleşme var, ama öbür taraftan onun en önemli imasını kontrol edecek denetim mekanizmalarını kurmamışsınız henüz. Bu açılardan baktığınızda Türkiye’nin çok hazırlıksız bir şekilde bu işe girdiğini görüyoruz.

Bu Türkiye’de hükümetlerin ilk defa yaptığı bir şey değil, bunun gibi birçok alana hazırlıksız girdik. Ama nükleer, toplumsal açıdan bakıldığında halkın karşı karşıya olduğu risklerin çok yüksek olduğu bir alan. Buraya bu kadar hazırlıksız girilmesi insanı daha büyük endişeye sevk ediyor.

Bir soru da HES’ler ile ilgili sormak istiyorum. “Dereler boşa akıyor” söylemiyle başlayan, plansız ve denetimsiz bir HES inşaatı furçası var. Bu santraller büyük protestolara sebep oluyor. Bunun hakkında ne söylemek istersiniz?

Enerji politikasının net olmaması derken bunu kastediyorum işte. Türkiye enerji gereksinimi hızlı büyüyen bir ülke. Dolayısıyla ya enerji talebinin artmasını önleyecek tedbirler alması lazım ki enerji verimliliği bunun önemli unsurlarından bir tanesi, enerji açığını giderecek yatırımların da bir şekilde yapılması lazım. Ama şu anda hükümetten veya Bakanlık tarafından hazırlanmış, enerji talebini karşılarken şu farklı enerji kaynaklarına şu oranlarda dayanabiliriz, Türkiye’nin rüzgar potansiyeli güneş potansiyeli şu kadardır gibi konuları net bir şekilde ortaya koyan ciddi bir çalışma yapılmamış olduğu için bu konudaki tartışmalarda çok ezbere bir biçimde yapılıyor. Biraz siyasi görüşünüze göre tavır almış oluyorsunuz. Kimileri diyor ki Türkiye’nin rüzgar potansiyeli çok daha yüksek olabilir, kimileri diyor ki ama rüzgarın kesintili olması gibi problemleri var. Yani sanıyorum orada da şöyle netleşmiş, üzerinde tartışılmış

ve toplum tarafından kabul edilmiş bir enerji politikasının olmamasının sorunlarını çekiyor.

Başta konuştuğumuz yeniden yapılandırma sürecine dönecek olursak, ne kadar yol kat ettik? Alternatif olarak nasıl bir yol izlenebilirdi?

Henüz 11 yıl geçmesine rağmen sektördeki rekabet düzeyi başta beklenenin çok altında, dolayısıyla rekabetten gelmesi beklenen etkinlik kazanımları ile henüz karşı karşıya değiliz. Bunu bir ortaya koymak lazım.

Başka türlü olamaz mıydı? Olabilirdi. Özelleştirmeler yerine, bu bir kamu yönetimi meselesi olarak da görülebilirdi. Etkinlik kazanımının gerçekleşmesi için özelleştirmeyi beklemek yerine düzgün şeffaf kamu yönetimleri getirilip belirli programlar çerçevesinde bu yatırımlar ve kayıp kaçaktaki azalmalar öngörülebilirdi.

Dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesini beklemek yerine üretim varlıkları baştan bölünebilirdi. Bu portföy şirketleri kamu mülkiyeti altında yaratılabılırdı. Onlara düzgün yöneticiler atanabilirdi. Onlar İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nda kota şirketler haline getirilebilirdi. Bunun için mülkiyetin değişmesi gerekmiyor.

Norveç gibi yeniden yapılandırmada çok başarılı olmuş bazı ülkelerde kamu mülkiyeti hala çok yüksek oranlarda. Önemli olan rekabettir diye bakılsaydı o zaman buna uygun önlemler alınabilir ve de rekabet konusunda şimdikiye göre çok daha fazla yol katedilmiş olunabilirdi.

Bu aklıma gelen bir senaryo. Başka türlü senaryolar da düşünülebilirdi. Dediğim gibi Türkiye’de özelleştirmeler o kadar çok yeniden yapılandırma sürecinin ana lokomotifleri olarak görüldü ki bu tür alternatifler sanıyorum bu kadar çok düşünülmedi.

Peki, bir başarıdan söz edilebilir mi?

Söz edilebilir diye düşünüyorum. Ne olursa olsun özellikle son 3-4 yıldır özel sektörün yapmış olduğu önemli üretim yatırımları, devreye sokulmuş ciddi miktarda yeni kapasite var. 1990'larda özel sektörden bu kapasiteyi çekmek için, yap-işlet-devret, yap-işlet sözleşmeleri, alım garantileri, hazine garantileri gibi çok tekelci sözleşmeler veriliyordu. Bunlara gerek duyulmadan özel sektörün bir miktar yatırım yapılması sağlandı. Bunu bir kazanım olarak görmek lazım. Çünkü bu ek kapasite hakikaten rekabet şartlarına uygun bir şekilde devreye girdi. Yeni gaz santralleri, bir miktar hidro gibi. Bunu bir başarı olarak görmek lazım.

Ne kadar sürdürülebilirdir onu göreceğiz çünkü demin söz ettiğimiz düzenleyici belirsizlik ortadan kalkmadıkça bu da çok sürdürülebilir bir model olma özelliğini yitirmeye başlayacaktır. Ama bunu bir başarı olarak haneye yazmak lazım.

İkincisi ne olursa olsun şu anda bir spot piyasa gibi işleyen bir mekanizmamız var, gün öncesi piyasası ve dengeleme güç piyasası. Ne olursa olsun orda oluşan bir piyasa fiyatı var. O piyasa fiyatı yatırımcılara sinyal veriyor. Bunu da bir kazanım olarak görmek lazım. Dolayısıyla hiçbir kazanım yoktur demek bence insafsızlık olur.

Ama tekrar söylemek gerekirse, 11 yıl geçmiş bir yeniden yapılandırma sürecinde çok daha fazla rekabet olması gerekirdi. Seçilmiş olan özelleştirme odaklı modelin bu anlamda zaaflarını yaşıyoruz diye düşünüyorum.

Nükleerde gereklilik: Şeffaflık

Çernobil kazasının ardından 26, Fukushima Daici’de yaşanan kazanın ardından da tam bir yıl geçmişken, santral kapatma haberleri ve yeni projelerin gölgesinde nükleer enerji konusu olanca güncelliğini korumaya devam ediyor. Şeffaf Gündem’in enerji konusunu ele aldığımız bu sayısında, nükleer enerji santralleri üzerinde hayati bir anlam kazanan “şeffaflık” olgusunun peşine düştük.

Hazırlayan: Murat Can Tonbil

Kamuoyunu bilgilendirmeden hazırlanan projeler, kapalı kapılar ardında yapılan pazarlıklar, haklarında yolsuzluk ve rüşvet iddiaları çıkan firmalar, katılıma olanak vermeyen politikalar ve milyonlarca insanın hayatını doğrudan etkileyen hatalar kadar, ileride yaşanacağına inanılan enerji sıkıntıları, inşa halinde bulunan santraller ve yeni projelerin arasında sıkışıp kalmış bir dünya gündemi içerisindeyiz.

Türkiye’deki durum da, dünya genelinden pek de farklı ilerlemeyen bir süreç ile karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor. 56 yıldır inişli çıkışlı ilerleyen süreç, Mersin’de kurulacak olan Akkuyu Nükleer Santrali için gerekli imzaların atıldığı, raporların hazırlandığı ve yürütmeyi

durdurma davalarının açılıp, 2013 yılında inşaatın başlayacağı noktasına gelebilecek kadar “yolunda” ve Sinop’ta kurulması planlanan ikinci bir santral için lobi faaliyetlerine girişilecek kadar hızlı ilerlediği söylenirken, ortada en büyük eksikliğin ne olduğu konusunda ise herkes hemfikir gibi duruyor; bilgi eksikliği!

Bu 56 yıllık tarihsel sürece bakıldığı takdirde, yakın zamanda yaşanan başarısız ihale süreci, iptal davası, ve alternatif yol arayışlarının ardından, atılan imzaların sonrasında gelen inşaat aşaması Türkiye’nin nükleer geçmişi ile nasıl benzerlikler taşıdığını görebilmek mümkün olabilir.

Nükleer enerji santrallerinin dünyadaki son durumu

Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın verilerine göre, dünya genelinde 436 nükleer santral halen faal durumda. 63 santral ise inşa halinde.

Fukushima'da yaşanan felaketten ders çıkaran ülkeler nükleer santraller konusunda ya geri adım atarak santrallerin kapatılma zamanlarına dair tarihlerini belirledi ya da geleceğe dair yaptıkları planları askıya aldı.

Tarih belirleyen ülkelerden biri olan Almanya, 2022 yılında tüm nükleer enerji santrallerini kapatacağını açıklarken, 1987 yılında yapılan referandum ile mevcut nükleer santrallerinin hepsini kapatmış olan İtalya'da halk tekrardan sandık başına giderek yeniden kurulması planlanan Nükleer Enerji Santrallerinin (NES) inşasına "hayır" dedi.

Bir diğer referandum yolunu seçen ülke Polonya'da ise sandıktan İtalya'ya benzer bir

sonuç çıktı. Polonya'nın en gözde sahil kentlerinden Mielno'ya kurulmak istenen NES için sandığa giden bölge halkı, %94'lük bir oranla santrallere hayır dedi.

Japonya'da ise felaketin ardından ülkedeki 54 nükleer santralden 52'si inceleme ve bakım çalışmaları için kapatıldı.

Fakat bir diğer taraftan da Çin (26), Rusya (10), Hindistan (7), Güney Kore (3), Bulgaristan (2), Japonya (2), Pakistan (2), Slovakya (2), Ukrayna (2), Arjantin (1), Brezilya (1), Finlandiya (1), Fransa (1) ve ABD (1)'de toplam 63 Nükleer Enerji Santralinin inşasına devam ediliyor.

Birleşik Arap Emirlikleri 2020 yılında açılacak olan 4 nükleer reaktör yapımı anlaşmasını Güney Koreli bir konsorsiyum ile imzaladı, Suudi Arabistan ise kurmayı planladıkları 16 nükleer santral için 100 milyar dolar ayırdıklarını geçtiğimiz aralık ayında açıkladı. İran'ın ilk nükleer santrali geçtiğimiz yılın eylül ayında üretime başladı ve yeni projelerden de bahsedilmekte.

Türkiye'nin 56 yıllık nükleer geçmişi

Türkiye'de ise durum 1950'li yıllarda başlayan inişli çıkışlı macerasına devam ediyor. Türkiye'nin nükleer enerji olan 56 yıllık macerasını hatırlamak, bilgiye muhtaç olduğumuz bu konuda, bugün yaşanan süreç nasıl geldiğimizi anlamamızı bir derece de olsa kolaylaştırabilir.

Türkiye'de nükleer çalışmalar, 1956 yılında "Türkiye Cumhuriyeti Hükümetiyle Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti Arasında "Atom Enerjisinin Sivil Sahada İstimali Hususunda İşbirliğine Dair Anlaşma"nın kabulünden sonra, Başbakanlık'a bağlı Atom Enerjisi Komisyonu Genel Sekreterliği'nin kurulması ve Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi'ne temel araştırmalar ve eğitim amacıyla 1 MW bir deney reaktörünün alınmasıyla başladı.

Nükleer Enerji Santrali inşası ile alakalı ilk fizibilite çalışmalarının başladığı 1968-1969 yıllarından 2000'li yıllara gelene dek Kanada, Kore, Almanya, ABD, İspanya ve İsveç merkezli firmalarla temaslarda bulunulmuş fakat konu inşa aşamasına kadar gelememişti. Bu süreçte gerek enerji politikalarının değişimi, gerek güçlü sivil toplumun muhalefeti ve Çernobil sonrası durumun etkisinin büyük olduğu söylenebilir. 2002 yılında TAEK'in Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na bağlanmasıyla yeni bir süreç girildi. Kasım 2004 tarihinde, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve TAEK, inşasına 2007 yılında başlanacak, toplam 5000 MWe'lik üç nükleer reaktör yapılacağını açıkladı. Fakat 2007 yılına gelindiğinde Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından yayımlanması uygun bulunmayan 5654 sayılı "Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun", 5., 6. ve 7. maddelerinin bir kez daha görüşülmesi için, Anayasa'nın değişik 89. ve 104. maddeleri uyarınca Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na geri gönderildi.

Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığı sürecinde Nükleer Güç Santrallerinin kurulmasına yönelik Enerji Bakanlığı tarafından yeniden ele alınan yönetmelik bu sefer Resmi Gazete'de yayınlandı. Bu aşamadan sonra da ihale süreci için çalışmalar başladı.

25 Eylül 2008 tarihinde, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na bağlı Türkiye Elektrik Ticaret Anonim Şirketi (TETAŞ) nükleer santral ihalesine çıktı. Mersin-Akkuyu'da kurulması planlanan Türkiye'nin ilk nükleer santral inşaatı ve işletimi için açılan ihalede tek teklifi Rus Atomstroyexport- Inter Rao - Park Teknik (Ciner Holding) Ortak Girişim Grubu verdi. Bu sırada TMMOB'un, Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun Kapsamında Yapılacak Yarışma ve Sözleşmeye İlişkin Usul ve Esaslar ile Teşvikler Hakkında Yönetmelik'in bazı maddelerinin iptali için açtığı dava sonuçlandı. Danıştay Nükleer Santral yapımına ilişkin açılan ihale Yönetmeliğinin 3. maddesine yürütmeyi durdurma kararı verdi.

Yürütmeyi durdurma kararından sonra Hükümet, süreci Rusya ile yapılacak olan devletlerarası bir anlaşma yolu ile çözme çalışmalarına başladı. Bunun sonucunda 12 Mayıs 2010'da Rusya ve Türkiye arasında arasında Akkuyu'da nükleer güç santrali kurmak ve işletmek amacıyla işbirliği antlaşması imzalandı.

TAEK'in Rus kamu şirketi Atomstroyexport'un uluslararası antlaşmadaki taahhütleri yerine getirdiğini açıklamasında sonra, resmi başvurunun yapıldığı açıklandı. Mersin Akkuyu Nükleer Santrali için ÇED Başvuru Dosyası hazırlandı ve 1 Mart 2012'de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı internet sitesinde yayınlandı. Artık gözler inşaatın başlayacağı tarih olan 2013'e çevrilmiş durumda.

Bilgisizlikten gelen tedirginlik

Toplumun genelini doğrudan ilgilendiren bir süreç olmasına rağmen, Akkuyu Nükleer Santrali inşa süreci birçok soru işaretleri ile dolu. Gerek ihale süreci, gerekse de santralin inşası ve sonrasında yapılacak olan işlemlerin üzerinde olan bilinmezlik, durumu konuyu tartışma alanına taşımaya dahi izin vermemekte. Fakat kendi adımıza tartışmanın bir başlangıç noktası olması gerektiğini düşünerek, yetkili olarak gördüğümüz Türkiye Atom Enerjisi Kurumu'na (TAEK) şeffaflık ve hesap verebilirlik unsurlarını talep etmek için, bilgi edinme başvurusu yoluyla bir dizi soru yönelttik. TAEK'in B.15.1.TAE.0.04.32-00.622.01-EM-134 sayılı ve 12/03/2012 tarihli cevabı şu şekilde oldu.

Rosatom hakkında

Nükleer devi Rosatom, Rusya'nın en büyük kamu şirketi. Şirket, ülkenin Batı yakasında tüketilen elektriğin yüzde 40'ından fazlasını üretiyor. Rosatom bünyesinde 250'den fazla kamu iktisadi teşekkülü ve bilimsel kurul barındırıyor. Bunlar arasında ülkedeki tüm sivil nükleer şirketler, nükleer silah tesisleri, araştırma kurumları ve dünyanın tek nükleer güdümlü filosu var.

Yolsuzluk davaları, eksik güvenlik tedbirleri...

Rosatom'un adı geçmişte yolsuzluk olayları ile sık sık anıldı. Geçtiğimiz yıl, Rosatom'un eski Başkan Yardımcısı Yevgeny Yevstratov, iki nükleer atık depolama ünitesi için tahsis edilmiş 60 milyon ruble (2,1 milyon dolar) ve bilimsel araştırmalar için ayrılmış 5 milyon rubleyi (1,8 milyon dolar) zimmetine geçirdiği gerekçesiyle tutuklandı. Davası hala sürüyor.

Rosatom, ihale süreçlerinde güvenlik tedbirlerini dikkate almamakla da suçlanıyor. Örneğin Rus sivil toplum kuruluşu Ulusal Yolsuzlukla Mücadele Komitesi Başkanı Kirill Kabanov'un iddiasına göre, Rosatom'un redaktörler için alım yaptığı bazı tedarikçiler, sattıkları ekipmanlar için nükleer tesisin yaşam süresini kapsayan garantiler vermiyor.

Rosatom imaj yeniliyor

Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün Rusya şubesi, geçtiğimiz yıl Rosatom hakkında bir yolsuzluk raporu yayınladı. Raporda şirketin açık ihale usulü ile yaptığı alımlar incelendi ve önemli ihlaller tespit edildi. Bu ihlaller üzerine bazı tavsiyeler geliştirildi. Rosatom'un yönetici kadrosu bu tavsiyeleri değerlendireceği sözünü verdi.

Rosatom 2010 yılında 35 üst düzey yöneticisini, 2011'in ilk yarısında ise 12 çalışanını yolsuzluğa bulaştıkları gerekçesi ile işten çıkardı. Rus nükleer şirketi 2010 yılında yolsuzluğa savaş açtığından beri, 220 çalışanına da uyarı verdi.

TAEK bilgi edinme başvurumuza gelen cevaplar

Akkuyu'da Nükleer Güç Santrali yapılmasına ilişkin olarak eşit yarışmaya dayanmayan devletlerarası sözleşme yapma yolunun tercih edilmesinin sebebi nedir?

(TAEK cevabında yukarıda bahsedilen 3 başarısız ihale girişimlerinden bahsetmiş ve bilgi edinme başvurumuza cevabını şu şekilde devam ettirmiştir)

"Ülkemiz şartlarında ihale yöntemiyle nükleer santralin kurulmasının zorluğu geçmiş tecrübelerle görülmüş ve şartlarımızı kabul eden ülkelerle mevzuata uygun olarak ikili görüşmeler başlatılmıştır. Görüşme yapılan Rusya Federasyonu nükleer teknoloji alanında önde gelen üretici ve işleticiler arasındadır. Dünyadaki mevcut nükleer elektrik üretimi tecrübesine Rus tipi nükleer santrallerin önemli bir pay sahibi oldukları bilinmektedir. Rusya federasyonu, Japonya ve Kore ile birlikte nükleer güç santrallerinin tasarımdan işletimine kadar her aşamasını yapabilecek yetkinliğe sahip üç ülkeden birisidir. Ülkemiz çıkarları göz önünde bulundurularak, objektif kriterler temelinde yürütülen uluslararası müzakereler neticesinde, 12 Mayıs 2010 tarihinde imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde Akkuyu Sahasında bir Nükleer Güç Santralinin Tesisine ve İşletilmesine Dair işbirliğine ilişkin antlaşma" Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından da 15 Temmuz 2010 tarihinde onaylanmıştır."

Akkuyu'da yapılması düşünülen Nükleer Güç Santralinde oluşması muhtemel bir kaza durumunda uygulanacak olan acil eylem planları hazırlanmış mıdır?

"Nükleer Güç santralinin acil durum planı, "Nükleere Tesislere Lisans Verilmesine İlişkin Tüzük"te belirtilen işletme lisansının bir aşaması olan yakıt yükleme ve denetleme işletmelerine başlama izni başvurusu sırasında Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK) onayına sunulacaktır. Ülkemizde nükleer kazalar da dahil olmak üzere afet ve acil durumlara ilişkin hizmetleri yürütme yetkisine Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'na verilmiştir.

Bunun yanı sıra, bir nükleer tehlike durumunda Türkiye Atom Enerjisi Kurumu bünyesinden teşkil edilecek organizasyon, kriz halinde oluşturulacak TAEK Kriz Merkezinin teşkilatlanması, çalışma usulleri, görev, yetki ve sorumlulukları, Nükleer ve Radyolojik Tehlike Durumunu Uygulama Planı ve Türkiye Atom Enerjisi Kurumu'nun görev yetki ve sorumlulukları kapsamında yürütülecek faaliyet ve hizmetler "Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Kriz Merkezi Yönetmeliği" uyarınca güncellenmektedir."

Akkuyu'da yapılması düşünülen Nükleer Güç Santrali'nin emniyetli ve güvenilir işletiminin kriterleri belirlenmiş midir? Rusya ile imzalanan işbirliği Anlaşması'nın 3. maddesinde bu konunun Türk tarafına mali sorumluluk getirilmeden yürütüleceği belirtilmiş olup, Rus Tarafınca üstlenileceği anlaşılan söz konusu sorumluluğun kapsamı ve sınırları nedir?

"TAEK nükleer güç santrallerinin (NGS) işletilmesinde uyulması gereken temel ilke ve kriterleri "Nükleer Güç Santrallerinin Güvenliği İçin Özel İlkeler Yönetmeliği" ile düzenlenmektedir. Ayrıca UAEA güvenlik standartları dokümanları da TAEK tarafından NGS işletiminde uyulması zorunlu dokümanlar arasındadır. Bu bağlamda NGS işletiminde uyulması gereken genel ilkeleri belirleyen UAEA'nın "Safety of Nuclear Power Plants: Operation, No: NS-R-2" dokümanı kullanılacaktır. Bahsi geçen dokümanlar TAEK ve UAEA internet sitelerinde mevcut bulunmaktadır. Bu dokümanlar nükleer güç santralinin güvenli işletimi için genel çerçeveyi oluşturmakta olup işletmeye ilişkin ayrıntılı hususlar başka düzenlemeler ile de desteklenmektedir."

Akkuyu'da yapılması düşünülen Nükleer Güç Santrali'nin işletiminden doğan nükleer atıkların bertaraf edilmesi ve kullanılmış nükleer yakıtın taşınmasına ilişkin kriterler belirlenmiş midir, programın içeriği nedir? Rusya ile imzalanan İşbirliği Anlaşması'nın 3. maddesinde bu konunun Türk tarafına mali sorumluluk getirilmeden yürütüleceği belirtilmiş olup,

Rus Tarafınca üstlenileceği anlaşılan söz konusu sorumluluğun kapsamı ve sınırları nedir?

"Kullanılmış nükleer yakıtlar 'Radyoaktif Maddenin Güvenli Taşınması Yönetmeliği' hükümleri uyarınca taşınacaktır."
"Kurumumuz radyoaktif atıkların bertarafı da dâhil olmak üzere yönetimine ilişkin kriterleri belirlemek üzere mevzuat hazırlama çalışmalarını yürütmektedir. Dünyada nükleer santraller nedeniyle oluşan radyoaktif atıkların yönetiminde farklı seçenekler uygulanmaktadır. Santral işletiminden oluşan yüksek seviyeli kullanılmış yakıtlar ya yeniden işlenerek içerisindeki ekonomik değeri olan malzemeler geri kazanılmakta ya da atık olarak kabul edilmektedir. Atık olarak kabul edilen kullanılmış yakıtlar bertaraf edilene ya da yeniden işleme veya bertaraf seçeneklerinin hangisinin uygulanacağına dair kararın verilmesine kadar depolarda uzun yıllar bekletilmektedir."

Rusya ile imzalanan İşbirliği Anlaşması'nın 5.6 maddesinde "Bu projenin yatırım ve işletim dönemlerini kapsayan risklerin sigortalanması sorumluluğu Proje Şirketi'ne aittir" denilmektedir. Burada kastedilen sigorta teminatı hangi riskleri kapsamaktadır? Nükleer Güç Santrali'nde gerçekleşmesi muhtemel kazalar sonucunda oluşacak her türlü sonuç, insan sağlığı ile çevreye verilecek olan maddi ve manevi zararlar bu sigortalamaya dâhil edilmiş midir?

"Yatırım ve işletme dönemindeki risklerin sigortalanmasının Proje şirketi'nin sorumluluğunda olduğu 'Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde Akkuyu Sahası'nda Bir Nükleer Güç Santralinin Tesisine ve İşletimine Dair İşbirliğine İlişkin Anlaşması'nın 5. Maddesinin 6. Fıkrasında açıkça belirtilmiştir."

Sinop'ta yapılması planlanan nükleer santral ile ilgili sorularımız ise TAEK'in görev kapsamı dışında olduğu gerekçesi ile yanıtız kalmıştır.- Cevaplarını aradığımız soruların tatmin olamadığımız kurumsal yanıtlarının dışında Türkiye'de nükleer enerji konusunda farklı fikirlerin de görüşünü aldık. Görüşünü aldığımız ilk isim, nükleer enerjiye kategorik olarak karşı olmayan, TÜBİTAK bünyesindeki Marmara Araştırma Merkezi MAM'ın eski Başkanı, enerji uzmanı Ömer Kaymakçalan oldu. Bir diğer görüşüne başvurduğumuz kişi ise, Türkiye'de nükleer karşıtı ve ekolojik hareketin öncülerinden, Türkiye Yeşiller Partisi Eşsözcüsü Ümit Şahin.

Ömer Kaymakçalan: “Grinin binlerce tonu var ve yaşam griler ile dolu”

Röportaj: Murat Can Tonbil

Nükleer enerjiye kategorik olarak karşı olmadığını ama yaşanan sürecin birçok soru işaretleri dolu olduğunu dile getiren Ömer Kaymakçalan'la yaptığımız söyleşide Fukushima'dan referandumlara, nükleer enerjinin geleceğinden 'alternatif' olarak düşünülen enerji alanlarına kadar birçok konuyu tartıştık.

Türkiye’de nükleer enerji konusu ile alakalı birçok soru işareti var. Tarihsel süreç, ihale aşaması ve devletlerarası anlaşmayı konu edinen sorular ile genel olarak nükleer enerjinin gerekliliğine dair sorular bunlar. Siz bu soruların hangi tarafında yer alıyorsunuz?

Türkiye’de nükleer sorunu diye sorulan soruların birbirinden bağımsız tarafları var. Birincisi nükleer enerjiyi istiyor muyuz yoksa istemiyor muyuz soruları. Diğer de Türkiye’de yapılacak olan nükleer santralin yapılması ve yapılmaması hakkında olan sorular. Bu iki kategori birbirinden çok farklı. Nükleer enerji olsun mu, olmasın mı sorusu sorulduğu vakit, bu soruya evet diyorum. Bunun argümanlarını da birazdan size söyleyeceğim. Fakat Türkiye’de nükleer santralin yapılması, nükleer enerji olsun ya da olmasın sorusundan farklı bir şey. Bu santralin şeffaflık ilkeleri dâhilinde birçok sorunu var. Maliyeti, muhasebesi, ÇED raporu, siyasi ilişkileri gibi. Bunlar tartışılmalı. Bu santral planlanan çözüme uygun mu sorusu, nükleer enerji olsun mu olmasın mı sorusundan farklı anlamlar taşıyor.

Peki tartışmaya nereden başlamalı?

Burada yapılması gereken şey, Akkuyu’daki santral ile ilgili olarak hükümete “Arkadaş,

gel burada eksik ya da yanlış taraf var mı yok mu bunları tespit edelim, yoksa el birliği ile bunu yapalım” demek. Varsa elbirliği ile bu eksik tarafları düzeltelim diyelim. Akkuyu’ya yaklaşım bu olmalı.

Bakın enerji ekmek, su, hava gibi bir temel madde. Enerji olmasın veya az olsun bundan fedakârlık edelim demek söz konusu olamaz. Geçen gün gene bir miting vardı, gazetede fotoğrafını gördüm. “Nükleere hayır, güneş biz yeter.” Keşke yetse...

Fukushima’nın yıldönümü eyleminden bahsediyorsunuz sanırım.

Evet. Keşke yetse. Ona hiçbir diyecek şeyimiz yok ama bütün dünya bunun peşinden gidiyor. Belki bilim ve teknoloji ile 50-100 sene sonra geçebiliriz ama yarın bunlar bize yetmeyecek. Yetmediği gibi, insanları soğukta karanlıkta tutamazsın. 1970’lerde burada bir enerji krizi oldu. Elektrik yok, sert bir kış geçiyor. Ben evimde bir odada çocuklarımla paltoyla, şapkaıyla oturuyordum...

Maslow hiyerarşisi diye bir ihtiyaçlar tablosu vardır. En temel ihtiyacı karşıladıktan sonra, yukarıdaki ihtiyaçları insanlara satamazsın. Önce yaşam ile ilgili ihtiyaçlarını karşıladığın vakit bir sonraki ihtiyaca geçer sıra. Bu şu demek; insanın karnını doyumadığın takdirde ona tiyatro bileti vermen hiçbir şey ifade etmez.

Başka bir yaklaşım ise... Sıfır riskli hiçbir şey yok. Arayacak olursan, o bir ütopya. Ama bir fayda ve tehlike dengesine koyup bakmak lazım. Nükleer santraller devreye girdiğinden bu yana dünyada 5 tane kaza oldu. Bunların sonuçları belli, kıyamet kopuyor. Öte yandan Türkiye’de 10 binin üzerinde insan ölüyor trafik kazalarında. Trafığı yasaklayalım ortadan kaldıralım, insanları bisiklet ya da at arabalarını kullansın demek mümkün mü? Yani bu bir evrim, doğal süreç.

Öte yandan, toplumun gelişmesi

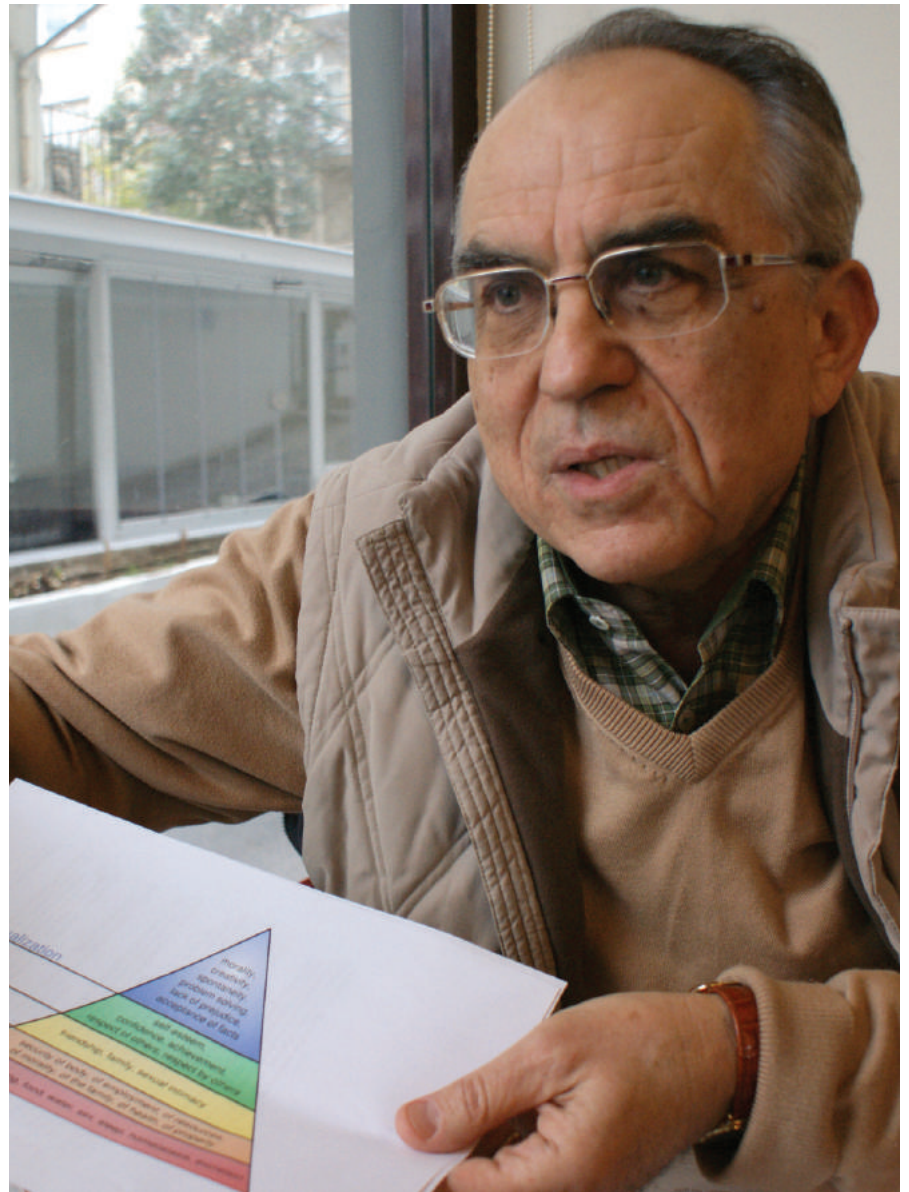
sürecinde enerji ihtiyacı sürekli artıyor. Türkiye, dünyada kişi başına enerji tüketimi bakımından ortalamanın altında. Biz gelişme diyoruz. Bu gelişme sürecinde bu oran artacak.

Bütün enerji üretim yöntemlerine baktığımızda hepsinin bir handikapı var. Tek bir tipe de hiçbir şekilde bağlanamazsın. Enerjinin tehlikelisi yok; enerjinin üretim yöntemlerinin tehlikelisi var. Zararları ve avantajları var. Mesela güneş enerjisi dediğimizde, güneş enerjisi panellerinin yapımında nadir toprak materyalleri denilen maddeler kullanılıyor. Bunlar da dünyada nadir ve az bulunan materyaller. Bunların madencilikini yapmak için doğayı sonuna kadar kazıyorsunuz.

Bu konu ile alakalı olarak

geçtiğimiz haftalarda Çin ve ABD arasında bazı polemikler yaşandı.

Var, çünkü bu materyallerin neredeyse tamamı Çin’de. Al bu bir risk. Fosil yakıtları kullanan termik santrallerin çıkardığı karbondioksit sera etkisi yaratıyor. Bu sera etkisi dünyadaki ortalama sıcaklığı yükseltiyor. Ben cumartesi sokaklara dökülen insanların asıl bu sera etkisine ağırlık vermelerini isterdim. Çünkü bunda geri dönüşü olmayan müthiş bir tehlike var. Sera etkisi iklim değişikliğini tetikliyor. Tarih öncesi çağlardan 20. yüzyıla kadar dünyadaki ortalama sıcaklığın 4 derece arttığı hesaplandı. 20. yüzyılda sadece o yüzyıl içinde bu sıcaklık iki derece arttı.

21. yüzyılda müdahale edilmediği takdirde 6 derece daha artacağı iddia ediliyor. Bunun sonucu kutupların erimesi su seviyesinin artması, çölleşme. Atmosfere bırakılan karbondioksit miktarının azaltılması lazım. Bu sadece Türkiye ile ilgili değil. Bütün dünya etkileniyor.

Peki, ya yenilenebilir enerji kaynakları?

Karbondioksit emisyonu azalıyor. Dolayısıyla karbon olmayınca sera etkisi azalıyor. Sıcaklık artışı düşüyor. Yenilenebilir kaynakların, güneşin, rüzgârın, biokütlenin... Biokütleyi yaktığında gene karbondioksit çıkarıyor ama üretirken bir döngüye giriliyor.

“Nükleer enerji politikası vizyoner bir düşünce gerektiriyor”

Fosil yakıtlarla karşılaştıracak olursak, nükleerde böyle bir karbon salınımından söz etmek mümkün mü?

Yok. Nükleer o yönden çevre dostu. Şimdi nükleerde teknoloji geliştikçe onun atık sorunu, diğer radyoaktif tehlikesi olsun giderek azalıyor. Meselâ Akkuyu’da yapılacak reaktör daha önce denenmemiş. Denenmemiş olması bir dezavantaj ama eskinin dezavantajlarını gideriyorsa bu da bir avantaj olur. Bill Gates’in bu konuda müthiş bir çalışması var; mini nükleer reaktörler. İçine yakıtını koyuyorsun. Kapasitesi küçük. Bir şehri aydınlatacak kadar ama 10 sene hiç yakıt ikmali yapılmaya gerek kalmıyor. Bu Amerika’da olsun, diğer gelişmiş ülkelerde olsun üzerinde çok çalışılan, yakında uygulamaya başlayacak olan bir çalışma. 2 milyar dolar Çin’de bir kişi tarafından tahsis edildi sırf bu uygulama için. Bu reaktörlerin en küçükleri 20 megavattan başlıyor 500-600’e kadar gidiyor.

Yakıt sorunu nasıl çözülüyor peki?

Bunu Amerika’da Los Alamos Araştırma Merkezi’nde, aslında askeri araştırmaların yapıldığı bir tesiste denemişler. Sonra Chicago’da geliştirmeye devam etmişler. İlk başlangıç noktası nükleer denizaltılar. Bunları esas alıp sivil uygulamalara nasıl aktarılabileceğine bakmışlar. Kapasite küçük olduğunda, hem miktar olarak az, hem de müdahale etmeden 10 yıl süreyle devam ediyor. Tükendikten sonra bunları daha ileride kullanmak için stokluyor. Çünkü nükleer reaksiyonlar bir zincir. Bugünkü nükleer santrallerde çıkan kullanılmış yakıtı, teorik olarak, tekrar bir enerji kaynağı halinde kullanmak mümkün.

İtiraz edilen nokta ise bu reaksiyonun devam etmesi. O devam ederken bir enerji çıkarıyor.

Şimdi bu teknoloji ile bu enerji kullanılamıyor ama 100 sene sonra kullanılamayacak demek değil. Türkiye’nin başka bir avantajı daha var. Bugün nükleer yakıt olarak uranyum kullanıyor. Ama ileride toryum denen başka bir elementin de nükleer yakıt olarak kullanılabileceği teorik olarak ispatlanmış durumda. Dünyada yeterli toryum rezervi olan ülkelerden biri de Türkiye.

Uranyumun yerine mi? Yoksa uranyuma destek olarak mı?

Uranyumun yerine. Türkiye’nin elinde böyle bir kaynak da var.

Peki, ya tehlikesi?

Bunlar üzerinde çalışılması gereken şeyler. Zaten pratik uygulaması yok. Önce olay insandan başlıyor. Örneğin Türkiye’de nükleer sanayi uygulaması yok ise, o konuda çalışacak insana da yer yok demektir. Mesela bir nükleer santralin olsa, o bir sinerji yaratacak, kendi etrafında çalışan insanlar da olacak. Bir bilgi birikimi olacak. O insan bu bilgileri nükleer tıptan, toryumun

geliştirilmesine kadar kullanacak. Nükleer enerji politikası vizyoner bir düşünce gerektiriyor.

Türkiye nükleer alanında bilgi ve teknoloji üreten bir yere dönüşebilir mi? Rusya ile yapılan anlaşma bunun önünü açabilir mi?

Bence Türkiye’ye o bilgi ve teknolojiyi kazandıracak. Hiçbir şekilde militarist değilim ama örnek açısından Hindistan, Pakistan bütün o insanların bu nükleer teknolojiye sahip olmaları kendi elemanlarını yetiştirdiği için oldu. Ama Türkiye’de yok ki bu. Bir nükleer mühendis nerede iş bulacak? Nerede çalışacak? Kendisine alan yok. O zaman da çekiyor gidiyor. Akkuyu’da santrali yapacak olan Rosatom firması, bu anlaşmanın kendileri için ilk olduğunu söylüyor. Daha önce hazır hale getirip devretti, İran’da Buşehr santralinde olduğu gibi. Fakat buradaki durumda, santralin yapım sürecinden sökümüne kadar işletme kendi mühendislerinin elinde olacak. O kadar uzun vadede kalmaz. Türk insanı yetiştikten sonra adamlar da çeker giderler. Yeter ki biz kendi insanımızı yetiştirelim.

Akkuyu’nun detayları konusunda fazla bir şey söylemek istemiyorum. Çünkü yeterli bilgiye sahip değiliz. Bu durumu şeffaflık açısından eleştirebiliriz. “Ey hükümet bunun bilgilerini ortaya koy. Eksiği varsa bunun eksikliğini ortaya koyalım.” Bu karşılıklı bir iddialaşma olmamalı.

İhale sürecinden teklif için zarf alan firmalar vardı. Zarfların iade aşamasında içerisinde teşekkür mektubu çıkanlar, ya da zarfı iade etmeyenler vardı. İhaleye, yalnızca Atomstroyexport-Inter Rao-Park Teknik Ortak Girişim Grubu teklif verdi. Bir süre sonra TETAŞ yarışmanın iptal edildiğini

söyledi. Sonunda da devletlerarası bir anlaşma yoluna gidildi. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Orada insanın aklına komplo teorileri de gelir. 75 milyon nüfusu ile Türkiye aslında dünyada güçlü bir ülke. Hiç ortaya açık etmeden, Türkiye'nin bu teknolojiye sahip olması istenmiyor da olabilir. Dolayısıyla oralar bilgi eksikliği olan yerler. Ben kendi iş hayatımda yaşadım. Belli bir sanayi tesisi kurmak için kapı kapı gezdiğimde baktım ki o tesisi Türkiye'ye kurdurmak istemiyorlar. Bahsettiğim krom kimyasalları tesisiydi. Türkiye krom üretici bir ülke. Ben bunu 1980'lerde kendim yaşadım. Bu durumda buna benzer bir nitelik taşıyor olabilir. Bilemiyoruz.

Türkiye'nin nükleer enerji ile olan macerası 1950'lerde başlıyor. Fakat sürekli yeni süreçler, yeni iptaller üzerinden devam ediyor. Türkiye'nin nükleer enerji ile alakalı istikrarlı bir politikası var mıydı? Yoksa Akkuyu ile yeni ortaya çıkan bir politikadan mı bahsediyoruz?

Bizim devletimiz toplumu yeterince bilgilendirmede. Ben de o mekanizmanın içinde olmadığım için ancak tahminlerde bulunurum. Ama çeşitli yorumlar yapılabilir. Bir defa Türkiye 1980'lerin ortasında 2000'lere kadar muazzam istikrarsız bir yönetim geçirdi. Karar vermekten aciz, enflasyon krizleri, dış finansman eksikliği. Bunlar böyle projeleri engelleyen şeylerdi. Dolayısıyla böyle sürekli bir devlet politikası tanımlanmışsa bile uygulanmamış. Ama çeşitleme şart. Örnek veriyorum. Bu enerji olayında, enerjinin bir üretimi var, bir de santrallerin gücü var. Santrallerin gücü bir saat içinde ya da bir gün içinde

üreteceği enerji miktarı olarak hesaplanır. Bunun ürettiği enerji ise santral çalıştığı süre ile o santralin kurulu gücünün çarpımı kadar. Şimdi 2000 megavat bir nükleer santral düşünün, bir de 2000 megavatlık rüzgâr tribünü düşün. Bu ikisinin de kurulu gücü aynı. Bir senede 8000 kûsur saat içinde nükleer santraller, bakımının dışında 7000 saatin üzerinde çalışıyor. Yani 2000 megavatlık santral, senede 7000 saat çalıştığında 2000 çarpı 7000 kadar megavat-saat enerji üretiyor. Rüzgâr tribünlerinin ise bütün dünyada en fazla çalışabildikleri saat 2600 saat. Niye? Çünkü rüzgâr 24 saat esmiyor ve aynı şiddette esmiyor. Güneş için de geceler var. Bu hep birbirini yedekliyor. Hidrolikte ise yağmur yağmadı barajlar dolmadı, santrali çalıştıramıyorsun. Termik santrallerde onarım bakım zamanları ve karbon salınımı var. O en büyük tehlike. Dolayısıyla böyle birden fazla yola dayalı bir enerji üretim politikası gerekiyor. İdeali bugün için bir ütopya gibi gözükse, tümüyle yenilebilir enerji.

Peki, ya enerji tasarrufu?

Enerji tasarrufu Türkiye açısından çok önemli. Dünyadaki enerji ölçütleri, kişi başına enerji tüketimi açısından ve enerji yoğunluğu açısından yapılmakta. Bu enerji yoğunluğu 1000 dolarlık bir milli gelir üretmek için harcanan enerji miktarı. Toplam o ülkenin bir yıllık enerji tüketimini milli gelire bölünmesinden elde edilen sayı. Birinci ölçütte kişi başına düşen ortalama, Türkiye OECD ortalamasının altında. Enerji yoğunluğunda ise; bir milli geliri sen ne kadar az enerji kullanarak üretiyorsan o kadar verimli iş yapıyor. Burada ise Türkiye dünya ortalamasının çok çok üstünde. Biz hem az enerji kullanıyoruz, hem bunu sokağa atıyoruz. Bizim bu enerji üretim kapasitesini arttırmamız kadar tasarrufu da arttırmamız lazım.

Şu andaki süreçte

Akkuyu'daki projenin ya da bunun gibi projelerin bu ihtiyaçlara cevap verebileceğini düşünüyor musunuz?

Tek başına yeterli değil. O yüzden diğer yatırımlara da ağırlık vermek lazım. Bir takım yayınlara bakacak olursak, enerji tasarrufu sağlandığı takdirde, %25 ve %30 gibi bir oranda tüketimden kaynak yaratılacağı söyleniyor. Tabii, burada tüketicinin bilinçlenmesi şart. Hem sanayicinin tasarrufa yönelmesi gerekiyor, hem de bireysel tüketicinin. Bütün tüketicileri yan yana koyduğunda bu büyük bir potansiyel. Sanayiciler için de öyle. Bizim sanayicimiz, yenileme işine girmiyor. Burada teşvik mekanizmalarının devreye girmesi lazım, eğitimle bilinçlendirilmesi lazım ve artı olarak zorlayıcı bir takım önlemlerin de alınması lazım.

“Akkuyu'nun yerini bilmeyen insanın olası bir referandumda evet ya da hayır demesi sağlıklı bir karar çıkarmayacaktır. “

En merak ettiğim konulardan biri de risk faktörü. Nükleer enerji konusunda Fukushima sonrasında bu konu tekrar gündeme geldi. Avrupa, nükleer santrallerin kapatılıp kapatılmaması için referandum sürecine gitti, Japonya neredeyse bütün santralleri kapattı. Fakat bu noktada Türkiye'de farklı bir nükleer enerji politikası görebilir miyiz?

Şimdi senin söylediğin diğer ülkelerde halkın, sokaktaki adamın psikolojisine göre verilen yönetimin tepkisi bence.

AB'nin 2030'lara uzanan enerji politikalarına baktığımızda - bu söylediklerim Uluslararası Enerji Ajansı'nın doneleridir- Avrupa'da ciddi bir nükleer enerji yatırımının yapılıp, nükleerin payının artacağını görüyoruz. Nükleer santrallerin kapatılması da, amorti olan santrallerin kapatılması durumu. 40 senelik ömürleri var bunların. Ama öte yandan yeni nükleer santral yapımına baktığımızda, onlarca ülkede yeni nükleer santral yapıldığını görebiliriz. Yani referandum süreci vb daha liderlik vasfına sahip olmamış sıradan politikacıların, o anki halkın tepkisine verdikleri cevaptır. Bununla ilgisi yok ama referandum konusunda bir örnek vereyim. Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıktılar. Halk istemiyor, biz bunu referandumla götürüceğiz dediler. Kaç sene oldu 5 ya da 6? Yani o anda ki politika durumuna göre söylenen şeyler. İş, enerji sıkıntısına geldiği vakit hiçbir ülkenin kendi halkını enerjiz bırakma gibi bir şeye cesaret edeceğini sanmıyorum.

Peki, referandum süreci Türkiye'de işleyebilir mi?

Hayır. Bu kararı vermek için çok ciddi, doğru ve teknik bilgiye ihtiyaç vardır. Yani bizim insanımızın eğitim düzeyi ve bir de bilgilendirme süreci buna yeterli değil. Referandumda çıkıp kendi inandığı liderin evet ya da hayır demesiyle verilecek karar, sağlıklı bir karar olmayacaktır.

Burada neyi konuşuyoruz? Akkuyu için yeterli bilgiye sahip değiliz, o yüzden yorum yapmak sağlıklı olmaz diyoruz. Ama Akkuyu'nun yerini bilmeyen insanın gidip evet ya da hayır demesi sağlıklı bir karar çıkarmayacak.

Sonuç olarak mevcut bilgiler dâhilinde ben bu konuya şöyle yaklaşım öneririm. Bu tehlikeleri giderecek olan birlikte çalışma yolu üzerinden

geçmektedir. Yetkililerin sözleşmeyi alıp arkadaş gel bunu bana göster, doğruysa Rusya'ya ben bunu gidermesi için baskı yapacağım demesi lazım. Diyalog lazım. Bu yapıldığı takdirde de Ruslar bunu giderirler. Rusların insan ve teknik kapasiteleri bunu giderebilecek durumda. Yani bütün mesele, Türkiye'nin enerjiye olan ihtiyacı. Nükleer enerji olması lazım. Bu tek başına yeterli değil. Hidrolik de olacak, termal de olacak. Termik santrallerde karbon emisyonunun azaltan temiz enerjili teknolojiler geliştiriliyor. Bunun yapılması lazım. Rüzgâra çok yatırım yapılıyor, bu devam etmeli, maliyetleri düşmeli. Güneşin maliyeti yüksek, onu düşürecek yöne gitmek lazım. Hepsi birbirine bağlı. Bu şekilde ortak aklın ortaya çıkarabileceği alanlar meydana gelebilir. Burada bizim karşıt ve farklı siyasi tavırlarda olmamızı bir kenara bırakmak lazım. Bu ülke hepimizin.

"ÇORBA PARASI" İLE GENELLİKLE ÇORBA İÇİLMEZ!

Rüşvetle karşılaştığınızda, kimseleri arayamadığınızda
bizi arayın; haklarınızı öğrenin.
Yolsuzluk ve usulsüzlüğü görmezlikten gelmeyin.

 Bu proje, AVRUPA BİRLİĞİ tarafından finanse edilmekte ve
ŞEFFAFLIK DERNEĞİ tarafından yürütülmektedir.

ŞEFFAFLIK
DERNEĞİ

Cep telefonundan aramak için:
(0-212) 219 26 14

www.seffalik.org

Ümit Şahin: “Türkiye’de nükleer meselesi bir demokrasi meselesidir”

Rusya ile yapılan anlaşma, dünyada ve Türkiye’de nükleer karşıtı hareket ve nükleer endüstrisi üzerine bir söyleşi

Röportaj: Hande Özhabeş

Ümit Şahin

Türkiye Yeşiller Partisi Eşsözcüsü Ümit Şahin, Türkiye’de ekolojik ve nükleer karşıtı hareketin öncülerinden. Şahin ile Rusya ile Türkiye arasında yapılan nükleer santral yapımı ve işletimi anlaşmasını, dünyada nükleer konusunda yaşanan referandum süreçlerini, nükleer karşıtı hareketi ve sürecin şeffaflığını tartıştık.

Yapılan uluslararası anlaşma sonrası, Akkuyu’da durum nedir?

Akkuyu süreci şu anda bir dayatma olarak devam ediyor. Bu benim yorumum tabii, ancak 20 senedir nükleer karşıtı hareketin içinde yer alan birisi olarak gözlemlediğim kadarıyla, hükümet halkın ikna edilemeyeceğini ve nükleerin toplum tarafından kabul görmeyeceğini anladı. Artı, durum küresel ekonomik gerçeklerle de çok uyumsuz. İhaleye 12 firmanın girmesi ve sadece Rusya’nın teklif vermiş olması da bunu gösterdi. Bütün bunlara rağmen hükümet, nedenini tam olarak bilmediğimiz bir şekilde, Akkuyu’ya nükleer santral kurmak konusunda çok kararlı. Çeşitli kaynaklar hükümetin bunu bir prestij projesi olarak gördüğünü söylüyor. Ama başka nedenleri de olabilir. Belki işin arkasında bir nükleer silah hayali de olabilir.

Bunları bilmiyoruz. Bir nedenle hükümet bu konuda kararlı olduğunu gösterdi ve olabilecek en tuhaf ve Türkiye'nin "ulusal çıkarlarına" da en aykırı yöntemi tercih edip doğrudan doğruya bir devletlerarası anlaşma yoluyla Akkuyu sahasını Rusya'ya hediye etmeyi tercih etti. Durum şu anda bu.

Rusya ile yaptığımız anlaşma nasıl bir yöntem? Bu yöntem daha önce denenmiş miydi?

Dünyanın hiçbir yerinde uygulanmamış bir yöntem bu. Proje sadece santralin yapımı için değil, işletilmesi de dâhil olmak üzere, sökümünün sonuna kadar Rusya'ya verilmiş durumda. Aslında Rusya, kendi ülkesinde kurabileceği bir santrali aşağı yukarı aynı şartlarda Türkiye topraklarında kuruyor ve ürettiği elektriği Türkiye'ye satıyor.

Yani şöyle de olabilirdi: Rusya kendi topraklarında bu santrali kurup, ürettiği elektriği kablolarla yine Türkiye'ye satabilirdi. Ama tam tersine Türkiye topraklarında bir nükleer santral kuruyor ve o alan 100 yıla yakın bir süre Rusya'ya bırakılmış oluyor. Dünyanın başka bir ülkesinde denenmiş bir yöntem değil bu.

Rosatom'un yolsuzluk karnesi oldukça dolu. Bunu güvenlik konusu ile birlikte değerlendirdiğimizde neler söyleyebilirsiniz?

Doğru. En son olay geçen sene meydana geldi. Rosatom'un nükleer santrallerde kullanılacak malzemeyi üreten alt şirketinin satın alma müdürü, düşük kalitede malzeme üretmek ve temin etmek nedeniyle tutuklandı. Bu da tabii basit bir yolsuzluk değil. Sizin ürettiğiniz düşük kalitede malzeme, nükleer santral yapımında kullanılıyor. Bir yandan da Başbakan Erdoğan nükleer santralin bir an önce yapılması yönünde bir acil durum genelgesi yayınladı. Nükleer santral yapmak zaten kötü bir karar, bir de bunun hızlı bir şekilde ve kötü malzemeyle yapıldığını düşünürseniz, bu kazaya davetiye çıkarmaktır. Hem

de Akkuyu gibi bir deprem bölgesinde. Rosatom'un bu anlamda sicili çok bozuk. Rosatom zaten bir şirket değil, büyük bir devlet holdingi. Altında 200'ü aşkın sayıda şirketi var. Her biri santralin bir parçasını yapıyor. Birisi türbinlerini, birisi başka bir parçasını yapıyor. Nükleer denetleme kurumu da Rosatom'un altında. Hem üreten hem de denetleyen aynı kurum ve doğrudan doğruya da Rusya devletine bağlı. Yani zaten en baştan çok sağlıksız bir durum söz konusu.

Türkiye denetim yapmayacak mı demek oluyor bu?

Türkiye yapılan anlaşmada, Rosatom'u denetleyecek bir kuruluş kurmuş değil. Türkiye Atom Enerjisi Kurumu'nun (TAEK) güya öyle olması gerekiyor. Ancak anlaşmaya bakarsanız, TAEK'e ciddi bir yetki verilmediğini görürsünüz. Örneğin atıkların nasıl depolanacağı ya da nasıl zararsız hale getirileceğine dair hiçbir denetleme yetkisi yok TAEK'in. Ya da diyelim ki bir sorun oluştu, sızıntı alarmı verildi ya da farklı bir sorun oldu.

Anlaşmada TAEK'in denetleme yapip yapamayacağına dair hiçbir atıf yok, Türkiye'ye bir üst regülasyon yetkisi verilmiyor. Yani aslında siz Rusya'ya "buyur, nasıl istiyorsan yap, yeter ki yap" demiş oluyorsunuz.

"Rosatom nükleer enerjiji hem üreten, hem de kendi kendini denetleyen bir kamu şirketi. Türkiye ise Rosatom'u denetleyecek bir kurum kurmuş değil."

Rosatom'un özelleştirileceğine dair de bazı haberlere rastladım.

Rosatom'un tamamını özelleştireceklerini sanmam. İçinde o kadar çok şirket var ki. Rusya'daki demokrasi düzeyini düşünürseniz, Rosatom'un içindeki şeffaflık, Rusya Devletinin içindeki şeffaflıkla paralel gider.

Referandum yolu

Fukushima öncesinde nükleer santrallerin inşâsı ile alâkalı İsviçre ve İtalya gibi ülkelerin referandumu gittiğini biliyoruz. Fukushima sonrasında ise Avrupa Birliği'nde birçok ülke nükleer santrallerin durumu ile alâkalı sandık başına gitti. Bunun Türkiye'de yaşanan süreç için de mümkün olabileceğini düşünüyor musunuz?

Ben aslında normalde nükleerde referandumu savunmuyorum. Çünkü nükleer santral yapılıp yapılmaması, böyle bir tartışma konusu olamayacak kadar açık bir konu. Biliyorsunuz nükleer tarihi Hiroşima'da, Nagazaki'de başlar. Nükleer kendisi, nükleer silahlardan kazalara, bu kadar ağır felaketlere neden olan enerji teknolojisine kadar, doğrudan doğruya büyük insanlık suçlarına neden olan bir süreçtir. Çevre sağlığı açısından, atık meselesini düşünürsek gelecek kuşaklar açısından ya da radyoaktif kirlenme açısından vb, o kadar ciddi ve kabul edilemez bir şey ki nükleer, dolayısıyla yapalım mı yapmayalım mı diye düşünmek bile abes aslında.

Dünyanın nükleerden tamamen vazgeçmesi gerekiyor. Tıpkı savaşalım mı savaşmayalım mı, ya da bir yere atom bombası atalım mı atmayalım mı diye sormak kadar abes. Fakat son dönemde şöyle bir durum ortaya çıktı. Bu anlaşma yapıldıktan sonra, özellikle de son genel seçimden sonra hükümet, konuyu tamamen kamuoyu gündeminden düşürerek artık yapılacak hiçbir şey olmadığı, topluma Akkuyu nükleer santralinin engellenemeyeceği mesajını vererek götürüyor işi. Halbuki biz nükleer karşıtı hareket olarak 40 senedir nükleeri engelliyoruz. 90'lardaki mücadelenin, o zamanki Akkuyu projesinin 2000 yılında iptal edilmesi üzerinde büyük bir etkisi oldu. Yani nükleer meselesinde toplumsal muhalefet göz ardı edilebilecek gibi değil.

Şu anda da toplumun en az %64'ü, bazı anketlere göre daha fazlası nükleere karşı. Ama hükümetin tavrı bunları tamamen göz ardı etmek, asla cevap bile vermemek, tartışmaya bile açmamak ve "acilen, en kısa zamanda" nükleer santrali bitirmek yönünde. Bu bizim karşımıza bir ikilem çıkarıyor. Biz diyoruz ki "bu, referanduma sunulamayacak kadar ciddi bir konudur ve referanduma bile sunulmadan engellenmesi gerekir". Hükümet ise bırakın referandumu, konuyu tartışmaya dahi açmıyor. Ne Akkuyu'daki, ne Mersin'deki halka sorarak, karar sürecinde Türkiye halkına en ufak bir yetki ve hak tanımadan, resmen "bu sizi ilgilendirmez, bu benim kararım, nükleer yapmaya karar verdim, niye karar verdiğim de sizi ilgilendirmez" diyor.

Niye böyle bir inadı olduğunu da söylemiyor. "Türkiye'nin enerji açığı" gibi kimseyi tatmin etmeyen bir bahane sunuyor. Bu bir ikilem, bir çıkmaz yarattı. Dolayısıyla, bugün artık nükleer konusunun toplumda tartışılır hale gelmesi hayati önem taşımaya başladı. Referandumdan benim kastım, toplumun konuyu tekrar tartışmaya başlaması ve hükümetin bu baskısının ve dayatmasının boşa çıkarılmasıdır. Referandum bu konuyu toplumda tartışmak için son şansımız olabilir.

"Şu anda da toplumun en az %64'ü, bazı anketlere göre daha fazlası nükleere karşı. Ama hükümetin tavrı bunları tamamen göz ardı etmek, asla cevap bile vermemek, tartışmaya bile açmamak ve "acilen, en kısa zamanda" nükleer santrali bitirmek yönünde."

İkinci neden de şu, bu konu toplumda tartışılabilir hale geldiğinde, bugün kaçak oynayan bazı siyasi partiler netleşmek zorunda kalacak. Mesela CHP, 12 Haziran seçiminden önce ne şiş yansın ne kebab politikası uyguladı. Yani "nükleere karşı değiliz ama Akkuyu'ya yapılmasın, Ruslar yapmasın" gibi bir orta yolcu politika izledi. Şimdi burada CHP başta olmak

üzere bütün partiler nükleer konusundaki politikalarını belirlemek zorunda kalacak. Ayrıca, Greenpeace'in A&G Araştırma Şirketi'ne yaptırdığı araştırmaya göre, AKP seçmeninin %40'ı nükleere karşı. Yani hükümet nükleeri referanduma götürmeye zaten o yüzden de cesaret edemiyor. Ama şu çok önemli: Referandum sadece nükleer enerji konusunda olmalı, yani bir torba referandum olmamalı. İçine bin tane şeyi koyup araya bunu da sıkıştırdığınız bir referandum asla kabul edilemez.

Polonya örneğinde olduğu gibi bölgesel çapta bir referanduma gidilebilmesi mümkün mü?

Türkiye'de yerel/bölgesel referanduma gidilebilme şansı yasal olarak yok. Ulusal yapılması gerekiyor. Ama zaten bu hepimizi ilgilendiren bir karar ve bütün Türkiye'nin bu tartışmaya katılması, bu referandumun da tek bir soru üzerine olması gerekiyor: "Bu nükleer santral yapılınsın mı yapılmasın mı?". Bu tartışma sürecinin medyada ve toplumun her kesiminde şeffaf bir şekilde yürümesinin gerekliliğine ve önemine inanıyorum. Böylece hükümetin halkı ikna etmek için neler diyeceğini, bu santrali neden bu kadar çok istediklerini de görmüş oluruz. Ben bu konuda halkı ikna edebileceklerine asla inanmıyorum.

Ancak, 12 Eylül referandumunda olduğu gibi hükümet nükleeri bir paket içerisinde sunarsa veya bu referandum muhalefet tarafından hükümetin güven oylaması haline getirilirse bu bir nükleer enerji referandumu olmaktan çıkar. Eğer sadece nükleerle sınırlı olarak ve soruyu net sorduğunuz bir referandum yaşanırsa ben toplumun ikna olacağını düşünüyorum.

Bilgi eksikliği

Ortada bilgi edinememe durumundan kaynaklanan bir karışıklık var. Konu ile doğrudan ilgisi olmayan vatandaşın bu konu hakkında bilgi sahibi olabilmesi için çok

fazla çaba sarf etmesi gerekiyor. Özellikle internet üzerinden konuşacak olursak, nükleer santraller ile ilgili bilgiyi daha geniş kitlelere ulaştırmak için neler yapılabilir?

Biz bir proje yapıyoruz şu anda. Bir nükleer web sitesi kuruyoruz: Nükleersiz. Bu tür girişimlerin, yayınların ve özellikle internet ortamında bilginin artması lâzım.

Referandum bunu da tetikleyecektir. Böyle bir tartışma süreci açıldığında bilgi üretimi de artacaktır. En azından bu açıdan referandumu savunmamız lazım. Ben "soralım bakalım toplum istiyor mu istemiyor mu?" demiyorum. Bence mesele bu değil, bence mesele bunun bir demokrasi meselesi haline gelmiş olması. Hükümet demokratik davranırsa toplumun nükleere asla ikna olmayacağını farkında. Demokratik davranırsın. Toplumun sesine kulak versin. Bütün olay bence bu. Herkes nükleerin ne olduğunu gayet iyi biliyor. Nükleer santral isteyenler de genellikle teknolojik eksenli baktıkları, teknolojinin her şeye çözüm olduğunu düşündükleri için istiyorlar. Toplumun çoğunluğu ise teknolojinin herşeyi çözmeyeceğinin bal gibi farkında.

Nükleer santrali isteyenler arasında tekrarlanan bir başka sav, 20 yıl içerisinde büyük bir enerji ihtiyacı ile karşı karşıya kalacak olmamız ve bununla ilgili birşey yapma ihtiyacı.

Evet, bir de ekonomik büyüme eksenli bakanlar var. Büyümenin kaçınılmaz olduğunu düşünen bir kesim var. Büyümenin kaçınılmaz olduğunu düşünen kesimi büyümenin kaçınılmaz olmadığına ikna etmek gerekiyor, o ayrı. Ama büyümenin kaçınılmaz olduğu konusunda kararlolsalar bile, bunun için nükleere ihtiyaç olmadığına da çok rahat ikna

edebilirsiniz. Çünkü bütün rakamlar bunu söylüyor. İşte en son Japonya örneği; Fukushima kazasından sonra Japonya'daki bütün nükleer santralleri kapattılar neredeyse, 54 reaktörden sadece biri açık kaldı. 53'ünü kapattılar. Ne oldu? Karanlıkta kalmadı Japonya. Bunların masal olduğunu anlatmak o kadar kolay ki şu anda. Nükleer olmazsa karanlıkta kalırız gibi savlar birer masal.

Referanduma dönecek olursak, sonuçtan ziyade süreci önemsiyorsunuz.

Evet, süreç sonuçtan daha önemli. Referanduma bugün karar verilecek, bir hafta sonra sonuç çıkacak gibi bir şeyden bahsetmiyorum. Zaten bu yasal değil, hukukî değil, demokratik değil. Ancak gerçek bir tartışma süreci yaratmak kaydıyla referandum yapılmalı.

Çok basit bir örnek vereyim; bugün televizyonlarda herkesin seyrettiği o tartışma programlarında hergün aynı konular tartışılıyor. Bir tanesinde nükleer meselesi tartışılmıyor. Çok nadirdir, ben çok yakından takip ettiğim için 20 senede kaç kere yapıldığını tek tek sayabilirim, üçü-beşi geçmez. En kritik zamanlarda, ihale döneminde, bu anlaşmanın yapıldığı dönemde bile bu böyledir. Şimdi sessiz sedasız temel atılacak. Sessiz sedasız nükleer reaktör yapılacak. Artık bunu engellemek için bunu toplumun önüne getirmekten başka çaremiz yok.

Eğer bir referandum süreci olursa bütün bu büyük tartışma programlarının hepsi konuyu detaylarıyla tartıştırmaya mecbur kalacaklar. Üstelik bugüne kadar yapılan tartışmalarda hep "nükleerci mühendisler" ağırlık verildi. Ama bu kez öyle olmayacak. Referandum olursa bunu siyaset tartışacak. Parlamentoda grubu olan partilerin nükleer konusunda, enerji politikası konusunda ne söyleyeceklerini çok merak ediyorum. Herkes bu konuyu teknokratlara havale etmiş. Bütün partilerin, bütün siyasi hareketlerin kafaları karışık. Çünkü bu hiç önemli bir mevzu değil, patlayana kadar önemli değil. Patladıktan sonra görürsünüz siz önemli mi değil mi.

Gerçekten de dediğiniz gibi hükümet içinde ve

parlamentoda ilginç diyaloglar geçebilir.

AKP'lilerin de ne diyeceklerini merak ediyorum ben. AKP'lilerin kaç çıkıp nükleeri savunabilecek merak ediyorum. Neye dayanarak savunacaklar, biliyorlar mı neyi savunduklarını, niye nükleeri sevdiğini biliyorlar mı acaba? Ben AKP'lilerin de bu konuda bilgi sahibi olduğunu düşünmüyorum.

Bilgi edinmeyle alakalı olan soruyu tam olarak bu nedenle sormuştum. Bırakın vatandaşı, parlamentodaki milletvekillerinin bile konuyla alakalı bir bilgilerinin olduğu şüpheli.

Karartma var. Nükleer konusunda hükümet de endüstri de tam bir karartma uyguluyor. Bunu aşmanın bir yolunu bulmamız lazım. Eğer bunun yolu referandum değilse başka bir yol bulalım. Hükümet referanduma yanaşacakmış gibi durmuyor, kimse de önermiyor gerçi. Bir tek Zaman Gazetesi'nde Şahin Alpay sürekli yazıyor, öneriyor. Eğer referandum da olmayacaksa biz bunu topluma tartıştırmamızın bir yolunu bulalım.

Peki, yurtdışındaki örneklere bakacak olursak, mesela İtalya'daki referandum süreci, bir de Polonya. Bunların sonucuyla alakalı birşeyler söyleyebilmeniz mümkün mü?

Çok önemli referandum süreçleri var. Mesela Avusturya örneği var 1978'de. Referandum sonucu bitmiş bir nükleer reaktörü açmadı Avusturya... İnşaat bitti, fakat nükleer karşıtı hareket çok güçlüydü. İstemiyoruz bunun açılmasını dediler, hükümet referanduma gitmek zorunda kaldı ve hayır çıktı. Kapattılar. Dünyanın parasını harcadılar ve kapattılar.

İtalya'da biliyorsunuz 1986'dan sonra, Çernobil'den sonra, 4 tane nükleer reaktör kapatıldı. Ardından açılması için referandum yapıldı, %90 hayır çıktı.

Nükleere evet diyen bir referandum olması zordur. Düşünün 78' de bile

bu oluyor. 1986 Çernobil, 2011 Fukushima, hatta 1979 TMI kazalarından önce. Hele bütün bu örneklerden sonra dünyanın herhangi bir yerinde nükleere evet diyen bir halk kitlesi bulamazsınız.

Zaten bu yüzden de nükleer endüstrisi yolsuzluğa batmış bir endüstridir. Bu, dünyanın her yerinde böyle. Yaşananları sürekli örtbas ederler. En son Fukushima hikâyesi de bir örtbas etme hikâyesidir.

Konuyla ilgili bir sürü film var, mesela The China Syndrome veya Silkwood gibi... Meryl Streep'in Karen Silkwood'u canlandığı Silkwood gerçek bir hikâyedir. Uranyum yakıt üretimi yapılan bir tesiste yaşanan sızıntıların nasıl örtbas edildiğini ve bunu ortaya çıkaran işçinin de nasıl kaza süsü verilmiş bir cinayete kurban gittiğini anlatır.

Nükleer endüstri, dünyanın her yerinde yolsuzluğa batmış, mafyatik bir endüstridir... Bunun da tarihsel nedenleri var herhalde. Nükleer teknolojinin ortaya çıkması bile bir gizleme hikayesidir... Manhattan Projesi diye kimsenin haberinin olmadığı bir süreçle, bomba üretilene kadar, değil dünyadaki, Amerika'daki kimsenin bile haberinin olmadığı bir süreçle, 2. Dünya Savaşı döneminde ortaya çıkmış bir endüstri bu. Bu teknolojinin genetiğinde, ne denir ona, şeffaflığın tersi neyse o var: Kamuflej, karartma, gerçeklerin gizlenmesi, manipülasyon, yalan. Ben bunları rahatlıkla söyleyebilirim. Nükleeri savunuların tek yaptığı şey, yalandır, çarpıtmadır, bütün argümanları bunun üzerine kuruludur. Mesela en çok kullandıkları argüman "Çernobil'de sadece 31 kişi öldü" lafıdır. Çernobil'den dolayı yüz binlerce kişinin öldüğü kanıtlanmış durumda, ama "hayır, sadece 31 kişi öldü" deniyor.

Niye? Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu öyle diyor. Patlama sırasında çıkan yangında ölen 31 kişiden başka kimse etkilenmedi o büyük radyoaktif kirlenmeden diye iddia ediyorlar, hiç utanmadan. Böyle bir yalanı söyleyebilecek, böyle bir çarpıtmayı yayabilecek kadar sahtekâr bir yapıdır bu.

Enerjide Şeffaflık: Dünya'da neler oluyor, Türkiye'deki gelişmeler neler?

Yazan: Öykü Uluçay

TESEV İyi Yönetişim Programı

Dünyada enerji şeffaflığının önemi neden arttı?

Son on yılda devletler ve sivil toplum aktörleri yeraltı kaynaklarının yönetimi ve sosyal ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkinin önemini daha iyi fark etmiş bulunuyorlar. Bunun en büyük sebebi, yeryüzünde 50'yi aşkın yeraltı kaynak zengini ülkenin ezici bir çoğunluğunun az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olması.

Enerji şeffaflığının savunuculuğunu yapan uluslararası sivil toplum kuruluşu Revenue Watch'un istatistiklerine göre, petrol ve türevleri dünya ticaretinin % 15'ini teşkil ederken, yeraltı kaynaklarıyla alakalı Bağımsız Varlık Fonları (Sovereign Wealth Fund), 2 trilyon dolarlık büyüklükleri ile, dünya finansal pazarlarının en büyük oyuncuları. Gelişmiş endüstriyel ülkelerin ithal enerjiye bağımlılıkları gelişmekte olan ülkelerde yeraltı zenginliklerine yapılan yatırımları arttırmakta. 2000 ve 2008 yılları arasında Afrika kıtasındaki GSMH'deki büyümenin % 24'ü mineral zenginlikten kaynaklanmaktadır. Önümüzdeki 20 yıl içinde ise, hidrokarbon üretiminin % 90'ı gelişmekte olan ülkeler kaynaklı olacaktır.

En az gelişmiş ülkelerin elinde böyle bir kaynağın bulunması, aslında yoksulluk ve insani gelişmişlik konularında çok büyük atılımlar yapılabileceğine işaret etmektedir. Ancak beklenenin aksine doğal kaynak zenginliği ülkelerin gelişmesine beklenen katkıyı yapamadığı gibi genelde ekonomik büyüme ve kalkınma performansı doğal kaynak zengini olmayan ülkelere göre çok daha kötü sonuçlanmaktadır.

Ekonomi literatüründe Kaynak Belası (Resource Curse) olarak da bilinen bu fenomen, daha çok bu doğal kaynakların siyasi yönetiminin etkisiz, zayıf, şeffaflıktan uzak ve ne yazık ki çoğu zaman yolsuzlukla beraber anılmasından kaynaklanmaktadır.

Az gelişmiş ülkelerdeki yoksulluğun azaltılması ve insani gelişmişliğe gerekli yatırımın yapılabilmesi için doğal kaynaklardan gelen zenginliğin doğru bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Bu noktada hükümetlere ve

hükümetlerle beraber hareket eden enerji şirketlerine doğal kaynak anlaşmaları ile ilgili şeffaflığı arttırmaları için baskı yapmak sivil topluma düşmektedir.

Dünyada yoksulluk ve insani gelişmişlik gibi konuların çözümünün etkin ve şeffaf yönetimlerden geçtiği düşüncesi kaynak zengini ülkelerdeki enerji gelirlerinin şeffaflığını arttırmak için bir dizi girişimin başlatılmasını sağlamıştır. Bunlardan en önemlisi olarak EITI (Extractive Industries Transparency Initiative) gösterilebilir.

Türkçeye "Doğal Kaynaklara Dayalı Endüstrilerin Şeffaflığı Girişimi" olarak da çevirebileceğimiz EITI ilk olarak 2002 yılında Johannesburg'da Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde Tony Blair tarafından açıklanmıştı. 2006 yılına kadar teorik altyapısı ve inisiyatifin yönetimi üzerine gerçekleştirilen toplantılardan sonra Oslo'da EITI Küresel Konferansı'nda 20 kadar hükümet, özel sektör ve sivil toplum temsilcisi tarafından onaylanan girişim o günden bugüne birçok doğal kaynak zengini ülkenin gündemine girmiş durumda.

EITI nedir, ne işe yarar?

EITI, çok basitçe, kaynak zengini ülkelerdeki enerji ile ilgili sözleşmelerden kaynaklı tüm hükümet gelirlerinin şirketlerin hükümete ödediklerini iddia ettikleri giderleriyle karşılaştırılması ve bu karşılaştırmanın tümüyle ve anlaşılır bir şekilde tüm kamuoyu ile

paylaşılmasını içerir. Bu karşılaştırma uluslararası denetim standartlarına uygun ve sivil toplumun da içinde yer aldığı çok paydaşlı bir grup (Multi-Stakeholder Group) tarafından yapılmak zorundadır. İlk ortaya atıldığında hayalperest bir girişim olarak algılansa da bugün itibarıyla 20 ülke EITI standartlarına aday olmak için başvurmuş, 14 ülke ise EITI standartlarına uygun ülke unvanını almıştır.

EITI raporları hükümetlerin söyledikleri ile şirketlerin söylediklerinin birbirini tutmadığını gözler önüne sermiştir. Söz gelimi Nijerya'nın 2009 yılında yayınlanan ve 2005 yılı petrol gelirlerini inceleyen EITI raporu şirketlerin hükümete ödediğini iddia ettikleri rakamın hükümetin elde ettiğini iddia ettiği gelirden 800 milyon dolar daha az olduğunu ortaya çıkarmıştır. Yine aynı raporda devlete en büyük borcu olan kurum bir kamu kuruluşu olan Nijerya Ulusal Petrol Kurumu (Nigerian National Petroleum Corporation, NNPC) olarak belirlenmiştir. Hükümet NNPC'nin 4.7 milyar dolar borçlu olduğunu iddia ederken, NNPC devletin kendisine 1.7 milyar dolar sübvansiyon borcu olduğunu iddia etmiştir. Nijerya gibi Afrika'nın en büyük ve dünyanın ilk on petrol üreticisi olan ve petrol gelirinin GSMH'nin % 40'ını oluşturduğu bir ülkede bu farkların bilinmesi ve üzerine gidilmesi hükümetin verdiği sözleri yerine getirmesini sağlamak açısından son derece önemlidir.

Hiç kuşkusuz, bu farkların ortaya

konulması, yolsuzluk ve keyfiyetin kesinkes son bulacağı anlamına gelmemektedir. Ayrıca bu farkları ortaya koymak, bizlere enerji kaynaklı gelirlerin en doğru ve en adil biçimde hangi kamu harcamalarına ayrılması gerektiğini de söylemez. Ancak bu tarz girişimler bütün bunları yapabilmek için sivil toplumun önünde duran veri eksikliğini ortadan kaldırmaktadır. Sorunun boyutlarını belirlememize yardımcı olmaktadır. Peki, hükümetler ve şirketler kirli çamaşırlarını ortaya çıkarabilecek böyle bir girişimin parçası olmayı neden kabul ediyorlar? Uluslararası şirketlerin bir kısmı EITI girişimine en başta destek olmuş, bazıları ise bu girişimin parçası olabilmek için diğer oyuncuların da bağlılıklarını görmeyi şart koşmuştur.

Gerçekten de böyle bir girişime adım atan bir ülkede tüm oyuncuların aynı şekilde şeffaflığı benimseyeceklerinin sözü verilmiş olmaktadır. Uluslararası enerji şirketlerinin bu inisiyatife taraf olmasında kurumsal sosyal sorumluluk çerçevesinde iyi bir şirket imajı çizmenin önemi tartışılmaz. Mesela birçok EITI üyesi şirket aynı zamanda UN Global Compact denen ve özel sektörün Birleşmiş Milletler'in insan hakları, iş hakları, çevre ve yolsuzlukla mücadele konularında belirlediği prensiplere bağlılığını ifade eden bir pakta da üyeler. Hükümetler ise böyle bir şeffaflık doktrinini hem kendi seçmenlerine hem de uluslararası yatırımcılara yolsuzluk ile savaş konusundaki ciddiyetlerini kanıtlamak için verimli bir şekilde kullanmaktadır.

Türkiye’de durum nedir?

Türkiye geleneksel yeraltı kaynakları bakımından (petrol, doğalgaz ya da değerli taşlar) zengin ülke sınıfına girmeyen bir ülkedir. Ancak ülkemizin bir özelliği onu enerji gelirleri bakımından önemli bir ülke haline getirmektedir. Türkiye’nin coğrafi olarak enerji koridorları üzerinde bulunması ve büyük enerji ihracatçısı ülkelere yakınlığı, onu hem ihracatçılar hem de enerji açığı olan Avrupa ülkeleri nezdinde önemli bir konuma yükseltmektedir.

Şu an itibariyle komşu ülkelerde başlayıp ülkemizde sonlanan iki petrol boru hattı ve beş doğalgaz boru hattı bulunmaktadır. Türkiye tüm petrol ve doğalgaz ihtiyacını komşusu olan Azerbaycan, İran, Irak ve Rusya’dan temin etmektedir. 2009 yılı rakamlarına göre Türkiye’nin enerji ithalatı doğalgaz için 9,9 milyar dolar, ham petrol için 6,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Hem Türkiye hem de Avrupa ülkelerinin enerji güvenliği için gelecek vaat eden birçok yeni doğalgaz ve petrol boru hattı projesinin pipeline’da beklediği ülkemizde enerji politikasının şeffaf bir şekilde yönetilmediği çoğu zaman vurgulanan bir eleştiri olmuştur. Sözelimi 25 yıl süre ile Türkiye’nin doğalgaz alım politikasını Rusya’ya bağımlı hale getiren ve aldığı doğalgazı üçüncü ülkelere satamama gibi aleyhte maddeler içeren Mavi Akım projesi yolsuzluk gerekçesiyle 2001 yılında Devlet Güvenlik Mahkemesi’nde “Beyaz Enerji” adlı davaya konu olmuştur.

Bir diğer örnek ise Türkiye’ye ciddi bir kaynak girişi sağlayacağı iddia edilen Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattından zarar edilmesi ve BOTAŞ’ın BTC’ye uluslararası tahkim davası açmasıdır. Bu örnek göstermiştir ki, sözleşme şartları önceden iyi müzakere edilmemiş ve Türkiye’nin geçiş ülkesi olması sebebiyle kar etmesi beklenirken BTC’nin Türkiye ayağını üstlenen BOTAŞ ciddi zarar edebilmiştir.

Enerji piyasasındaki bir diğer önemli gelişme, doğalgaz piyasasına da aittir. 2001 yılına kadar bir devlet şirketi olan BOTAŞ’ın doğalgaz ve petrol piyasasındaki tekeli baki kalmıştır. 2001 yılında geçen Doğalgaz Piyasası Kanunu’na göre BOTAŞ’ın doğalgaz

pazar payını 2009 yılına kadar % 100'den % 20'ye düşürmesi ve elindeki sözleşmeleri özel sektöre devretmesi gerekmektedir. Bu hükmün gerekliliklerinin de bugüne kadar yerine getirilmediğini görüyoruz.

EITI Transit (Transit Ülkelerindeki Enerji Gelirlerinin Şeffaflığı) Türkiye örneği

Türkiye gibi enerji koridorları üzerinde bulunan ülkeler için deneme aşamasında olan ve EITI kriterlerine uygun yeni bir girişim bulunmaktadır. EITI Transit diye adlandırabileceğimiz bu girişim şu anda test aşamasındadır. EITI konusunda sivil toplum örgütlerine eğitimler veren ve doğal kaynakların şeffaf yönetimi konusunda ciddi deneyimi olan Revenue Watch adlı örgütün üstlendiği çalışma enerji kaynaklarının komşu ülkelere taşınmasından (transit revenue) ciddi gelirler elde eden ülkelerde bu gelirlerin şeffaflığını ölçmeyi amaçlamaktadır. Şu anda Türkiye, Gürcistan, Ukrayna, Romanya, Kazakistan ve Azerbaycan gibi enerji hatları üzerinde bulunan ülkelere odaklanan çalışmanın amacı enerji şirketlerinin bu kaynakların taşınması için ödediğini iddia ettiği rakamlarla, devletlerin bu taşıma sonucu elde ettiğini iddia ettiği gelirler arasındaki farklılıkları belirlemek ve kamuoyu ile paylaşmaktır.

Bu çalışma kapsamında, Türkiye'deki uluslararası petrol ve doğalgaz boru hatlarının yönetiminden sorumlu ve enerji piyasasını kontrol eden ve yönlendiren tüm kamu kurumları ve özel sektör kuruluşlarının web siteleri taramış ve ayrıca bu kurumlara bilgi edinme hakkı çerçevesinde 2011 yılının Haziran ayında bazı sorular yöneltilmiştir. Soru yöneltilen kurumlar arasında Enerji Bakanlığı, Enerji Piyasası Denetleme Kurulu, Hazine ve BOTAŞ ve BTC'nin Türkiye kısmından sorumlu olan BOTAŞ International Limited (BIL) yer almaktadır. Cevabı aranan soru devletin kasasına doğalgaz ve petrol taşımacılığında dolayı giren miktarın ne olduğudur. Her uluslararası boru hattının hacim, vergi ve tüm işletme ücretleri ile ilgili ayrıntılı bilgi talep edilmiştir.

Başvurulan devlet kurumlarının hepsi istenilen bilgilerin BOTAŞ'ta

bulduğunu söyleyerek araştırmacıları BOTAŞ'a yönlendirmiştir. Ancak yöneltilen sorulara sağlıklı bir cevap alınamamıştır. Aşağıda gördüğünüz tablolar bu sebeple internet araştırması sonucu bulunabilen hacim bilgilerini içermekte ancak gelirler bilinmemektedir. Sözleşme hükümlerine ulaşabildiğimiz tek sözleşme BTC olmuştur. Ancak bu bilgiye BOTAŞ üzerinden değil, British Petroleum'un web sayfasından ulaşılmıştır. Aşağıdaki tablolar bizlere Türkiye'nin petrol ve doğalgaz boru hatları ile ilgili toparlanan tüm bilgileri göstermektedir.

Bu analiz bize Türkiye'de enerji taşımacılığında kaynaklı ne kadar bir gelir elde edildiğinin en kötü ihtimalle hesaplanmadığını, en iyi ihtimalle ise bilindiğini ancak kamuoyu ile paylaşılmadığını göstermektedir. BTC sözleşmesindeki iyi hesaplanmadan kabul edilmiş hükümler neticesinde BOTAŞ'ın milyonlarca dolar zarar ettiği göz önüne alındığında enerji taşımacılığında potansiyelimizin doğru kullanılıp kullanılmadığını bilmek tüm vatandaşların hakkıdır. Bu rapor bize Türkiye'de uluslararası enerji taşımacılığında elde edilen gelirlerin kamuoyu ile şeffaf bir biçimde paylaşılmadığını ortaya koymuştur.

Sonuç yerine

Dünyada enerji gelirlerinin daha şeffaf bir şekilde kamuoyu ile paylaşılması yönünde bir eğilim olduğu açıkça ortadadır. Hükümetler ve enerji şirketleri de bu politikayı kendi lehlerine yorumlama eğilimine girmiştir. Ancak bu yaklaşımın sadece enerji zengini ülkeler için değil, enerji koridoru olan ülkeler için de

uygulanması eksik halkayı tamamlamamızı sağlayacaktır. Türkiye enerji politikaları konusunda stratejik önemini korumak istiyorsa şeffaflık konusunda bölgesinde öncü ülke konumuna yükselmesini sağlayacak regülasyonları da hayata geçirmelidir. Ancak bunun bilgi edinme hakkı gibi yollardan elde edilemediği Revenue

Watch tarafından yapılan çalışma ile ortaya çıkmıştır. Bu sebeple, enerji transit gelirlerinin belirlenmesi ve kamuoyu ile paylaşılması için eksik olan yasal düzenleme ve pratiklerin neler olduğu ile ilgili daha kapsamlı çalışmalara gelecekte ihtiyacımız olacaktır.

Petrol Boru Hatları

Gelirler	2008	2009	2010	Bilgi kaynağı*
Hacim (Petrol taşımacılığı toplam hacmi, bin varil)				
Hacim (Petrol taşımacılığı toplam hacmi, bin varil)				
Türkiye-Irak Boru Hattı	135.522	167.600	132.278	internet
Baku-Tiflis-Ceyhan	264.092	285.492	288.173	internet
Transit Vergisi (Petrol için transit gümrük tarifesi, varil başına)				
Türkiye-Irak Boru Hattı	n.a	n.a	n.a	yok
Baku-Tiflis-Ceyhan	0,55	0,55	0,55	BP websitesi
Taşıma Gelirleri (Petrol geçiş/taşımacılığında elde edilen toplam gelir)				
Türkiye-Irak Boru Hattı	n.a	n.a	n.a	yok
Baku-Tiflis-Ceyhan	n.a	n.a	n.a	yok
Diğer vergiler ve ücretler (Petrol taşımacılığında elde edilmiş diğer vergi ve ücretler)				
Türkiye-Irak Boru Hattı	n.a	n.a	n.a	yok
Baku-Tiflis-Ceyhan	n.a	n.a	n.a	yok

Doğalgaz Boru Hatları

Gelirler	2008	2009	2010	Bilgi kaynağı*
Hacim (Taşınan toplam doğalgaz hacmi, milyon metreküp)				
Rusya-Türkiye	22962	17207	14535	internet
Azerbaycan-Türkiye	4580	4959	4521	internet
İran-Türkiye	4113	5252	7765	internet
Yunanistan-Türkiye	436	709	n.a	Bilgi Edinme
Transit Vergisi (Doğalgaz için transit gümrük tarifesi, varil başına)				
Rusya-Türkiye	n.a	n.a	n.a	yok
Azerbaycan-Türkiye	n.a	n.a	n.a	yok
İran-Türkiye	n.a	n.a	n.a	yok
Yunanistan-Türkiye	n.a	n.a	n.a	yok
Taşıma Gelirleri (Petrol geçiş/taşımacılığında elde edilen toplam gelir)				
Rusya-Türkiye	n.a	n.a	n.a	yok
Azerbaycan-Türkiye	n.a	n.a	n.a	yok
İran-Türkiye	n.a	n.a	n.a	yok
Yunanistan-Türkiye	n.a	n.a	n.a	yok
Diğer vergiler ve ücretler (Doğalgaz taşımacılığında elde edilmiş diğer vergi ve ücretler)				
Rusya-Türkiye	n.a	n.a	n.a	yok
Azerbaycan-Türkiye	n.a	n.a	n.a	yok
İran-Türkiye	n.a	n.a	n.a	yok
Yunanistan-Türkiye	n.a	n.a	n.a	yok

Avrupa Birliği'nde enerji piyasasında şeffaflığın artırılması için yeni bir adım: REMIT

Yazan: Çisel İleri

İKV Enerji Sektörü Uzmanı

8 Aralık 2011 tarihinde Avrupa Birliği Resmi Gazetesi'nde yayımlanarak yürürlüğe giren Avrupa Birliği Toptan Enerji Pazarının Bütünleşmesi ve Şeffaflığına İlişkin Tüzük –kısaca REMIT- Birliğin enerji piyasasının şeffaflığının sağlanması yönünde attığı en önemli adımlardan biri olarak değerlendirilebilir. REMIT'e neden ihtiyaç duyulduğunu ve içeriğini değerlendirmeden önce kısaca Birliğin enerji piyasasında şeffaflığa neden önem verdiğine bakalım.

Bilindiği gibi 90'ların ortalarından beri Avrupa Birliği'nin enerji politikasının önceliklerinden biri rekabetçi ve iyi işleyen bir enerji piyasası yaratmaktır. Bu amaca erişilebilmesi için enerji sektöründe toptan ve perakende düzeyde şeffaflığın artırılması gerekmektedir. Perakende düzeyde şeffaflığın sağlanması tüketicilerin piyasadaki farklı hizmet sağlayıcılar arasında kendisi için en uygun seçimi yapmasına imkân sağlayacaktır. Ancak bunun için toptan enerji satışlarının şeffaflığının sağlanması önceliklidir. Böylece piyasadaki aktörlerin doğru verilerle hareket etmelerinin sağlanması, özellikle asimetrik bilgi sahibi ya da piyasa gücü fazla olan aktörlerin rekabeti olumsuz etkilemesinin önüne geçilerek daha rekabetçi bir piyasa yaratılması, piyasa gözetimini artırarak rekabeti bozacak unsurların önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.

REMIT yürürlüğe girene kadar Avrupa Birliği'nde enerji pazarının şeffaflığı temel olarak Piyasanın Kötüye Kullanılması Yönergesi (2003/6/EC), Finansal Araç Piyasaları Yönergesi (2009/39/EC) ve 3. Enerji Paketi ile sağlanmaktaydı. Piyasanın Kötüye Kullanılması Yönergesi piyasaya bilgi sunulmasının çerçevesini belirlerken içerden öğrenenlerin ticaretinin ve piyasanın manipüle edilmesinin engellenmesini içermektedir. Ancak temel sorun bu yönergenin finansal piyasaları düzenliyor olması, spot enerji piyasası ürünleri gibi bazı fiziksel ürünleri kapsamamasıdır.

Benzer şekilde Finansal Araç Piyasaları Yönergesi de yatırım ürünlerinin korunmasını kapsamakta, enerji türevlerini içermemektedir.

Mart 2011'de yürürlüğe giren 3. Enerji Paketi ise bilginin paylaşılması ve tedarikçiler için kayıt tutma zorunluluğu getirmesinin yanında ulusal düzenleyici kurumlara ve yeni kurulan Avrupa Enerji Düzenleyicileri İşbirliği Ajansı'na (ACER) için toptan enerji piyasalarının izlenmesi görevlerini yüklemektedir. Ancak tüm bu düzenlemelerin toptan satış sektöründeki şeffaflık eksikliğini gidermede yetersiz kalması üzerine REMIT 2011 yılı sonunda yürürlüğe girmiştir.

Avrupa Enerji Düzenleyicileri İşbirliği Ajansı'nın (ACER) yeni çerçevenin izlenmesi ve takibinden sorumlu olduğu REMIT, Avrupa Birliği toptan enerji pazarı ile ilgili pazar manipülasyonlarını, manipülasyon girişimlerini ve içerden öğrenenlerin ticaretini (insider trading) tanımlamakta, bu konularla ilgili koyulmuş açık ve kesin yasak ve kuralları ve yasakların ihlali durumunda muhtemel yaptırımları içermektedir. Tüzük altında tüm toptan enerji ticareti kapsamakta bu da elektrik ve doğalgaz iletiminin ve taşınmasının Birlik sınırları içerisinde meydana gelmesini öngören tüm anlaşmaların kapsanması anlamına gelmektedir.

REMIT kapsamında piyasa manipülasyonu olarak değerlendirilecek yedi davranış tarzı aşağıdaki gibi sıralanıyor:

1. İçerden öğrenenlerin ticareti: özellikle şirket sahipleri, yöneticileri ve çalışanları tarafından içeriden bilgi alınmak suretiyle yapılan alımlar ve satımlar

2. İçerden bilgi aktarımı: şirket sahipleri, yöneticileri ve çalışanları tarafından toptan enerji pazarını doğrudan etkileyecek şekilde bir başka şirkete ya da kuruma kendi şirketi veya kurumu hakkında önemli bilgiler aktarmak, bu yolla pazarı yönlendirmek

3. İçerden bilginin kaynağı: Pazarı yönlendirme konusunda bir kişiden diğerine doğrudan ve ya dolaylı aktarım

4. Yanlış ya da yanıltıcı aktarımlar: Pazarı üretici, tüketici ve fiyatı yönlendirme konusunda yapılan aktarımlar

5. Yönlendirme sonucunda fiyat pozisyonu almak, ticaret yapmak ya da başkalarını ticarete teşvik etmek, yönlendirmek

6. Hayali ticaret yapmak ya da başkalarını bu ticarete teşvik etmek, yönlendirmek

7. Yanlış ya da yanıltıcı bilgiyi tüm pazarı etkileyecek şekilde yaymak

Bunun yanında REMIT'in 2. Maddesi 'içerden öğrenilen bilginin' tanımının o bilginin doğasına, kamuoyuna açıklanmamış olmasına, doğrudan veya dolaylı olarak bir veya birden fazla toptan satılan enerji ürünüyle ilgili oluşuna ve kamuoyu ile paylaşılması halinde toptan satılan enerji ürünleri piyasasına etkisine göre yapılacağını belirtiyor.

REMIT kapsamında ACER içerden öğrenilen bilgi ve şüpheli işlemlerin bildirilmesindeki gecikmelerin rapor edilmesi konusundaki kılavuzu internet

sayfasında yayımladı.1 Bundan sonraki aşamada 18 ay içerisinde (2013 yazına kadar) tüm Üye Devletlerin ilgili yasalarını değiştirmesi, verilerin ve kayıt işlemlerinin tamamlanması ve Ajansın yeni düzenlemeyi hayata geçirmesi öngörülmüyor. REMIT Üye Devletlerde yürürlüğe girdiğinde kendi ulusal düzenleyici kurumları soruşturma ve yaptırım gücüne kavuşacak.

Avrupa Birliği tarafından enerji piyasasında şeffaflığının artırılması için atılan son derece önemli adımlardan biri olan REMIT'i önümüzdeki dönemde yeni düzenlemelerin takip etmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Türkiye'nin içinde bulunduğu katılım müzakereleri süreci dikkate alınarak bu gelişmelerin ülkemizde yakından izlenmesi gerekmektedir.

Çağın ikilemi GDO'lar ve biyogüvenlik

Yazan: Prof. Dr. R. Şeminur Topal

Emekli Öğretim Üyesi

<http://seminurtopal.weebly.com>, seminur@yildiz.edu.tr

Dünyada ilk kez 1996 yılından itibaren endüstriyel boyutlu uygulamaya geçen, günümüzde bazı çevrelerce "Frankenfoods=Frankeştayn Gıdalar" olarak da isimlendirilebilen "Genetik Modifiye Gıdalar" artık doğrudan veya dolaylı olarak günlük beslenmemize çeşitli türevleriyle girmiştir. Günümüzde yoğun tartışmalara da konu olan modern biyoteknoloji kullanımıyla, gen transferi (transgenik) gelişimlerinin ürünü GM gıdalar ve kopyalanmış (rekombinant) DNA teknolojisi, canlı toplulukları için hazırlanan bir yeni planın yürütücüsü konumundadır. Bilimciler 70'li yılların sonundan bu yana, DNA'nın alternatif kullanımları üzerinde yoğunlaşırlarken, son 15 yıldır da gıdaların başkalaşmaları için bu teknolojinin kullanımına ağırlık vermişlerdir. Halen bu hızlı gelişen akım sonucunda; rant payı en yüksek olan market raflarındaki işlenmiş ürünlerin yaklaşık %70'lik kısmı, genellikle GM bileşenlerle üretilmiş bu ürünlerle dolmuştur. Halen pazardaki mısırın

%30'unun, soyanın ve kanolanın %70'inin genetik mühendisliği ürünü olduğu ileri sürülmektedir. Durum böyle iken; bunların yağ, nişasta, mısır şurubu vb. temel ürünleriyle, bunlardan üretilen pek çok türev gıda ürününün de (hazır çorba, pasta, bisküvi, çikolata, vb.), genetiği değiştirilmiş karakter taşıdığını söylemek gerekmektedir. Bir tek mısır bitkisinden 600, bir tek soya bitkisinden 900 türev ürün üretilebildiğini düşünenecek olursak, günlük beslenmemizdeki alım yelpazemizin ne kadar genişlediğini daha net olarak ifade etme gücümüz olacaktır. Bunlar; hem kendi çeşitleriyle doğrudan üretime katılabilmekte, hem de örneğin soya lesitini gibi türevi olan katkı maddesi özelliğiyle de gıdaların bileşimde yer alabilmektedir. Bu konudaki görüşlerini keskin bir dille veren Peace, 2004 yılındaki makalesinde, açıklamasını "muhtıra" olarak nitelemiş ve "yasak meyve" olarak nitelediği bu teknolojik ürünler için; bir bölümünün aynen çevirisiyle, aşağıdaki açıklamaları getirmiştir:

“Şu andaki genetik olarak modifiye edilmiş ürünler, sebepsiz bir şekilde nüfusun ve çevrenin sağlığını tehdit etmektedir. Bugünkü bilgi düzeyi, güvenli bir organizmanın kalıtsal malzemesini modifiye etmek için yeterli neden değildir, ayrıca söz konusu ciddi yan etki riskleri, ileri sürülen faydaları geride bırakmaktadır. Biz sizi bu az gelişmiş bilimin ürünlerini yetiştirmeyi bırakmaya ve asla geri dönüşü mümkün olmayan bu ürünlerin doğaya salımını yasaklamaya davet ediyoruz. Bu teknoloji bilimsel olarak tam anlamıyla çözülmeye çok önce piyasalara sürülmüştür. Bu teknolojinin tanıtımı hileli araştırmalarla, rüşvetlerle, bağımsız olmayan bilim adamlarıyla, ört baslarla ve endüstri temsilcileriyle dolu düzenleyici kurumlarla yapılmıştır. Ciddi sağlık ve çevre sorunlarının ışığında, bu sahtekârlığa ve halkın güvenini kötüye kullanılmasına son vermek için bir an önce harekete geçmeliyiz. Mevcut güvenlik değerlendirmeleri, birçok zararlı etkinin tespit edilmesinde halen yetersiz kalmaktadır. Genetik modifiye bir üründe olduğu gibi, yabancı bir gen de canlı organizmaya yapay yollarla yerleştirildiğinde, organizmanın mevcut doğal geni/leri istem dışı olarak silinebilir, çalışmayabilir, sürekli çalışabilir, başkalaşabilir ya da parçalanabilir. Yüzlerce doğal gen, canlı hücreleri oluşturan temel molekül olan proteini üretme biçimini değiştirebilir ve hatta ortaya çıkan bu yeni protein ana proteinden farklılaşabilir. Diğer bir tanımla ‘yabancı protein’ olarak işlev görür ki, bunun metabolik sonuçları tam anlamıyla belirsizdir...”

Esasen transgenik teknolojinin yola çıkış serüveninde; en çok üstünde durulan husus, bu ürünlerin açlıkla mücadelede etkin olacağı savunmasıydı. Oysa dünyada halen, farklı yazılı kaynaklara göre değişmekle birlikte, 800 binle

1 milyon civarında insan halen açtır ve bu sayıda hiçbir azalma olmamıştır.

Açıklamalara göre günümüzde yetiştirilen ve gıda olarak kullanılan bitki türü sayısı 150 dolayında olup, yalnızca 15 kadar bitki türü; tüm dünya nüfusunun %90'ını doyurmaktadır. Bunların ise başlıca dokuzu (mısır, soya, pirinç, ayçiçeği, patates, domates, pamuk vb.) en temel gıda ürünlerinin ana maddelerini oluşturmaktadır. Dünya üzerinde kullanılan tarım kimyasalları nedeniyle toprağın, havanın suyun kirlenmesini, insan sağlığının bu kimyasallardan aşırı derecede zarar görmesini öne sürerek; insan ve ekolojiyi korumak, dünya açlığını engellemek için “biyoteknolojinin kullanılmasının, GDO’lu ürün yetiştirmenin şart olduğunu” söyleyenler, dünya nüfusunun % 90’ını doyurmakta olan 15 bitki türünün genleriyle oynamayı veya bu işlevi yerine getirenleri alkışlamayı tercih ettiler. Bunun yanında da özgün kimyasalları kendileri ürettiler. Nitekim bu temel gıdalardan, 900 farklı gıda ürünü türetilmiş durumda olup, işleme süreçleri ve teknikleri gereği de, bu uygulama diğer gıda ürünlerine yayılabilmektedir. Böylece biyoteknolojinin tanımında yer alan; “biyolojik kaynakları ve mühendislik tekniklerini kullanarak yeni ürün ve hizmet üretimi...” savıyla çalışmaktadır. O halde; bu teknolojiyi kullanarak, yeni potansiyel gıda kaynaklarını insanlığın hizmetine sunmak yerine, mevcutları ve en yaygın kullanılanları genetikçe başkalaştırarak yetiştiriciliğe egemen olmak ve rantı arttırmak eylemi de gerçekleştirilmektedir. Bütün bunlar çeşitli çelişkilerin bir bölümünün özeti olup, çok da gerçekçi olmayan, ticari çıkarların öncelikli değer olarak algılanması eyleminin gerçekleştirildiğini, öne çıkarmaktadır.

Dünyada GDO tarımının yaygınlığı

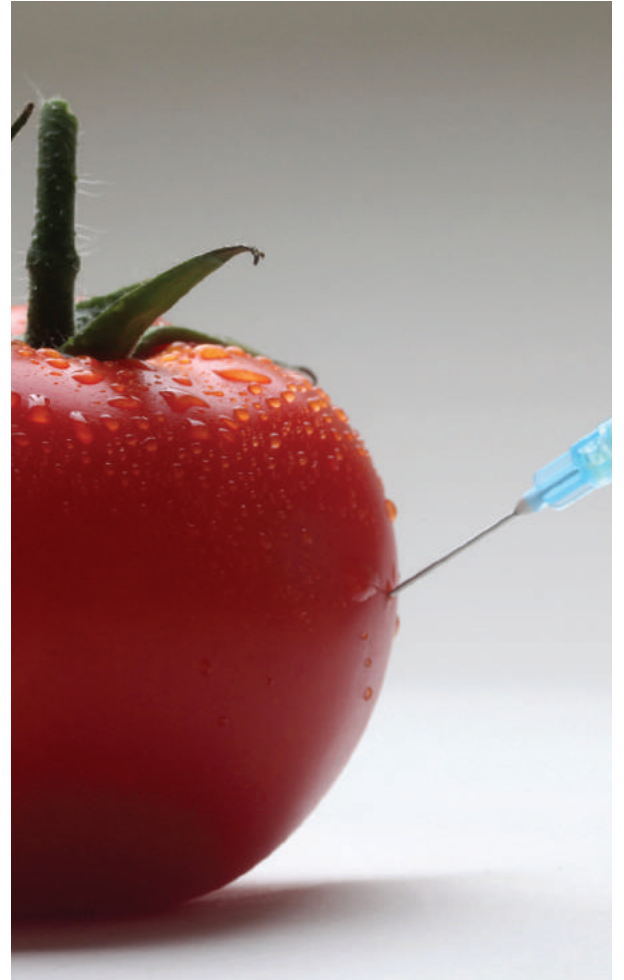
Dünyada ekim alanları itibariyle 125 milyon hektarla, GDO tarımı her geçen gün özellikle gelişmekte olan ve geri kalmış ülkelere daha çok dayatılmaktadır, ancak halen genel ekim alanlarının sadece %4'ünden azını kapsayan bir yayılımdadır. Genel değerlendirmeyle; GD ürünlerin % 88'i sadece 5 ülkede ekilmekte ve toplam 25 ülkede GD'ürün yetiştiren 13,3 milyon çiftçi, tüm çiftçilerin ancak %1'ini, küçük çiftçilerin ise sadece %2,7'sini, oluşturmaktadır. İddia edildiği gibi beklenen verim artışı da olmamıştır. Hatta Hindistan'da %400'lük ekim alanı artışıyla örneklendirilen GD pamuk ekimi, pamuk liflerindeki kısalma nedeniyle tekstile elverişliliğini kaybederek, pazar değerinde ciddi parasal düşüşler olmuştur. Bunun için de aradığı daha yüksek geliri yakalayamayan pamuk yetiştiricileri, yaşamlarına son vermektedirler. Hindistan'da 2003'ten bu yana bu nedenle intihar eden çiftçi sayısının 16 bini geçtiği bildirilmektedir.

Endüstriyel uygulamaya geçmiş ve geçilmesi planlanan GDO'lu ürünler

Sırasıyla ilk dördü başta olmak üzere, mısır, soya, kolza (kanola), pamuk, patates, domates, pirinç, ayçiçeği, kabak, yerfıstığı, çilek, bazı balık türleri, papaya, kasava gibi pek çok GDO'lu ürün endüstriyel uygulamaya geçmiştir. Bunların dışında endüstriyel üretime geçmek üzere çalışmaların devam ettiği; muz, ahududu, kiraz, ananas, balkabağı, biber, kavun, karpuz, vb. ürünler olduğu gibi, üretimi sırasında dolaylı olarak GDO'lu türevi kullanılan pek çok gıda ürünü de mevcuttur. Örneğin genetiği değiştirilmiş mısır ve soya gb. ürünlerden üretilen yan ve türev ürünlerin (yağ, un, nişasta, enzim, glikoz şurubu, sakkaroz, fruktoz vb. içeren gıdaların) yine günlük tüketim maddeleri arasında yer alan GDO'lu olma riski bilinmektedir. Yine bunların türev ürünlerin üretiminde kullanıldığı örneğin; bisküvi, kraker, kaplamalı çerezler, pudingler, bitkisel yağlar, bebek mamaları, şekerlemeler, çikolata ve gofretler, hazır çorbalar yine GDO'lu ürünler olarak sayılmaktadır. Yine GD mısırı ve soyayı yem olarak tüketen tavuğun eti ve yumurtasıyla, sığırın eti ve sütüyle benzeri GDO'lu olma riski taşıdığı, halen süregelen yaygın tartışma konusu

olup giderek ispatlanır hale geçmiştir. Bunların yan ürünlerini, bileşen veya katkı maddesi olarak içeriğinde kullanan her bir işlenmiş ürünün GDO'lu olma riski de bulunmaktadır. Bu bakımdan da sivil toplum örgütleri (STK) çok ciddi görevler, sorumluluklar üstlenmiş olmalıdırlar. dünya genelinde ve özellikle Avrupa'da STK'ların yaptığı değerlendirmelere göre de; Avrupa tüketicinin %67'si GD konusundaki uygulamalara çok tepkilidirler ve bu konuyu çok ciddi bir biçimde de protesto etmektedirler.

Yine bu 14 yıllık süreçte iddia edildiği gibi GD teknolojisi uygulanan tarımsal üretimlerde ciddi bir verim artışının da sergilenemediği, en azından üretici firmaların bile böyle düzenli bir veri ortaya koymadığı artık bilinmektedir. Hatta kontrollü şartlarda yapılan mısır üretiminde, GD mısırların %12 oranında daha düşük verime sahip oldukları saptanmıştır. Bunun yanında ileri sürüldüğü gerekçede olduğu gibi, tarım kimyasallarının tüketiminde düzenli ve gerçek bir azalma olmadığı, aksine ilerleyen yıllarda artan bağışıklık nedeniyle kullanılan kimyasal tüketiminde artış kaydettiği gerçeği de ortadadır.

Transgenik teknolojilere bağlı olası risklerin irdelenmesi

“Genetik Olarak Değiştirilmiş Organizmaların (GDO=GMO)” ve “Genetik Olarak Değiştirilmiş Ürünlerin (GMP= GDÜ=Transgenik Ürünlerin)” uygulamalarına ilişkin, tarımsal ve gıda güvenliği açısından tüketici sağlığına ve/veya çevreye olumsuz etkileri olasılığı halen gündemi oluşturmaya devam etmektedir. Transgenik ürünlerin üretim ve ticaretlerinin hızla yaygınlaşması sonucu, başta sağlık sorunları olmak üzere doğabilecek olası riskler, tüm dünyada farklı yaklaşımlarla tartışılmaktadır. Bu bağlamda sağlık üzerinde istenmeyen olası potansiyel zararlı etkilere ilişkin yansımalar Tablo-1’de özetlenmiştir.

Tarımsal ve sosyo-ekonomik yapı üzerine olası riskler irdelendiğinde; doğada gen kaçışlarına

bağlı “biyodönüşümle” yapmakta oldukları biyoçeşitlilik kaybı nedeniyle “ekolojik fakirleşmeye” ve sürdürülebilirliğe yönelik zararları da tartışılmaktadır. Ayrıca transgenik üretimlerle, özellikle kısır tohum yaratma uygulamalarını tanımlamak için kullanılan “Terminatör Gen” yaratılması nedeniyle tarımda; sürekli dışa bağımlılık, her yıl yenilenen tohumluk temin zorunluluğu, pazar bağımlılığı, yüksek tohumluk fiyatı vb. olumsuzluklar, yerel ekofloranın ortadan kalkması, endemik türlerin silinmesi vb. olumsuzluklar şekillenmektedir. Bunun yanında, geleneksel tarımsal üretim sisteminde değişiklikler, doğal ekoflorada olası gen kaçışlarıyla değişim ve kayıplar, çiftçilerin yerel çeşitleri kaybına bağlı yeni tohumluk üretilebilme olanaklarını yitirmeleri vb. pek çok olumsuzluk durumları tartışılmakta, bu yönlü kuşku da giderek artış göstermektedir.

Tablo-1 **GDO ve GMP’lerin sağlık üzerinde potansiyel zararlı etkileri**

1. (Ek-1/1) Enerji sektörü

- Alerji yapıcı etkileri,
- A vitamini sentezlenmesini kısıtlayıcı etkileri,
- Metabolizmaya zarar verici enzimatik değişim etkileri,
- Antibiyotiklere dayanıklılık (direnç) geliştirme etkileri,
- Bağışıklık sistemindeki değişimler,
- Hücresel başkalaşım yaratabilme etkileri,
- Vücuttaki yararlı mikroorganizmalarda karakter değişimi olasılıkları,

Sağlık riskleri yanında diğer olası riskler;

- Çevresel (Ekolojik) riskler ve biyoçeşitlilik kaybı,
- Tarımsal kısıtlara varan riskler,
- Biyogüvence riskleri,
- Ekonomik ve ticari riskler,
- Sosyal ve hukuksal riskler
- Etik açıdan gelişebilecek riskler olarak sıralanabilmektedir.

Biyogüvence riskleri ve biyogüvenlik uygulamaları

“Biyogüvenlik: modern biyoteknolojik tekniklerin, uygulamaların ve ürünlerin; insan sağlığı ve biyolojik çeşitlilik üzerinde oluşturabileceği olumsuzlukların belirlenmesi

sürecini, bu risklerin meydana gelme olasılığının ortadan kaldırılması, ya da bu olasılığın kaçınılmaz olması durumunda söz konusu zararların kontrol altında tutulması için alınan önlemleri” ifade eder. Biyoteknolojik uygulamalarda kullanılan teknik, ya da canlıda yapılan genetik değişikliklerle, bazen de son

ürün veya bunun kullanım amacıyla yeni farklı riskleri yaratabildiğinden, güvenlik uygulamalarıyla bir bütün halinde algılanması yanında özgün önlemleri de gerektirmektedir.

Bu nedenle biyogüvenlik; laboratuvar / pilot ölçek ve sera / tarla dâhil tüm kapalı / açık alan denemeleri, çevreye salınması, sağlık ve gıda olarak kullanımı durumları için, tümüyle uygulanacak ayrı ayrı düzenlemeleri ve tüketici güvenliğini içermektedir. Bu amaçla her türlü yeniliğin ve gelişmenin değerlendirilmesi ancak, biyogüvenlik kavramı "değerlendirme - izleme - kontrol mekanizmalarını" kapsayan bir kurumsal yapılanma ve bilgi paylaşımıyla ve risk yönetimi, tedbirlik, etiketleme, izleme ilkelerinin uygulanması gereği, tüm değerlendirme ve ticari işlemlerde, yasal yapılanma ve izinlerde güvence sağlanması ilkesi doğrultusunda ele alınmalıdır. Acil eylem planı ve strateji geliştirmeli, izlenebilirlik ve tüketici / ürün güvenliği gerekliliğiyle hareket edilmelidir.

Böylece ulusal tarım, ekonomi, çevre ve tüketici/ürün güvenliği açısından bilinçli, şeffaf ve objektif bir politika ve uygulama stratejisi izlenmeli, toplumsal sorumluluk açısından yükümlülükler de yerine getirilmelidir. Konu toplumsal sorumluluk, ülke/ürün/tüketici güvenliği zincirinde bütünsel olarak ele alınmalı, tarımın korunması, temel tüketici haklarının (bilgi edinme, seçme, satın alma, sorgulama gb.) sağlanması bağlamında algılanmalıdır. Böylece insan sağlığı, sosyal yapı ve biyolojik çeşitlilik üzerinde oluşacak olumsuzlukları önceden belirleyerek önlem geliştirme çalışmalarını da bir arada götürülmelidir.

Tarım konusunda yapılacak genetik araştırmalarda strateji belirlenirken, verim ve kalite artırıcı bu yaklaşımların uygulanmasına öncelik verilmelidir. Ayrıca, yasal düzenlemelerin tümüyle tamamlanması ve uygulanması gerekmekte olup, politikacılarca bunların çok yakın geçmişte oluşturulduğu ifade edilmektedir. Oysa bu ilke ve uygulamalar gelişmiş ülkelerde 2000 yılından beri mecburi yürürlükte ve zorunlu uygulamalardır. Esasen genetiği değiştirilmiş tohumların ulusal bir biyogüvenlik yasası ile yasaklanmadan, böyle bir yasanın hazırlığına girişilmesi, uluslararası sözleşme düzenine ve Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmelere aykırıdır. Bu yasayla GDO'lu tarım ürünlerinin ülkeye girişinin serbest bırakılması ve ticarileştirilmesi, hukuksal güvenceye de aykırıdır.

Oysa bilinmektedir ki GDO'lu tohumların, çevre ve halk sağlığı açısından olası riskleri, halen tartışmalıdır. Bu tohumların biyogüvenlik, biyoçeşitlilik ve halk sağlığı açısından genel olarak güvenilir olduğuna dair, henüz uluslararası

düzeyde ve AB içerisinde kesin bir fikir birliği bulunmamaktadır. Günümüzde toplumsal sorumluluk sahibi ve gelişmiş pek çok ülkede GDO'lu tarım yasaklanmıştır/ yasaklanmaktadır. Aslında bu ürünlerin, zararsız olduğu ispatlanıncaya kadar da ülkeye girmelerine yasal olanak bulunmamalıdır. Türkiye'nin de hukuk sisteminde yerini alan ihtiyatlılık ilkesi de bunu zorunlu kılmaktadır. Buna karşın Biyogüvenlik Yasamızın kabul edilmiş haliyle ciddi eksiklik ve hataları bulunmaktadır. Oysa ülkenin gıda geleceğinin tehlikeye sokulması hukukun bir kez daha çiğnenmesi anlamı taşımaktadır. Düzeltmenin toplumsal sorumluluk doğrultusunda irdelenmesi gerçekleştirilmeli ve özgün stratejiler geliştirilmelidir.

Biogüvenlik Kurumu Bilim Komitesi

Ülkemizde GDO ve GDÜ girişi için yapılan başvurular Biyogüvenlik Kurulu Bilim komitesince yapılmaktadır. Ancak bu grupta sadece 2 akademisyen bulunmaktayken, ağırlıklı temsil bakanlıkların çalışanlarınca yapılmaktadır. Oysa bunun adı "bilimsel komite"dir. Kapsamla asla örtüşmemektedir. Biyogüvenlik Kurulu'nca verilen kararlar doğrultusunda her partide örneğin 9 - 13 oranında artan sayıda GDÜ /GDO başvurusuna onay verilmiştir. Öncesinde Risk Değerlendirme Komitesi ve Sosyo-Ekonomik Değerlendirme Komitesi tarafından hazırlanan raporlar, kamuoyu görüşüne açılmıştır. STK'ların da girişimleriyle çok kısa sürede duyarlı tüketicilerden 100 bini aşan imza toplanmış ve toplumdan pek çok olumsuz görüş bildirimini yapılmıştır. Ancak sonuç hiçbir şekilde değişmemiş, bunca katılım ve emek en ufak bir etki sağlamamıştır. Esasen Biyogüvenlik kurulunca yazılan kabul gerekçelerini içeren rapor dili, dolambaçlı bir ifadeyle tamamen anlaşılabilir bir hale büründürülmüş niteliktedir. Oysa bu konudaki birikimler, deneyimler dikkatle dinlenmeli, değerlendirilmeli, çaba gösteren uzmanlar desteklenmeli ve gelecek nesillere karşı sorumlularımızın yerine getirilmesinde, ortaklaşa çaba gösterilmelidir.

Takiben son dönemde Danıştay, Tabipler Birliği'nin istemini değerlendirerek karara bağladı ve halen antibiyotik direnç geni içeren GDO'lara yönelik kısmi bir yürütmeyi durdurma kararı verdi. Danıştay'ın gerekçeli kararında ise, GDO'larla ilgili net saptamalara yer verildi. Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde insan sağlığı, çevre, gıda güvenliği, biyoçeşitlilik gibi konular söz konusu olduğundan, devletlerin ihtiyatlılık (ön tedbirlik) ilkesi çerçevesinde yaklaşmasının öngörüldüğü belirtilen kararda, antibiyotiklere direnç geni içeren GDO ve ürünleri hakkında geleceğe dönük endişeler de olduğu vurgulandı.

Sonuç

Ulusal politikalar GDO'lerden ve ürünlerinden kaynaklanabilecek tehlikeleri de kapsayacak risk analizini ve yönetimini benimseyen yaklaşım ile ele alınmalıdır. Ülkemizde olmadığı (!) söylenmekle birlikte, mevcut olduğu bilinen "açık alan ekim/deneme çalışmaları", AB ülkelerindeki gibi GDO'larla çevreye salınımı durdurulmalı ve bazı ülkelerde de olduğu gibi, transgenik ürünlerin üretimi yasaklanmalıdır. Doğal gen kaynaklarımızın korunması ve sürdürülebilirliği, tüketici güvenliğinin garanti altına alınması, yasal yapılanmamızın çağdaş ve uygar uygulama düzeyine getirilmesi vb. pek çok husus, konunun kapsamında ülkemiz için de ciddi önem taşımaktadır. Ülkemizde ise pek çok alanda olduğu gibi, geleceğe yönelik ciddi boyutta tehdit unsuru taşıyabileceği tartışılan bu yasa, duyarlı kitlelerin uyarılarına kulak verilerek, mutlaka ülke çıkarlarına hizmet edecek şekilde yeniden düzenlenmelidir. Bunun için de verilen duyarlı tepkiler, uyarılar doğru ve objektif olarak değerlendirilmelidir. Bu açıdan üreticilere,

tüketicilere, sivil toplum mensuplarına, akademisyenlere, medya mensuplarına özetle hepimize ciddi sorumluluklar düşmektedir. Esasen bu konuya yoğunlaşma arzumuz bir akademisyen olmanın ötesinde, ülkesini seven bir tarımcı ve toplumsal sorumluluk sahibi bir yurttaş olmamızdan da kaynaklanmaktadır.

Konu; mevcut ve gelecek nesillerimizin sağlıklı yetişmesi ve ulusal çıkarlarımızın korunması, tarımsal kaynaklarımızın ve doğal çevrenin sürdürülebilirliği bakımından da bir evrensel sorumluluk ilkesiyle ele alınmalı ve gerekleri yerine getirilmelidir. Pazarda yaygınlığın giderek artmasına karşın, etiketlenmenin önemi de daha yaygın bir şekilde gündemdeki yerini almaktadır. Özellikle etiketlerde "GDO yoktur=GDO-free" bilgisi, tüketici açısından önemini daha da arttırmaktadır. Bu aynı zamanda pazar karmaşasını gidermek açısından da önerilmektedir. Konuya ilişkin hassasiyetler ve gayretler, bir insanlık borcu olup; topluma, tüm canlılar âlemine, evrene ve gelecek nesillere karşı görevimiz olarak algılanmalıdır.

Birçok isimle anılan yolsuzluk karşıtı şövalye

Yolsuzluk şövalyesi, gerilla, eski muhalif, eski senatör.
Basın yeni Bogota Belediye Başkanı
Gustavo Petro'yu pek çok isimle çağırıyor.

Hazırlayan: Annina Mustalahti

Çeviren: Feyyaz Çitim

Kolombiya'nın başkentini yöneten Gustavo Petro 4 yıl sürecek olan görevine bu yılın başında başladı ve halkın Petro'dan beklentisi büyük. Bir yanda Kolombiya hükümeti ile yasadışı örgütler arasındaki silahlı çatışmalar büyürken, diğer yanda başkentnin nüfusu giderek artmakta. Bogota şehrinde yaşayan 8,2 milyon kişi suç, trafik sıkışıklığı, yolsuzluk, işsizlik ve daimi yoksullukla mücadele etmekte.

İşte tam da bu noktada yeni bir belediye başkanına ihtiyaç doğuyor. Halk, Başkanın kirli siyaseti temize çekmesini ve yoksulluğu ve suçu azaltma vaadini yerine getirmesini bekliyor.

Petro "Eğer yolsuzluk varsa, hiçbir program işe yaramayacaktır. Bogota yönetimi kamu ihalelerini ele geçiren yer altı dünyası üyeleri ile dolu. Buna bir son vermemiz lazım. Kamu ahlakı ve sosyal adalet birlikte var olur" diyor.

Eski belediye başkanının görevine son verilmesi

Geçen sene gerçekleştirilen seçimlerde, Petro ortaya çıkmasında rol aldığı bir yolsuzluk davasının da desteğiyle "Sıfır Yolsuzluk Kampanyası" düzenledi.

İhaleye fesat karıştırma skandalı eski belediye başkanı Samuel Moreno'nun yolsuzluk iddiasıyla hapsine yol açtı. Moreno değeri milyon dolarları bulan kamu ihalelerini para karşılığı şirketlere ve yerel işadamlarına vermekle suçlanıyor.

Yasadışı işletmeler yüzünden başkentteki yol çalışmaları bir önceki yönetim tarafından tamamlanamadı ve Bogota sakinleri Petro'dan bu çalışmaları bütçe dâhilinde bir an önce bitirmesini bekliyor.

Eski muhalif silahı yasakladı

Yeni görevine başladıktan hemen sonra, yeni belediye başkanı silahların bir yaşam biçimi olduğu Bogota'da üç aylık bir silahları kaldırma girişiminde bulundu. İşin ilginç, 1980'li yıllarda M-19 adlı bir gerilla örgüt üyesi olan Petro yasadışı ateşli silah taşımaktan 18 ay ceza evinde yatmıştı. Fakat Petro bir savaşçıdan ziyade bir fikir adamı olarak hatırlanmakta.

Eski bir M-19 gerillası Francisco Cardona, konuştuğu Washington Post'a şunları söyledi: "80'lerin havası ve gençlik ateşinden ötürü hep askeri müdahaleyi düşünüyorduk. O zamanlar bile Gustavo siyasi düşünceler oluşturarak ideoloji düşünen biriydi. Bir gerilla örgütü içerisinde bu kadar genç birinin bulunması eşine ender rastlanan bir olaydı ve hepimiz onun avukat olması gerektiğini söyledik".

Petro da "Dünyayı değiştirmek istemişim" diyerek sözlerine şöyle devam ediyor: "Gençtim, 70'li yıllardı, Latin Amerika'da pek çok diktatör vardı ve bir demokrasi eksikliği bulunmaktaydı. Kolombiya da kuşatma altındaydı".

Renkli bir geçmişe sahip olan 51 yaşındaki Petro, Kolombiya siyasi hayatında önemli bir karakter olmayı senelerdir sürdürüyor.

Yolsuzluk karşıtı ödülü

2007 yılında Petro Amerika'da bulunan düşünce kuruluşu Institute for Policy Studies tarafından yolsuzluk karşıtı araştırmalarından ötürü ödüllendirildi. Jüriye göre, Petro onlarca Kolombiyalı meclis üyesi, vali, üst düzey siyasetçi ve ordu mensubu kişinin adının karıştığı pek çok skandalı açığa çıkarmayı başardı. Petro, Kolombiyalı Devrimci Silahlı Güçleri (FARC) ve Ulusal Kurtuluş Ordusu (ELC) milislerinin halkın büyük çoğunluğunu ve hükümetin üç kolunu da ele geçirdiğini söylüyor. Bu durumda da milislerin Kolombiya'da suç işleme kapasitelerini artmış vaziyette.

Sırada ne var?

Şubat ayında bir Bogota meclis üyesi Petro'nun belediye meclisine yaptığı atamaları ima ederek Petro'yu iltimas ve adam kayırmayla suçladı. Petro bir belediye yöneticisinin eşini Konut İdaresi'nin başına geçirmişti.

Suçlamalara aldırmaksızın, Petro Belediye Başkanlığı tarafından çalıştırılan taşeronların sayısını azaltarak kamudaki yolsuzlukla savaşmayı planlıyor. Petro'nun bu amaçla izlediği yollardan biri de daha çok kalıcı sözleşmeler yapmak; böylece devlet kaynakları ve fonları üzerindeki sıkı baskıyı teminat altına almak.

Petro, Bogota'nın özellikle 4 milyonluk dar gelirli kesimi arasında oldukça popüler. Dar gelirli bir belediye Petro'nun daha ucuz ulaşım, daha ucuz ve erişilebilir su ve düşük gelirli vatandaşlar için daha çok konut sağlama sözünü tutacağını ümit ediyor.

Bir insan hakları savunucusu olarak Petro eylemlerini diğer alanlara da yaymak istiyor. Boğa güreşleri "hayvanlara karşı kötü muameleyi ve hayvanların ölümünü yücelttiği için" ilk iş başkentteki boğa güreşlerini yasaklamak. Silah yasağı ve Petro'nun aldığı diğer önlemlerin neye yol açacağı önümüzdeki dönemde belli olacak.

Yolsuzlukla Mücadelede İyi Örnekler sayfamızda, hikayesini paylaşmamızı istediğiniz kişiler ve kurumların hikayelerini editor@seffaflik.org adresinden bizimle paylaşabilirsiniz.

3. Yargı Paketi içerisinde yer alan rüşvet suçuna dair değişikliklerin değerlendirilmesi

Volkan Gültekin

Derginin geçen sayısında 5237 Sayılı Yasa ile 01.06.2005 yılında yürürlüğe giren yeni Türk Ceza Kanunu ("Yeni TCK") ve 765 Sayılı Eski Türk Ceza Kanunu ("Eski TCK.") da Rüşvet suçunun düzenlenme biçimlerine dair bir değerlendirmede bulunmuştuk. Bu yazıda 5237 Sayılı Yeni T.C.K.'da eski düzenlemeden farklı olarak rüşvet suçunun basit halinin Rüşvet başlığı ile yer alan 252. Madde içerisinde değil de Görevi Kötüye Kullanma suçunun düzenlenmiş olduğu 257. Maddenin üçüncü fıkrası ile düzenlenmiş olmasının yaratacağı karışıklık ve sakıncalar gösterilmiş ve eleştirilmişti. Bu yazımızın yayınlanması sonrası Kamuoyuna da yansıyan 3. Yargı Paketi olarak da bilinen Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesi Hakkında Kanun Tasarısı ile bu durumun giderilmeye çalışılacağını öğrendik. Bu yeni düzenleme de eleştirilerimizin ve tespitlerimizin yerinde olduğunu göstermiştir.

Eski ve Yeni T.C.K.'da rüşvet suçunun düzenlemesi

Eski TCK'nın 211. Maddesi'nde "Kanun ve nizam hükümlerine göre yapmak zorunda olduğu şeyi yapmak veya yapmamak zorunda olduğu şeyi yapmamak için rüşvet alan veya bir vaat veya taahhüt kabul eden kimseye dört yıldan on yıla kadar ağır hapis cezası verilir." şeklinde tanımlanmış olan rüşvet suçu, Yeni

TCK.'nın Rüşvet başlıklı bölümde 252. Maddesinin 3. Fıkrası ile "Rüşvet, bir kamu görevlisinin, görevinin gereklerine aykırı olarak bir işi yapması veya yapmaması için kişiyle vardığı anlaşma çerçevesinde bir yarar sağlamasıdır." şeklinde düzenlenmiştir. Bu şekilde Yeni TCK, sadece rüşvet suçunun nitelikli halini düzenleyerek ancak görevin gereklerine aykırı olarak yapılmaması gereken bir şey için yarar sağlamayı rüşvet suçu olarak kabul etmiştir. Basit rüşvet suçu, yani görevin gereklerine uygun davranmak için yarar sağlamayı ise Yeni TCK.'da Görevi Kötüye Kullanma suçunun düzenlenmiş olduğu 257. Maddenin üçüncü fıkrası ile düzenlenmiştir. Bu farklı düzenleme de her iki eylemin rüşvet suçu olmasına rağmen farklı cezalara bağlanmasını sağlamıştır.

Yeni TCK.'da Görevi Kötüye Kullanma Suçu şeklinde düzenlenen basit rüşvetin tanımına bakıldığında "İrtikap suçunu oluşturmadığı takdirde, görevinin gereklerine uygun davranması için veya bu nedenle kişilerden kendisine veya bir başkasına çıkar sağlayan kamu görevlisi, (Değişik ibare: 6086 - 8.12.2010 / m.1) "bir yıldan üç yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile" cezalandırılır." şeklinde düzenlenmiş olduğunu ve bunun da Eski TCK'daki basit rüşvet tanımlamasına uygun olduğunu görebiliriz. Geçen yazıda eleştiri konusu yapmış olduğumuz eski ve yeni TCK'lar arasındaki rüşvet düzenlemesinin farklarına dair kısa hatırlatmadan sonra 3. Yargı Paketi ile

3. Yargı Paketi ile rüşvet suçunda Eski TCK düzenlemesine dönüş

3. Yargı Paketi olarak da sunulan *Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesi Hakkında Kanun Tasarısı'nın* 67. Madde düzenlemesi ile yukarıda bahsedilen yeni kanunun yaratmış olduğu durumun sakıncaları giderilmeye çalışılmıştır.

Yeni Kanun tasarısı ile rüşvet suçunun düzenlenmiş olduğu TCK'nın 252. maddesinin beşinci fıkrasında yapılan değişiklikle rüşvet suçu yeniden tanımlanmıştır. Buna göre rüşvet, "bir kamu görevlisinin, görevinin ifasıyla ilgili bir işin yapılması veya yapılmaması için, kişiyle anlaşarak kendisine veya başkasına bir menfaat sağlamasıdır." Yapılan bu değişikliğe göre, rüşvet suçunun oluşabilmesi için sağlanan yararın kamu görevlisinin "görevinin gereklerine aykırı" bir işin yapılması amacına özgü olması şartı aranmamaktadır. Rüşvet suçunun oluşabilmesi için, kamu görevlisinin görevinin ifasıyla ilgili bir işin yapılması veya yapılmaması bağlamında kişiyle anlaşarak bir menfaat temin etmesi gerekmektedir. Buna göre icra dairelerinde, tapu veya gümrükte çalışan bir memurun veya bir doktorun görevini yapmak için kabul edeceği bir yarar da rüşvet suçu olarak kabul edilecektir. Mevcut uygulamada yukarıda belirtmiş olduğumuz üzere bu fiil, görevi kötüye kullanma suçu olarak kabul edilmektedir.

"Bıçak parası" icbar suretiyle irtikap suçu sayılacaktır

Yeni düzenlemenin eski yasanın düzenlemesine geri dönüş olduğu görülmektedir. 3. Yargı paketi içerisinde öngörülen bu değişiklik sonrası, kamuoyu medya ve Adalet Bakanlığı tarafından hatalı bir bilgilendirmeye maruz kalmıştır. O hatalı bilgilendirme de "bıçak parası" adı altında doktorların ameliyatı gerçekleştirme şartı olarak hasta veya hasta yakınlarından sağladıkları yararın da artık rüşvet suçu olarak sayılacağı belirtilmiştir ki bu bilgilendirme hatalı bir bilgilendirmedir. Çünkü, bu

durumda rüşvet suçundan değil icbar suretiyle irtikap suçundan bahsedebiliriz. Tasarının 67. Maddesinde de, "kişinin haklı bir işinin gereği gibi, hiç veya en azından vaktinde görülmeyeceği endişesiyle, kendisini mecbur hissederek kamu görevlisine veya yönlendireceği kişiye menfaat temin etmiş olması hâlinde, bu kişi bakımından fiil suç oluşturur. Çünkü bu durumdaki kişiyi mağdur olarak kabul etmek gerekmektedir. Buna karşılık menfaat sağlanan kamu görevlisini ise, artık rüşvet veya görevi kötüye kullanma suçundan dolayı değil, icbar suretiyle irtikap suçundan dolayı cezalandırmak gerekmektedir." şeklindeki düzenlemesi ile rüşvet suçu ile icbar suretiyle irtikap suçu arasındaki ayırma açıklık getirilmiştir. İrtikap suçu; görevinin sağladığı nüfuzu kötüye kullanmak suretiyle kendisine veya başkasına yarar sağlanmasına veya bu yolda vaatle bulunulmasına bir kimseyi zorlamakla ancak işlenebilir, ancak rüşvet suçunda zorlama söz konusu değildir. Zorlamanın olduğu durumlarda bu açıklamamızda da görüldüğü üzere TCK 250. Maddesindeki irtikap suçu meydana gelmiş olur. Bu yeni düzenleme ile eski TCK'nın sistemine geri dönmüş ve artık, basit rüşvetin de rüşvet başlığı altında düzenlenmiş olması nedeniyle yurtdışındaki basit rüşvet suçlarının da artık cezalandırılabilmesi mümkün olmuştur.

3. Yargı Paketi'nde rüşvet suçlarında etkin pişmanlığa dair düzenlemeler

Tasarının 68. Maddesindeki düzenleme ile rüşvet suçlarında etkin pişmanlığı düzenleyen 254. Maddesinde de değişiklik öngörülmüştür. "Rüşvet alan kişinin, soruşturma başlamadan önce, rüşvet konusu şeyi soruşturmaya yetkili makamlara aynen teslim etmesi halinde, hakkında rüşvet suçundan dolayı cezaya hükmolunmaz. Rüşvet alma konusunda başkasıyla anlaşan kamu görevlisinin soruşturma başlamadan önce durumu yetkili makamlara haber vermesi halinde de hakkında bu suçtan dolayı cezaya hükmolunmaz."

Madde düzenlemesindeki soruşturma başlamadan önce rüşvet konusu şeyin soruşturma makamlarına aynen

tesliminin cezasızlık yaratması, tasarı ile soruşturma başlamadan önce kısmi durum resmî makamlarca öğrenilmeden önce, şeklinde değiştirilerek etkin pişmanlığın kullanılabilmesi zaman aralığı daraltılmış olmaktadır. Bu da rüşvet suçuna tolerans gösterilmeyeceğini açık olarak göstermektedir. Çünkü rüşvet suçu işleyen bir kişinin durumunun resmi makamlar tarafından öğrenilip durumun soruşturma makamlarına iletilmesine kadar geçen zaman diliminde pişmanlık gösterilerek bu şekilde elde edilen yararın yetkili makamlara aynen iadesi mümkünken artık bu aradaki zamandan bu suçu işlemiş olanlar yararlanamayacaktır. Bu da rüşvet suçunun ancak kastla yani bilinçli olarak işlenebilen bir suç olduğunun altının kalın olarak çizildiğini göstermektedir.

3. Yargı Paketi GRECO tavsiyesi

3. Yargı paketi ile Rüşvet suçunda değişikliğe gidilmesinin nedeni, Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO'nun) GRECO'nun III. Aşama İncelemesinde, bu değişikliği üyelerinden talep etmiş olmasıdır. GRECO, üyelerinin rüşvet ve yolsuzlukla mücadele sistemlerinin incelenmesi, yasal kurumsal reformların yapılmasını raporlayan ve buna katkı sunan OECD bünyesinde kurulmuş olan bir çalışma grubudur. GRECO değerlendirme ekibi 19-23 Ekim 2009 tarihlerinde ülkemize yerinde inceleme ziyareti gerçekleştirmiş ve ülkemizce yerine getirilmesi amacıyla sekiz tavsiyede bulunulmuştur. Bu tavsiyelerden birisi de "görevin gereklerine uygun" olarak menfaat temin edilmesinin rüşvet suçu olarak düzenlenmesidir. Ayrıca, bu hususa Başbakanlık tarafından hazırlanan Yolsuzlukla Mücadele Eylem Planında da yer verilmiştir. 2005 yılında yasanın yürürlüğe girmesinden bu yana düzenlemenin kamuoyu ve uzmanlarca eleştirilmesine rağmen, ancak GRECO'nun tavsiyelerinin göz önüne alınması ile değişmesinin de ülkemizdeki kanun yapımının demokratik kuralların işletilmesi ile yapılmakta olduğu iddiasını bu haliyle bir kez daha tartışmaya açmış

Şeffaflığı destekliyoruz
We support transparency

"KAYIT PARASI"

BAZEN

KAYDA

GEÇMEZ!

Rüşvetle karşılaştığınızda, kimseleri arayamadığınızda

bizi arayın; haklarınızı öğrenin.

Yolsuzluk ve usulsüzlüğü görmezlikten gelmeyin.

Bu proje, AVRUPA BİRLİĞİ tarafından finanse edilmekte ve ŞEFFAFLIK DERNEĞİ tarafından yürütülmektedir.

SEFFAFLIK
DERNEĞİ

Cep telefonundan aramak için:
(0-212) 219 26 14

www.seffaflik.org

Karbon nötr bir tiyatro

Londra'da bulunan Arcola Tiyatrosu, yürüttüğü Arcola Energy Projesi ile tiyatronun nasıl çevre ve enerji bilincinin gelişmesine katkıda bulunabileceği konusunda neredeyse bütün dünyaya ders veriyor

Yazan: Özlem Özhabeş

Çevreci tiyatro denince Türkiye'de genelde çevrecilikle ilgili oyunlar yapan amatör gruplar canlanır insanın aklında. İnsanı hem çevrecilikten hem bir sanat biçimi olan tiyatrodan soğutabilecek, genelde amatör, sosyal bilinçle yapılmaya çalışılmış, iyi niyetli gösteriler. Dünyaya baktığımızda bunun biraz daha profesyonel örnekleriyle karşılaşabiliriz ama netice değişmez, böyle durumlarda tiyatro sosyal bilinci geliştirmek için bir araç haline gelir ve güldürürken eğlendiren ya da kah ağlatıp kah düşündüren yaşlı bir öğretmen gibi tozlandıkça tozlanır.

Avrupa Birliği sanat politikaları da tiyatronun bu şekilde yaşlanmasına çok doğrudan olmasa da hafif hafif destek verir. Nasıl mı? Kendisine proje desteği için başvuran tiyatrolardan sosyal konulara eğilenlerine ağırlıklı olarak fon vererek. Bunun tabii ki toplumsal bilinçlenme için önemi büyük olabilir ama zavallı tiyatro sanatı birilerinin işine yaramayacaksa para harcanmaya değmeyecek, ancak eline tebeşiri alıp da ders anlatmaya başlarsa değer kazanabilecek bir çirkin ördek yavrusu gibi para kaynaklarının gözüne girmek için sürekli hayır işlemeye çalışır.

Mesela 12 ayrı ülkeden sosyal sorumlu sanatçının yer alacağı, iki seminer ve oniki yaş altı çocuklarla atölyelerin yapılacağı ve bu çalışmaların sonucu olarak dünya su rezerveleyle ilgili bir de oyunun yazılacağını vaadeden bir proje başvurusu karşısında; altı oyuncunun bir araya gelip destan anlatımı ve bedenini hafızası üzerine yapacakları bir atölye çalışmaları dizisi ve oyun gösterimini vaadeden bir başvurunun neredeyse hiç şansı olmayacaktır. Peki bu durumda o para tiyatroya mı yoksa yeni bir sosyal sorumluluk projesine mi verilmektedir?

Konuya buradan bakıldığında aslında günümüzde doğrudan "sanata" ayrılan bütçenin zannedilenin ne kadar altında olduğu fark edilebilir. Tabii ki yukarıdakileri söylerken tiyatroların sosyal bir bilince sahip olmaması gerektiğini savunmuyoruz bilakis bu bilinçle hareket edip sanatsal yaratıyı bundan ayrı tutmanın yollarını araması, öncelikle bu duyarlılıkla hareket edip topluma karşı sorumluluğunu yerine getirmesi sanatçı için tabii ki son derece önemlidir, fakat ona bu bilincini sanatsal yaratısında doğrudan yansıtmasını dayatmak da sanata katkı

sağlayacak bir yaklaşım olmayacaktır. Bu noktada bahsettiğim sorunsala çok yerinde olduğunu düşündüğüm bir çözüm öneren bir tiyatronun politikasını anlatmak istiyorum. Söz konusu tiyatro Londra'da Türkiyeli bir yönetmen Mehmet Ergen tarafından kurulmuş Arcola Tiyatrosu. Arcola Ibsen, Çehov ve Lorca gibi büyük yazarlara sezonlar ayıran, ev sahipliği yaptığı ve yapıcılığını üstlendiği prodüksiyonlarla Britanya basınında ve tiyatro çevrelerinde çokça adı geçen, bir kaç kez Peter Brook Boş Alan ödülüne layık görülmüş başarılı bir özel tiyatro. Fakat Arcola bunların yanında çok önemli iklere de imza atarak bir tiyatronun nasıl çevre, enerji bilincinin gelişmesine katkıda bulunabileceği konusunda neredeyse bütün dünyaya ders veriyor. Arcola Tiyatrosu'nun executive directoru Ben Todd'un yıllardır üzerinde çalıştığı Arcola Energy projesi tam da tiyatronun nasıl sanatı ve sosyal sorumluluğu birbirine muhtaç etmeden birarada yaşatabileceğine dair çok başarılı bir örnek. Ben Todd 2007 yılından beri Dalston'da Arcola Energy projesini geliştirip bunun sürdürülebilirliği için çalışıyor. Arcola Tiyatrosu bu projeye çevresel olarak sürdürülebilir bir yaşam biçimini geliştirmek, iletmek ve paylaşmak için teknoloji üretecek, ortaklıklar kuracak, davranış biçimini şekillendirecek ve eğitim sağlayacak programlara öncülük ediyor. Teknik olarak bunu nasıl yaptıklarını biraz anlatmanın, örnek alınması bu projeyi açıklamanın tiyatrolara veya girişimcilere ilham vermesi açısından gerekli olduğunu düşünüyorum. Arcola Energy, bu ana başlık altında yürütülen bir kaç alt projelerden oluşuyor:

Okullara Arcola Enerji: Okullara gidip öğrencilerle hem sanat eğitimini destekleyici yaratıcı çalışmalar yapıyor hem de yeniden kullanılabilir kaynaklar konusunda yaratıcı projeler konusunda yeni fikirler üretilmesini sağlıyorlar.

Yeşil Pazarlar: Düzenli olarak düzenlenen bu toplantılarda çevrede yaşayanlarla bir araya gelinip, binayı bisiklet ışıklarıyla aydınlatmadan film izlemeye kadar uzanan bir yelpazede etkinlikler düzenleniyor.

Tiyatro Prodüksiyonlarını Yeşillendirme: Oyunlarını daha sürdürülebilir hale getirmeleri için Tiyatro Gruplarıyla beraber çalışıyorlar. Aksesuar ve dekorlarını geri dönüşüm veya 2. el malzemelerden kullanmaları, yeniden şarj edilebilir piller kullanmaları, düşük oranda karbon tüketen ışıklandırma kullanmaları gibi konularda tavsiyelerde bulunuyorlar.

Arcola Enerji Fabrikası: Burası fiilen insanların bir araya gelip eğitim, ev, eğlence sektörü ve endüstriyel uygulamalar için yakıt hücre-bazlı enerji çözümleri üzerine fikir geliştirip yeni ürünler tasarladıkları bir mekan. Bu yaklaşımla tasarlanan ürünlerin Britanya'da ucuz üretilebilir ve geniş bir pazar yelpazesine ulaşabilir olması hedefleniyor.

Arcola Binası: Projenin en heyecan verici taraflarından biri de bu. Arcola yeni geçtiği binasını karbon nötr olabilecek şekilde tasarlayarak bütün dünyada öncül bir rol üstleniyor. Daha tamamlanmamış olan bu proje kapsamında bina yeniden tasarlanıyor ve yaşatılıyor.

Özetle madde madde anlatmak gerekirse binada şunlara dikkat ediliyor:

- Yeniden üretilen karbonu minimize etmek: Bina yapılırken halihazırda olan malzemeyi kullanarak ve ihtiyaç duyulan bina miktarını azaltarak karbon tüketimini engellemek.

- Elektrik tüketimini en düşük seviyeye indirmek: Doğal ışık kullanmak, onun olmadığı yerleri olabildiğince LED ışıklarla aydınlatmak, oyunlarda LED spotlar kullanmak.

- Klima kullanmamak: havalandırma ve ısıtmayı olabildiğince soğuk ve sıcak havayı muhafaza ederek doğal yollarla sağlayıp klimaya ihtiyaç duyulmayan mekanlar yaratmak. Isıtma amaçlı gaz kullanımını da en alt seviyede tutmak.

- Çöp kontrolü: Tiyatroya getirilen malzemeyi ve kullanılan malzemeyi sürekli kontrol edip israfı engellemek. Organik çöpleri gübre ve bio-gaz için kullanmak.

- Kendi karbon kullanım oranı düşük enerji üreticilerini kullanmak.

Arcola Energy başlattığı bu proje sayesinde tiyatronun içinde kullanılan hidrojen yakıt hücresi ve düşük enerji tüketen LED aydınlatmalar Lattitude Müzik Festivaline, Natural History Museum gibi farklı yerlerde de kullanıldı ve bir çok kuruma ve mekana ilham verdi.

Arcola'nın aldığı bu sorumluluk tabii ki onlarca gönüllünün bir arada çalışmasını ve hızlıca yapılabilecek bir işin daha uzun bir süreçte gerçekleşmesini gerektiriyor. Fakat bu gecikme ve emek tiyatronun üzerindeki öğreticilik baskısını azalttığı gibi onu başka sektörlerle ve çevresinde yaşayan insanlara örnek haline getirerek, varoluşuyla öğretici bir kurum haline gelmesini sağlıyor. Yazının başında bahsettiğim sanat ve sosyal sorumluluk ikilemi sanırım ancak böyle projeler sayesinde ikilem olmaktan çıkabilir ve bu alanların karşılıklı baskıyı barındırmadan birbirini desteklemesine büyük yararı olur.

**Şeffaflığı
Destekliyoruz**

We support transparency

AKUGUR
HUKUK BÜROSU

www.akugurlaw.com

"BIÇAK PARASI"NI

DUYUNCA
KİMSENİN
AĞZINI
BIÇAK AÇMAZ!

Rüşvetle karşılaştığınızda, kimseleri arayamadığınızda
bizi arayın; haklarınızı öğrenin.
Yolsuzluk ve usulsüzlüğü görmezlikten gelmeyin.

 Bu proje, AVRUPA BİRLİĞİ tarafından finanse edilmekte ve
ŞEFFAFLIK DERNEĞİ tarafından yürütülmektedir.

SEFFAFLIK
DERNEĞİ

Cep telefonundan aramak için:
(0-212) 219 26 14

www.seffalik.org

Şeffaflık Derneği
19 Mayıs Mahallesi
Operatör Raif Bey Sokak
Niyazi Bey Apt No:30 D:5
Şişli, İstanbul

Tel: (0212) 240 52 81
Faks: (0212) 240 52 81

www.seffaflik.org
www.seffafgundem.org
editor@seffaflik.org

ŞEFFAFLIK
DERNEĞİ